

Glasilo
Židovske
vjerske
zajednice
Bet Israel

magazin

RUAH HADAŠA

רוח חדשה

MAZAL TOV!

Obitelji, a posebno bratu Danijelu malog Joshue Mojzeša rođenog 27. 8. 2009.

Djeca u Szarvasu.

INTERNIST – GASTROENTEROLOG

Šalamon dr. Vladimir

- kompletan internistički pregled i EKG
- suvremen tretman oboljenja jednjaka, želuca, crijeva, jetre, žuči i gušterače
- ultrazvuk abdomena
- gastroskopija, kolonoskopija, polipektomija
- zaustavljanje krvarenja iz probavnog trakta

RADNO VRIJEME

Radnim danom od 8.00 – 17.00 sati

10000 ZAGREB, Trg M. Marulića 17, Tel.: 01/ 482 96 52

SADRŽAJ

UVODNIK

4. JER ZAPOVIJED JE SVIJEĆA...
Sonja Samokovlija

AKTUALNO IZ RABINATA

6. Kislev 5770.
Rabin dr. Kotel Da-Don
6. Bar Micva
Rabin dr. Kotel Da-Don

IZ BIBLIOTEKE "NER MICVA"

8. Arije Kaplan, iz knjige *Tefilin*
Odabrao rabin Isak Asiel
Preveo Hilel Fleš

UZ TEMU BROJA

10. SOUL TO SOUL
Hanuka
Rabin Dovid Goldwasser
11. Hanuka
Rabin S. R. Hirsch
Prevela Dolores Bettini

OSVRTI

13. Govor premijera Benjamina Netanyahua upućen Općoj skupštini UN-a 24. rujna 2009.
Prevela Dubravke Pleše
16. Sramotni izvještaj Goldstona UN-u
Prevela i priredila Sonja Samokovlija
16. Stradavanja Ane Frank
Jasminka Domaš
17. Antisemitizam – izvor nepresušni
Jasminka Domaš

NAŠI MIOMIRISI

18. Besamim-cadika
Jasminka Domaš

KOLUMNA

19. NA OBALAMA RIJEKA
BABILONSKI
Preci i potomci
Dolores Bettini

20. PISMO VOLJENOJ I
STARIJOJ BRAČI
Ljubav pobjeđuje egoizam
Drago Pilsel

STAJALIŠTA

21. Intervju s Jasonom i Menelajem
Boris Havel

SLIKE IZ IZRAELA

27. Potomci stare kineske židovske zajednice napravili su aliju
Maya Cimeša-Samokovlija

ŽENA OD VRIJEDNOSTI

28. In memoriam Ženi Lebl
Dušan Mihalek

DA SE NE ZABORAVE

29. Gilad Shalit
Sonja Samokovlija
29. Tekst s videosnimka Gilada Shalita od 14. 9. 09.
Priredila Sonja Samokovlija

30. Izraelski pilot Roni Arad
Jasminka Domaš

30. Gilad Shalit
Jasminka Domaš

KULTURA I UMJETNOST

31. IZ ŠKRINJICE NAŠE BAŠTINE
Židovska plemena: Josef
Bary Leibovitz

32. Židovska plemena: Šimun
Bary Leibovitz

32. U IZLOZIMA KNJIŽARA

33. Židovska plemena: Juda
Murray Zalman

33. U IZLOZIMA KNJIŽARA

34. U IZLOZIMA KNJIŽARA

36. Dvanaest dragulja
Jasminka Domaš

ČITATELJI PIŠU

37. Osvrt na posjet obitelji Bergstein rodnom Bjelovaru
Milena Jeričević
37. Nema mržnje u nama, samo uspomene
38. Razglednice iz Španije
Nenad Maglajlić
39. Zašto su ćutale & majka i ćerka o istom ratu
Ružica Galac Popović
40. Čovjek snuje – al' Bog odlučuje
Eliezer Papo

STRANICE ZA DJECU

42. Praznici u Szarvasu
Priredila Maya Cimeša Samokovlija
43. Godišnje doba detinjstva Prvih pet priča.
Tatjana Cvejin

VIJESTI I ZANIMLJIVOSTI

45. Sinagoga Sukat Šalom – Uganda
Priredila Maya Cimeša Samokovlija
46. Sinagoga u Virginiji za vrijeme Ramazana postaje džamija
Prevela i prilagodila Dolores Bettini
47. Razne vijesti s raznih strana
Priredili Dolores Bettini, Dubravka Pleše i Sonja Samokovlija
49. Na tragu razumijevanja
Prevela Dubravka Pleše
50. Nezgodan položaj Izraela
Eric Hoffer

IN MEMORIAM

51. Marek Edelman
In memoriam
Jasminka Domaš

Poštivajući posebnosti, Uredništvo *Ruah Hadaša* prihvatilo je način pisanja samih autora i odlučilo je tekstove objavljivati u okvirima standardnih normi jezika kojima se autori služe.

IMPRESSUM

RUAH HADAŠA • GLASILO ŽIDOVSKJE VJERSKE ZAJEDNICE BET ISRAEL • Godina IV, broj 12, studeni/prosinac 2009./kislev 5770.

GLAVNI UREDNIK: Sonja Samokovlija
UREDNIČKI SAVJET: gošća urednica Morana Paliković-Gruden,
Dolores Bettini i Jasminka Domaš
IZDAVAČ: Židovska vjerska zajednica Bet Israel
10000 Zagreb, Mažuranićev trg 6/II., p.p. 880.
TEL: +385 1 4851 008 • FAX: +385 1 4851 376
www.bet-israel.com
UREDNIŠTVO: samokovlija@hotmail.com

ZA IZDAVAČA: prof. dr. Ivo Goldstein
LEKTURA I KOREKTURA: Ljiljana Cikota
GRAFIČKO OBLIKOVANJE I PRIPREMA: Žarko Jovanovski
TISAK: Skaner studio d.o.o. Zagreb

U OVOM BROJU SURADIVALI SU RABINI:
Isak Asiel, Kotel Da-Don i Dovid Goldwasser
KOLUMNISTI: Dolores Bettini i Drago Pilsel

SURADNICI: Maya Cimeša Samokovlija, Tatjana Cvejin, Jasminka Domaš, Ružica Galac Popović, Boris Havel, Milena Jeričević, Dušan Mihalek, Nenad Maglajlić, Eliezer Papo, Dubravka Pleše

Izlaženje *Ruah Hadaša* financijski pomaže
Savjet za nacionalne manjine RH.

Sonja Samokovlija

“Jer zapovijed je svijeća, a *Tora* je plamen”

Knjiga Salomonova 6.23

Sonja Samokovlija

Planirano vrijeme dolaska ovog broja na vaše adrese je Hanuka 5770. Pred blagdan svjetla i čuda.

200 godina prije n. e.
Jeruzalem

Nes gadol baja šam! Veliko se čudo dogodilo tamo! Slavimo pobjedu malobrojne grupe vizionara, hrabrih boraca nad najvećom silom toga vremena, nad Helenima. Jeruzalem je slobodan, Hram je očišćen, uljanica koja sadrži ulje dostatno za jedan dan, gori punih osam.

Svjetlo obasjava Hram tada, svjetlo obasjava naše domove danas.

11. prosinac. 2009./24. kislew 5770.
Evropa, Amerika, Australija, Azija, Afrika, Kanada

Počinje proslava Hanuke! *Hag Hanuka sameab!* Stavite hanukije u prozore, te i ove godine objavite svijetu da smo tu i da slavimo pobjedu svjetla nad mrakom!

9. studeni 1938.
Berlin, Dresden, Frankfurt, München...

Neko drugo svjetlo blješti pred mojim očima. Svjetlo zapaljenih sinagoga, židovskih dućana, kuća, lomača na kojima gore knjige. Iskra koja će generirati požar ludila zapaljena je tu, u srcu Evrope i pokrenula provalu neopisive mržnje koja dovodi do Holokausta.

Blješte vatre spaljenih snova, uništenih iluzija, umjetničkih djela, književnosti, arhitekture, znanosti, uzaludne lojalnosti, pršte

kristalna stakla prelijepih sinagoga i domova u židovskim kvartovima predratne Njemačke, *Kristal Nacht!*

9. studeni 1989.
Berlin

Srušen je zid, koji je od 1961. Berlin dijelio na Istočni i Zapadni. Države pobjednice na čelu sa tadašnjim SSSR-om, odlučile su da je kucnuo čas. I dobro da je došlo vrijeme da se sruši taj zid, dobro je da su svjetski vladari naših života došli do te odluke. Berlinčani su oduševljeno rušili dio po dio.

Ich bin ein Berliner, za posjete Berlinu 1963., s govornice je uzviknuo pokojni američki predsjednik J. F. Kennedy, a njegov sovjetski kolega Gorbačov konačno je omogućio rušenje zida.

9. studeni 2009.
Berlin, Zagreb

Na proslavi dvadesete obljetnice rušenja zida političari i ugledni gosti sjatili su se u Berlin.

Nedostajao je samo predsjednik Obama, koji je imao ranije zakažane obaveze. U razgovoru s premijerkom Angelom Merkel, nakon njezinog izbora u drugi mandat, spomenuo je da će se u ovoj godini slaviti dvadeseta obljetnica velike promjene, na što je kancelarka odgovorila da se na taj dan obilježava još jedna obljetnica, obljetnica od tragične Kristalne noći. Gospođa Merkel je itekako svjesna njemačke odgovornosti i svjetske obaveze da se taj dan ne zaboravi.

Unutrašnjost berlinske sinagoge, nakon Kristalne noći

U Zagrebu su svi mediji iscrpno obavještavali tko je gdje bio, kako je prošlo, tko je što rekao, gdje je tko bio prije dvadeset godina na veliki dan.

Sada i mi u Zagrebu imamo originalni komad Berlinskog zida. Ispred njemačke ambasade!

O Kristalnoj noći niti riječi! Ili možda ipak? Jeste li negdje vidjeli neku crticu u novinama, na radiju, na TV-u, je li kod nas uopće netko izvan židovskih zajednica 9. studenog 2009. spomenuo ta rušenja???

Imamo li svi neku vrstu amnezije ili je to bilo davno i neugodno pa se ne želimo sjećati. Tamo neke 1938.! Znakovito ili ne, već ina stranih novina objavila je tekstove o tome, ali i o svastikama u blizini sinagoge u Dresdenu koje su osvanule na zidu ni deset metara daleko od nje i to točno u noći 8. na 9. studenoga ove, 2009. godine.

Zato smo mi obavezni ne zaboraviti, obavezni smo o tome pričati i sjećati se, obavezni smo prisjećati se na 1.574 uništene sinagoge, na 7.000 razbijenih i opljačkanih dućana i 29 robnih kuća, samo u Njemačkoj. Obavezni smo sjećati se 6,000.000 nedužnih žrtava i ne dozvoliti da se uspomena na njih ugasi kao nezaštićen plamen svijee izložen vjetru.

Usprkos mnogim vjetrovima plamiči naših svijee dobro su zaštićeni našom ljubavlju i tradicijom, oni se neće ugasi. Mi ćemo nastaviti biti Svjetlo među narodima, zauvijek ćemo slaviti pobjedu svjetla nad mračnim silama razaranja i rušenja.

Zbog sjećanja na njih, dragi čitatelji, zbog vas i zbog nas, upalite i ove godine hanukije u svojim prozorima.

Hag Hanuka sameab! ■

Vaša Smija

Rabin Kotel Da-Don

Kislev 5770.

Rabin dr. Kotel Da-Don

Dragi prijatelji,

blagdani su bili najbolji dosada i ako mognemo to isto reći svake godine, to će značiti da smo svake godine sve bolji i da se uspinjemo sve više. Ni sa minjanim nije bilo problema...

Ove godine smo na inicijativu nekih članova pokrenuli davanje priloga za Alijot za *Toru*, počevši s Jom Kipurom. Ideja se pokazala vrlo uspješnom jer smo za vrijeme velikih blagdana uspjeli skupiti više od 10.000 kuna. Čestitam svim članovima koji su se odazvali i donirali novac za sinagogu i ostale vjerske potrebe. Taj ćemo novac koristiti prije svega za materijalne potrebe naše sinagoge te za druge vjerske potrebe naše zajednice. Izdvojio bih dvije: *Cedaka zakladu* – odvojiti ćemo određenu svotu za socijalnu pomoć o kojoj će brinuti socijalni odbor na čelu s Emicom Svoren te *Gmah Hessed zakladu* koju ćemo otvoriti za posudbe. Svi članovi koji trebaju novac, moći će ga posuditi iz ovoga fonda i vratiti ga, naravno, bez kamata.

Bar Micva

Za nekoliko dana proslavit ćemo Bar Micvu našeg najstarijeg sina Emanuela Israela. Sjećam se da je, kada smo stigli u Zagreb, imao samo dvije godine. Vrijeme brzo prolazi i već smo stigli do Bar

Micve. Nažalost, bit će to prva Bar Micva u kojoj sam sudjelovao od mog dolaska u Hrvatsku prije malo više od 11 godina. Jednako tako je i Brit Mila mojeg najmlađeg sina Jonatana Mošea, rođenog u Zagrebu prije devet godina, bila prva tradicionalna Brit Mila. Kako je naša Bar Micva prva, Agi i ja želimo proslaviti sve komponente Bar Micve, od postavljanja Tefilina u četvrtak, na sam dan kad Emanuel navršava trinaest godina, te Šabat Hatana, kad će u sinagogi upravo on čitati cijelu parašu u parašat *Toledot*, i završiti proslavom u nedjelju u hotelu. Molimo i nadamo se da, kao što je Brit Mila Jonatana bila prva od mnoštva Britot koji su slijedili, tako će i ova Bar Micva biti tek prva u nizu Bar Micvot koje će još doći. Nažalost, zbog roka u kojem izlazi *Ruab*, ovaj članak moram pisati prije proslave Bar Micve i, iako sam to želio, u ovom broju neću moći pisati o samoj proslavi. Ostavit ću to za idući broj. Ipak, zbog važnosti Bar Micve u našim svakodnevnim životima posvetio sam članak u ovom broju temi Bar Micve općenito. Nadam se da ćete uživati, kako u teoriji, tako i u praksi, kako u članku, tako i u samoj proslavi. ■

Vaš rabin,

Bar Micva

Rabin dr. Kotel Da-Don

On (Yehuda ben Taima) je običavao govoriti: Pet godina je dob za proučavanje Tore. Deset za proučavanje Mišne. Trinaest za obvezu držanja zapovijedi. Petnaest za izučavanje Talmuda. Osamnaest za brak. Dvadeset za bavljenje [poslom]... (Rečenicice otaca 5,24)

Yehuda ben Taima u ovoj *Mišni* jednostavno ali nevjerojatno točno sažima cjelokupno ljudsko iskustvo. Važna poruka naše *Mišne* je važnost ovladavanja *Torom* i *Mišnom* prije započinjanja naprednog proučavanja *Talmuda*. Ali, značajnija od toga je činjenica da trinaesti rođendan ne smije predstavljati samo još jedan datum u životu nego je to datum koji zahtijeva pripremu u učenju koje će učenika dovesti do držanja Micvot na temelju poznavanja *Tore* i *Mišne*.

Ova *Mišna* je najpoznatiji izvor o Bar Micvi u usmenoj *Tori*, to je Halaha koju je Mojsije primio na Sinaju i koja je s oca na sina prenošena do prvoga zapisivanja u *Mišni*.

Dječak koji je navršio trinaest godina i jedan dan postaje *Bar Micva*, što na aramejskom znači sin zakona. Od te dobi obvezan je ispunjavati sve Božje zapovijedi (Micvot) iz *Tore* koje obvezuju muškarca. Pojam *Bar Micva* u ovome značenju prvi se put javlja u petnaestom stoljeću.

Djevojčica koja je navršila dvanaest godina i jedan dan postaje *Bat Micva* – *kći zakona*, a od toga dana nadalje obvezna je ispunjavati sve Božje zapovijedi koje obvezuju ženu.

Doista, djevojčica i duševno i tjelesno sazrijeva brže od dječaka. O duševnoj zrelosti rekli su naši rabini: *Bog je dao više razuma ženi nego muškarcu (Babilonski Talmud, Nida 45b)*. Kad govorimo o tjelesnoj zrelosti, mislimo na tjelesno sazrijevanje muškarca i žene koje se prvo pokazuje rastom dlāčica oko spolnih organa i pod pazuhom. Simbol prijelaza iz djetinjstva u odraslost je, prema

Rambamu, pojava dviju dlačica: *Djevojčica od dvanaest godina i jednog dana i dječak od trinaest godina i jednog dana, koji već imaju po dvije dlačice, jednaki su odraslima za sve Božje zapovijedi* (Majmonides, Mišne Tora Hilhot ševitat asor 2,11.)

Proslava Bar Micve predstavlja objavu dječakova prihvaćanja Božjih zapovijedi i početak njihove obveznosti za njega. Na dan kada dječak napuni trinaest godina i jedan dan, roditelji priređuju svečanost na kojoj će dječak dvije Micve ispuniti prvi put u životu. To su vezivanje tefilina i *alija* k *Tori* (poziv na čitanje *Tore*). Budući da se u sinagogi pred *Toru* poziva ponedjeljkom i četvrtkom, svečanost se održava u te dane, jer iako se i na Šabat poziva pred *Toru*, toga se dana ne vezuje tefilin. Te dvije Božje zapovijedi obvezne su samo za muškarce nakon navršene trinaeste godine života, te ispunjavanje te Micve na dan nakon navršene trinaeste godine naglašava da ih odsada mladić mora činiti. Ranije je imao pravo činiti ih, ali tada to još nisu bile *Micve*.

Proslava počinje vezanjem tefilina, ujutro na dan Bar Micve. Dječak je već spreman, jer je učio vezati tefilin tijekom nekog vrijeme prije Bar Micve. On blagoslivlje i vezuje tefilin, usporedo s ostalim vjernicima u sinagogi. I u Izraelu i u dijaspori, običaj je da se proslava Bar Micve održi kod najsvetije sinagoge za židovski narod, Zapadnog zida u Jeruzalemu, ili u sinagogi u tvrđavi Masada u judejskoj pustinji. Pri ogrtanju talitom razlikuju se aškenaski i sefardski običaj. U Sefarda dječak zajedno s tefilinom stavlja i talit, a Aškenazi se običavaju prvi put ogrtati talitom na dan vjenčanja, pa Bar Micva stavlja samo tefilin.

Kada se tijekom molitve dođe do čitanja iz *Tore*, dječaka se uz pjesmu i ples poziva pred *Toru*, a žene bacaju bombone i druge slastice, kako bi mu *Tora* i Micve uvijek ostavljale sladak okus u ustima. Dječak se uspinje k *Tori*, govori blagoslove za čitanje *Tore*, čita i blagoslivlje nakon čitanja. Otac se uspinje k *Tori* i blagoslivlje:

Baruh šepetarani meonšo šelaze – Blagoslovljen koji me je oslobodio od njegove kazne (Midraš berešit raba 63,10).

To znači da je sin do tada bio pod nadzorom oca, pa je čak mogao biti i kažnjen zbog očevih grijeha. Kada je dječak dosegao dob Bar Micve, osobno je odgovoran za ispunjavanje zapovijedi i za svoje prijestupe, a to više nije očeva odgovornost. Od sada neće biti ljutnje na oca, zbog čijih grijeha sin trpi. Na kraju se na dječaka ponovno bacaju bomboni i slastice.

Nakon proslave Bar Micve u sinagogi, priređujemo obvezni objed. Neki ga priređuju navečer. U toku objeda dječak govori o *Tori*, što se naziva *deraša*, i zahvaljuje roditeljima da su ga do tada odgajali.

Šabat poslije Bar Micve naziva se Šabatom slavjenika, *Šabat hatan*, jer se i dječaka naziva *Hatan Bar Micva*, slavjenikom Bar Micve. Na taj Šabat poziva ga se pred *Toru* kao maftira, te on sam čita haftaru prema melodijskim znakovima. I ovaj poziv žene prate bacanjem slastica. Nakon poziva pred *Toru*, on pred zajednicom govori o *Tori*. Nakon molitve priređuje se u sinagogi veliko gošćenje ("kiduš"). Neki pozivaju okupljene na drugi Šabatni objed, uz prigodne pjesme za Bar Micvu.

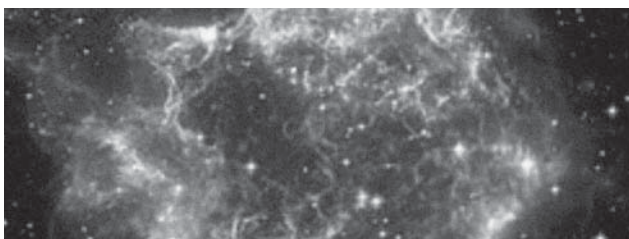
Običaj je prirediti proslavu Bat Micve u krugu obitelji i prijatelja. Djevojka treba postati svjesna promjena u svojem životu. Bitna razlika između mladića i djevojke je što će od sada obveze mladića biti mnogobrojne, dok je djevojka oslobođena mnogih micva, poput vezanja tefilina i poziva k *Tori*. Žena je oslobođena zapovijedi koje su vezane uz određeno doba dana, poput zapovijedi o vezanju tefilina, što se čini samo ujutro, a to ovu zapovijed čini vezanom za određeno doba dana. S druge strane, zabrana kuhanja na Šabat odnosi se i na muškarca i na ženu, jer je ova Micva zabranjujuća, iako bi samo prema kriteriju vezanost zapovijedi za određeno doba odnosno dan, žena bila oslobođena.

U nekim sefardskim zajednicama, djevojka koja postaje Bat Micva izgovara blagoslov šehehejanu, jer prvi put prima na sebe Božje zapovijedi.

Jirbu semahot beIsrael –

Neka bi među Izraelom bilo mnogo prilika za radost! ■

Zanimljivosti – Astronomija, Eksplozija zvijezde, Tel Aviv University, AP

Supernove su blistave zvjezdane eksplozije koje izazivaju jaku radijaciju i često osvijetle cijelu galaksiju prije nego nestanu iz vida na nekoliko tjedana ili mjeseci. U tom kratkom intervalu supernova može emitirati toliko energije koliko Sunce pošalje u jednom svom ciklusu.

Dr. Dovi Poznanski, diplomant s Univerziteta u Tel Avivu, koji svoj postdoktorat radi iz astronomije na Univerzitetu Berkeley u Californiji i Lawrence Berkeley National Laboratorija računskog kozmološkog centra, radio je sa Joshua Bloomom kao koautorom, prof. Alex Filippenkom i ostalim kolegama na tom projektu. Opisali su rezultate provala koje su proučavali, kao da su došle iz binarnog zvjezdanog sustava sastavljenog od dva "bijela patulj-

ka", zvijezda koje transferiraju helij jedna na drugu što rezultira termonuklearnom eksplozijom. Tu erupciju, za koju vjeruju da je novootkriveni tip eksplozija, nazvali su SN 2002bj.

Poznanski je naglasio da se ova supernova razvija brzinom koja još nije zabilježena, a to je tri do četiri puta brže od standardne supernove i da uglavnom nestaje unutar dvadesetak dana. Njena veličina se smanjuje na veličinu kamena. To brzo smanjivanje uz njen brzi nestanak snažno potvrđuje helij u spektru eksplozije, odsustvo hidrogena i moguća prisutnost vanadija – elementa koji dosada nije identificiran u spektru supernovinih eksplozija, upućuju da helij služi kao detonator na bijelim patuljcima.

Bijeli patuljci su male, ali vrlo gusto zbijene zvijezde, sastavljene od elektron-degenerativnih materija, s masom usporedivom sa Suncem a veličine Zemlje. Bijeli patuljci su ostaci zvijezda koje su sagorjele svoj hidrogen i pretvorile ga u ugljik i kisik ili, u nekim slučajevima, u helij. Za njih se misli da su u krajnji evolucijski oblik zvijezda čije mase nisu prevelike. ■

Arije Kaplan, iz knjige *Tefilin*

Odabrao rabin Isak Asiel, preveo Hilel Fleš

Sam Bog je omogućio postojanje Zle strane i dozvolio da ona postoji.

Stoga, ne smemo je olako shvatiti, već treba da se čuvamo da nas ona ne žigoše.

Strani Zla dajemo malo mesta u našoj najsvetijoj oblasti. Jer sva njena snaga dolazi od Svetog.

U tome je tajna dlake od teleta unutar Tefilina.

Dlaka se vidi spolja, ali veoma malo da se ne bi prouzrokovalo skrnavljenje.

Moramo poneti tu dlaku u našu najsvetiju svetinju i dati joj mesto da nas ona ne bi žigosala.

(*Zoar, Pekude, 237b*)

Ukoliko se pažljivo pogleda *Tefilin* za glavu, mogu se videti četiri veoma kratke dlake koje vire blizu osnove, između treće i četvrte pregrade.

U poglavlju "Šta je *Tefilin*" pomenuli smo da jedno od osnovnih pravila *Tefilina* zahteva da pergamenti budu privezani dlakom košer životinje. *Tefilin* može biti savršen u svakom pogledu, ali ukoliko nema te dlake, on je pasul, tj. neupotrebljiv.

Uobičajeno je da se koristi dlaka teleta za vezivanje pergamenata. Neophodno je takođe da se te dlake provuku kroz mali otvor na *Tefilinu* tako da su vidljive sa spoljašnje strane. Dužina dlake na spoljašnjoj strani je manja od dužine ječmenog zrna.

To je sigurno jedno od najčudnijih pravila u vezi sa *Tefilinom*. Ipak, značaj ove dlake vodi nas do razumevanja jedne od najdubljih zamisli judaizma, što je tesno povezano sa pitanjem dobra i zla.

Kao i uvek započnimo našu raspravu pitanjem.

Zašto Bog dozvoljava da postoji zlo? Zašto je On dozvolio da uopšte postoji zlo?

Da bismo to razumeli, moramo se vratiti na raniju raspravu. Kao što je već rečeno, jedan od načina kojima čovek naliči svom Stvoritelju je posedovanje slobodne volje. Slobodna volja je jedan od osnovnih elemenata stvaranja.

Kao što čovek ima slobodnu volju, on takođe mora posedovati i slobodu izbora. Čovek u zatvoru može imati slobodnu volju kao svi drugi ljudi, ali sa njom može malo šta da uradi. Da bi čovek podsećao na svog Stvoritelja što je moguće više, on mora živeti u okruženju u kojem će imati potpunu slobodu izbora. Što više nalikuje Bogu u Njegovoj svemoćnosti, više će nalikovati Njemu u svom slobodnom izboru dobrog.

Kako bi sloboda izbora bila stvarna, Bog je takođe morao stvoriti i zlo. Ako ništa osim dobra ne bi bilo moguće, ono ne bi donelo nikakvu korist. Da upotrebimo primer iz *Talmuda* bilo bi to poput nošenje svetiljke usred dnevne svetlosti.

U *Zoar* stoga piše: "Prednost mudrosti potiče iz gluposti, isto kao što svetlost potiče iz tame. Da nema tame, tada svetlo ne bi moglo da se uoči, i bilo bi beskorisno... Stoga je napisano (*Knjiga Propovednikova, 7:14*): 'Bog je stvorio jedno naspram drugog'."

Bog je stoga rekao Svom proroku (*Isaija, 45:7*): "Ja pravim svetlost i stvaram tamu, Ja činim mir i stvaram zlo."

Na početku je Bog omogućio zlu da ima tek toliko snage da postoji. Njegovo postojanje je doslovno visilo o dlaci. Samo čovekova zla dela su ga ojačala i omogućila mu da raste.

To je ta dlaka u Božijem *Tefilinu*.

To je dlaka teleta. Zlatno tele je jedan od praoblika zla.

Sama dlaka je nešto mrtvo. Možete šišati vašu kosu i ništa ne osetiti. Ipak, ona potiče od živog. Njen koren je u životu.

Isto je i sa zlom. Iako je samo po sebi mrtvo, ono potiče iz izvora sveg života. Ništa ne može postojati bez Boga.

Sama Božija svrha zahtevala je postojanje zla. Zato je dlaka baš unutar Njegovog *Tefilina* za glavu.

Ali to je samo dlaka. Zlu je Bog dao jedva dlaku svoje životne snage.

Ta dlaka, konačno, spaja sve zlo sa Svetim. Prema tome, ona je i kanal preko koga sve zlo može da se vrati Svetom i bude iskupljeno.

Bez obzira na to koliko čovek počinio zla, Božija ruka je uvek otvorena da ga primi kada se on pokaje. Kada se čovek vrati Bogu, sve zlo koje je počinio može da se pretvori u dobro.

Ovde *Tefilin* ima izuzetno važnu ulogu.

Glavno dobro koje nam Bog nudi je u transcendentnoj oblasti izvan ovog života. Ono je tamo gde čovek može da iskusi bliskost s Bogom, što je i jeste Njegova krajnja svrha i smisao stvaranja. To se zove *Gan Eden*, Raj, i Svet koji dolazi.

Međutim, za čoveka koji je činio zlo i ostao udaljen od Boga, to je vreme kada mora da se suoči sa svojim Stvoriteljem. Mora iskusiti ognjeni stid onoga koji se pobunio protiv Boga. Ovaj užareni stid je ono što zovemo plamenovima *Geinoma*.

Talmud nas uči da čovek koji nije sasvim grešan mora da iskusi *Geinom* samo na tren i da je zatim iskupljen. Na to se ukazuje u odeljku (*Prva Knjiga Samuilova, 2:6*): "Gospod usmrćuje i oživljava, spušta u *Šeol* i podiže." To je takođe i značenje stiha (*Zabarije, 13:9*): "Ja ću staviti... u oganj i pretopiću ih kao što se pretapa srebro i iskovaću ih kao što se kuje zlato."

Ovo je istinito samo u slučaju kada osoba stavlja *Tefilin*. Dlaka na *Tefilinu* služi kao veza koja spaja čak i zlog čoveka sa Svetim i on se preko nje može iskupiti. Grešnik koji stavlja *Tefilin* može iskusiti *Geinom*, ali on odmah biva prečišćen i pročišćen. Sve zlo koje je počinio može da se iskupi i vrati Svetom.

Osoba koja nikad ne stavlja *Tefilin* ne može se iskupiti od greha.

U *Talmudu* se takva osoba naziva grešnikom koji greši svojim telom – dlaka koja povezuje materijalno sa duhovnim je prekinuta.

Učimo da čovek koji ne stavlja *Tefilin* ne može izbeći *Geinom* nepovređen. U *Talmudu* se kaže da je "njegova duša spržena, a pepeo razasut pod stopalima pravednika", na šta ukazuje i stih (*Malabije*, 3:21): "I gazićete po bezbožnicima, jer će oni biti pepeo pod vašim stopalima." Oni mogu napustiti *Geinom*, ali ostaju toliko ispunjeni neiskupljenim zlom da se ne mogu u potpunosti vratiti Svetom. Oni nemaju tu jednu dlaku *Tefilina* i ne mogu iskupiti svoja zla dela.

Ta dlaka je stoga uže za spas kojim se za sva vremena održava veza sa Svetim.

Čak i ukoliko čovek greši, sve dok održava vezu preko stavljanja *Tefilina*, on još može da se vrati Bogu.

Sve dok čovek održava ovu dlačicu Božanskog, uvek može da se vrati.

Sada kada smo se upoznali sa dubljim značenjem *Tefilina*, možemo se pozabaviti pojedinostima. Kao što smo već pomenuli, svaki pojedinačni deo je prisno povezan sa samom tajnom stvaranja i postojanja.

Broj četiri je veoma tesno povezan sa *Tefilinom*. Četiri su pergamenta unutar četiri kutijice. *Tefilin* ima oblik četvorougla. Čvor *Tefilina* za glavu je u obliku slova dalet, četvrtog slova hebrejskog alefbeta. Na *Tefilinu* za glavu nalazi se i neuobičajen oblik slova *šin* sa četiri vrha.

Broj četiri predstavlja četiri stupnja preko kojih je nastalo sve što je stvoreno. Oni su predstavljeni sa četiri slova četvoroslovlja, Božijeg Imena *Jud He Vav He*. To su: isijavanje, stvaranje, oblikovanje i sazdanje, što proizlazi iz stiha (*Isaija*, 43:7): "Sve što se zove Mojim Imenom, na slavu Sebi (1), stvorio Sam (2), oblikovao Sam (3), i sazdao Sam (4)."

Obratićemo pažnju i na broj sedam jer se traka namotava sedam puta oko ruke. To predstavlja sedam *Midot*, isijavanja kojima Bog upravlja svetom, što je sedam stupnjeva koji povezuju Boga sa svetom koji je stvorio, a predstavljeni su kroz sedam dana stvaranja. Sedam emanacija, isijavanja, predstavljeni su sa sedam krakova Menore. O njima govori stih (*Prva Knjiga Dnevnika*, 29:11): "Tvoji su, o, Gospode, veličina (1), i sila (2), i slava (3), i večnost (4), i divota (5), jer je sve što je na nebu i na zemlji (6) Tvoje! Tvoje je, o, Gospode, Kraljevstvo (7)."

Tefilini su napravljeni od delova životinjskog porekla. Čovek se jedino usavršava preko svoje životinjske prirode, to jest preko svog fizičkog tela. Čovekova veza sa Bogom je preko fizičkog ispunjavanja Njegovih zapovesti.

Sve što je u *Tefilinu* napravljeno, napravljeno je od životinje. Čovek se usavršava jedino kroz svoju životinjsku prirodu, tj. preko svog fizičkog tela. Njegova veza s Bogom je kroz fizičko ispunjavanje Božijih zapovesti.

Sve što je u *Tefilinu* mora biti napravljeno isključivo od košer životinje. Fizičko može biti uzdignuto do Božanskog jedino onda kad nije pomešano sa zlom.

Tefilin počinje sa četiri pergamenta. Oni moraju biti savršeno beli.

To ukazuje na Beskrajno Svetlo s početka svekolikog postanja.

Da bi bilo šta što je stvoreno moglo postojati, to Svetlo mora biti preoblikovano i sabijeno. To je predstavljeno mlazom crnih slova ispisanih na belom pergamentu – "crna vatra na beloj vatri".

Činjenica da su slova umni simboli uči nas da je to preoblikovanje i sabijanje bila zamisao višeg Uma.

Pergamenti su povezani telećom dlakom. To predstavlja silu zla, o čemu je bilo reči u prethodnom poglavlju. Sam smisao stvaranja je povezan sa neophodnošću postojanja zla kako bi čovek imao slobodnu volju.

Konačno, Božiji putevi su skriveni od čoveka. Ponekad možemo videti šta Bog radi, ali samo kao kroz maglu naslućujemo Njegov smisao. Stoga su pergamenti skriveni u crnoj kutiji.

Naučnici ponekad moraju proučavati procese koje ne mogu shvatiti. Međutim, oni mogu izmeriti šta ulazi u proces i šta iz njega izlazi. U tom slučaju, oni taj proces nazivaju "crna kutija". *Tefilin* je doslovno takva "crna kutija".

Kutija *Tefilina* mora biti četvorougona. Naši mudraci nas uče da je kvadrat praoblik onoga što je napravio čovek, a ne priroda. Konačan cilj zavisi od čoveka.

Kutija *Tefilina* mora biti prošivena venama košer životinje. Naši mudraci nas uče da u čovekovom telu ima 365 glavnih vena, što odgovara broju od 365 dana u godini. Kutije se prošivaju kroz dvanaest šavova, što predstavlja dvanaest meseci u godini. Najvažniji element stvaranja je vreme koje naš svet pretvara u arenu prepunu aktivnosti. Jedino u takvom svetu se može ispuniti Božiji smisao.

Na *Tefilinu* za glavu je utisnuto slovo *šin*. Na desnoj strani je uobičajeno *šin* sa tri vrha, a na levoj sa četiri vrha.

Slovo *šin* je prvo slovo Božijeg Imena *Šadaj*, na koje ono i ukazuje. To Ime je povezano s Božijim providenjem (*Jesod*). *Šin* na *Tefilinu* za glavu ukazuje na to da Božiji smisao upravlja svim providenjima.

Dva slova *šin* na *Tefilinu* za glavu imaju tri i četiri vrha. To je zajedno sedam, što predstavlja sedam *Midot*, ili emanacija. Ona se pojavljuju u slovima, umnim simbolima, što ukazuje na umni razlog i smisao u pozadini svih providenja.

U slovu *šin* su svi vrhovi povezani s jednom osnovom. To pokazuje da su sve sile usmerene ka jednom cilju.

Dve trake koje izviru iz *Tefilina* za glavu, desno i levo, predstavljaju dve osnovne sile stvaranja: ljubav i sud. Dok Božija ljubav ponekad nalaže milosrđe, Njegova osuda zapoveda kaznu. Konačno, Božija pravda je spoj ljubavi i milosrđa. Ona je predstavljena čvorom na *Tefilinu* koji povezuje ljubav i milosrđe.

Trake vise u pravcu nižih delova tela. Božija pravda doseže čak i do najnižih nivoa stvaranja.

Tefilin za ruku se stavlja na levu mišicu. Desna ruka je ljubav, a leva sud. Božija ljubav se slobodno daje, ali Božijim sudom upravlja Njegov smisao.

Tefilin za glavu ima četiri odeljka, dok *Tefilin* za ruku samo jedan. Sva četiri nivoa postojanja su usmerena ka jednom cilju.

Tefilin za ruku je povezan čvorom u obliku slova *jud*. To slovo uvek predstavlja krajnje dobro u Svetu koji dolazi. Božije delovanje je vođeno Njegovim krajnjim ciljem, a to je Budući Svet.

Jud je takođe i poslednje slovo u Imenu *Šadaj*, Imenu koje se odnosi na Božije providenje. Zajedno sa šin na *Tefilinu* za glavu i slovom *dalet* na čvoru, *Tefilin* sadrži to Ime.

Dalet na čvoru predstavlja Božiju pravednost svih Njegovih postupaka.

Jud predstavlja konačni stupanj u kojem je pravda izražena kroz dela.

Sedam navoja oko ruke predstavljaju sedam emanacija, uporedo sa sedam dana stvaranja. Sve što dolazi od Boga proizlazi kroz sedam stupnjeva.

Sedam namotanih krugova koji se spiralno spuštaju predstavljaju Božije puteve upravljanja svetom. Oni završavaju u tri prstena oko srednjeg prsta predstavljajući trostruku zaruku između Boga i Izraela, kao što je već rečeno u prvom poglavlju. Ta veridba je cilj celokupnog toka istorije. Konačna veridba će se desiti u Mesijanskom dobu i u Svetu koji dolazi.

KNJIGU *TEFILIN* MOŽETE KUPITI U UREDU BET ISRAELA. ■

UZ TEMU BROJA

Rabin Dovid Goldwasser

Soul to Soul

Hanuka

Rabin Dovid Goldwasser

Osmodnevi blagdan Hanuke, koji počinje dvadeset i petog dana meseca Kisleva, slavimo paleći svake večeri Hanukiju. Blagdanom slavimo pobjedu Makabejaca nad moćnim vojskama Antioha kao i ponovnu posvetu Hrama u Jeruzalemu. Paljenje svijeća na Hanukiji, osim toga, obilježava i čudo ulja koje je gorjelo osam dana.

Talmud u Shabbos bilježi neslaganje Bais Hillel i Bais Shammai vezanu uz paljenje svijeća za Hanuku. Bais Hillel zagovarao je paljenje svijeća na način na koji to činimo danas, uzlaznim redom, tj. prve noći jednu, druge noći dvije itd. Bais Shammai zagovarao je paljenje svijeća silaznim redom, počinjući s osam svijeća koje se pale tijekom prve noći.

Za ovakva različita razmišljanja postoje raznovrsna objašnjenja ali zakon je donesen u skladu s mišljenjem Bais Hillel.

Jedan od kasnijih znalaca iznosi pretpostavku koja danas najviše nadahnjuje židovski narod u dijaspori. On primjećuje da je – iako su Židovi pobijedili – sve ostalo bilo očajno i sumorno. Kralj Antioh je za vrijeme svoje vladavine zabranio svako proučavanje *Tore*, zabranjeno je i obrezivanje, a pobijeni su i svi koji su živjeli i poštovali židovstvo. Bet HaMikdaš je obeščašćen i oskrvnjen idolima i, čak i kad su ga Židovi ponovo osvojili, pronašli su samo jednu malu zdjelicu ulja kojom su mogli nastaviti paliti Menoru u Bet HaMikdašu.

Rabi Eliyahu Dessler ističe da malo svjetlosti raspršuje puno mra-ka. U vrijeme kada se čini da je budućnost beznadežna i prevladava osjećaj očaja, svjetlošću treba raspršiti tminu. Nikada se ne smije izgubiti hrabrost jer i maleni plamičak može rasvijetliti noć.

To je, u biti, pouka čuda Hanuke. Tijekom izgnanstva naš je narod generacijama trpio progone i pred njega su stavljanje naizgled nepremostive zapreke. Ali, Hanuku počinjemo paljenjem samo jedne svijeće koja simbolizira našu nadu i vjeru da će tamna cesta pred nama biti rasvijetljena i da ćemo izaći iz noći Galuta.

U našim svakodnevnim molitvama govorimo *v'lamalsbinim al tebi tikvab* – "neka ne bude nade za krivovjernike i klevetnike". Naši komentari pitaju zašto molimo da takvi samo nadu izgube? Neke budu uništeni i izbrisani.

Mudraci nas pametno poučavaju da je život nada. Kada čovjek jednom izgubi nadu, više nema za što živjeti. Nada i iščekivanje predstavljaju tajnu postojanja židovskog naroda.

Simona Wiesenthala, slavnog lovca na naciste, u razgovoru koji su prenosile mnoge svjetske televizije jednom su pitali što to znači biti Židov. Sažeto je odgovorio: "Biti Židov znači izmisliti nadu tamo gdje nade nema."

Zajednica Bet Israel prije više od četiri godine zapalila je jedan plamen koji postaje sve sjajniji i sjajniji. Postao je svjetionik koji blista diljem Hrvatske, donoseći svjetlost i nadu Europi kao i svijetu. Neke bi vaš plamen postajao sve jači i jači.

Želim vam sretnu Hanuku ispunjenu svjetlošću.

Sa svim dobrim željama,
Rabin Dovid Goldwasser ■

Rabin Samson
Raphael Hirsch

Hanuka

Rabin S. R. Hirsch, prevela Dolores Bettini

Hanuka predstavlja sudar dviju doktrina, dva gledišta, dvije civilizacije koje su mogle oblikovati uvjerenja, uvježbati one koji se do dana današnjeg takmiče za prevlast nad svijetom. Helenizam i judaizam: to su te dvije sile čiji je utjecaj na narode obilježio povijesni razvitak čovječanstva i koje su se prvi puta suočile u Judeji u Matitjahuovo doba. Helenizam i judaizam: kad se bolje razmisli, to su dvije vodeće sile koje se i danas bore za prevlast u židovskom svijetu.

Postoji staro proročanstvo, prema našim saznanjima, najstarija proročka vizija: "Bog će otvoriti um Jefetu i prebivat će u šatorima Šemovim" (*Postanak*, 9:27). Proročanstvo, zapravo kaže da će Bog dati Jefetu vladavinu nad umom čovječjim, ali samo Šem će izgraditi kuće u kojima će Božja slava imati svoje prebivalište na

zemlji. Od Jefeta su potekli Grci, Heleni, čija je suverenost u svemu što je dražesno i lijepo osvojila srca ljudi. Od Šema je potekao Ever, narod Hebreja, koji je podizao kuće Bogu i postao uporište Božjem svetom Zakonu, pravu i ljubavi. Obojica su bili zaduženi pokriti životinjsku golotinju čovječanstva i uzdići ga do Božanstva.

Povijest svijeta, sve do danas, izvršenje je tog proročanstva. Na povijesnoj sceni samo to dvoje vlada čovjekovim intelektualnim razvojem i postupcima: helenizam – rascvjetan Jefetov duh koji je svoj izražaj našao u grčkoj kulturi, i judaizam – duh božanskog učenja koji izvršava Izrael.

Međutim, ta drevna objava nagoviješta blagoslov, pobjedu i ispunjenje onakve predodžbe o Bogu kakvu je proglasio Šem. Domina-

cija jefetske kulture nad čovjekovim umom bit će samo temelj kućama koje će čovjek izgraditi i u koje će Bog, kakvim ga Šem prikazuje, ući i u njima imati svoje mjesto na zemlji. Prvo će biti prihvaćena jefetska kultura, a onda će Šemov Bog ući u Šatore čovjekove. I bez obzira što se svi pokoravaju Jefetu, Šem će Jefeta nadvladati.

Predhelenska kultura nežidovskih naroda uči čovjeka da pojave u svijetu prvenstveno promatra kao nadnaravne sile. Njihovu moć i snagu prikazivalo se slikama. Čovjek je trebao pred njima, pun straha i strepnje, klečati, prinostiti žrtve kako bi ublažio njihovu ljutnju i podišao im. Pred tom neodoljivom silom su i čovjek i druga stvorenja svedeni na nešto posve beznačajno i samo su odbačeni svećenici i kralj ostajali uspravni, a koristili su te simbole kao oslonac za svoju vlast.

Helenezam uči čovjeka da se zagleda u sebe sama, a ne u vanjski svijet. Uči ga da bude svjestan samoga sebe i kazuje mu da je u njegovoj nutрини Božje savršenstvo i ljepota koju svatko može postići. Opisuje čovjeka kao ideal savršenstva i kao najvišeg od svih stvorenja. I veličanstvenost bogova može dostići...

Helenska kultura zna kako probuditi u čovjeku želju za oplemenjivanjem karaktera i života. Ali mjerilo tog oplemenjivanja je samo senzualna ljepota koja se oslanja na simetriju, harmoniju i ljepotu. Traganje za samooplemenjivanjem je nadahnulo samo užitek u vlastitoj osobnosti, zadovoljstvo zbog njezina usavršavanja i ugođa koja proizlazi iz svijesti o uzvišenijem postojanju. Ta se kultura ograničila na površinsko dotjerivanje i poravnavanje nedorađenih površina nečije osobnosti i stila života. Ispod ugladene površine i rafinirane kulture ostaje skrivena želja za ugodom i materijalnim zadovoljstvima.

Helenska kultura čini čovjeka svjesnim svojih vrhunskih vrijednosti, jednakih prava, svoje plemenitosti i svog neotuđivog prava na jednakost po rođenju. Ona je zaštitnik prava i slobode. Ta su se načela, međutim, primjenjivala samo na obrazovane; bila su predmet drskosti koja tvrdi da prava ljudskih bića počinju tek nakon što ta bića stignu do određene kulturne razine. Tako se osjetljivost i briga za sebe i one bliske samome sebi, spajaju s ogromnom neosjetljivošću, gotovo okrutnošću koja pretpostavlja da inferiornim, neobrazovanim masama nedostaje osjećaja časti ili osjetljivosti za slobodu ili za ljudska prava. Atika, tako tašta na svoja prava i slobode, ne vidi nikakve kontradikcije u činjenici da tri četvrtine njezinih stanovnika živi u ropstvu. Tako nas povijest uči da su "obrazovani" u stanju tolerirati opću tiraniju i prihvatiti zakon sile, ako se on primjenjuje samo na niže "neobrazovane" mase, a prava "kulturnih" ostaju netaknuta...

Židovski narod je širio duh Šema i na čovječanstvo utjecao kao ni jedna sila do tad. Iako tek sićušna iskra, unijela je ogromne promjene u čovjekova razmišljanja i osjećaje. Tek odonda kad je Šem svijetu proglasio ime "Jednog Jedinog", zamračeni umovi su se prosvijetlili, paukove mreže zabluda i obmana počele su nestajati i pravo shvaćanje čovjekova zadatka na ovome svijetu svagdje je postalo očito.

... Tek odonda kad je Šem proglasio ime "Jednog Boga" svim narodima, postalo je moguće čitavo čovječanstvo smatrati jednom zajednicom, jednom obitelji koju pokreće zajednički duh, koja porijeklo ima u zajedničkom izvoru i koja radi na dostizanju uzvišenog cilja i veličanstvene budućnosti.

Tek odonda se moglo početi shvaćati da različita događanja u svjetskoj povijesti imaju zajedničku svrhu. Tek odonda, napredujući od učenja plemenske povijesti, preko nacionalne, pa do povijesti čovječanstva, postalo je moguće u povijesti razabrati planove i misli koje je zacrtala Ruka providnosti "Jednog Boga."

Izgledi za nemilosrdno nasilje i tiraniju bili su poništeni Šemovom objavom čovječanstvu imena njegovog "Jednog Boga." U tjeskobnom plaču svakog ugnjetavanog ljudskog bića glas "Jednog Boga" se čuje; Njegov poziv "Oni su moja djeca" uzvraća napadom na sebičnu brutalnost i takozvanu civilizaciju.

Tek odonda kad je Šem usadio ime svog "Jednog Boga" u umove i srca čovječanstva, rascvala se ljubav koja dopire do siromašnih i bolesnih, do nesretnih i jadnih. Ispunjenje nalazi u hranjenju gladnih, odijevanju golih, pomaganju nesretnih, u suprotstavljanju patnji: Budi milosrdan kao što je tvoj Otac na Nebesima milosrdan.

Međutim, samo je dio Šemova učenja uspješno prenesen čovječanstvu. Čak je i taj dio iskrivljen, pobrkani i oslabljen kako bi bio po volji jefetskim hirovima, pa je zato prosvjetljenje čovječanstva ostalo nedovršeni cilj. Samo je teorija otkrivena svijetu, a *Zakon* je zaobiđen; jedna je činjenica uskraćena – ona na kojoj počiva izbavljenje i skladna organizacija čitavog čovječanstva. Teorija, čak i u svom najčišćem i neukaljanom obliku, samo prosvjećuje um, ali ne može iskupiti "šatore" zemaljskog postojanja i postići savršenstvo i čistoću samog života. Božja slava nije ograničena samo na umove i srca ljudi, nego čezne za prebivalištem čovjekovim koje je podignuto u duhu Božanstva. "Prebivat će u šatorima Šemovim". *Zakon* je taj koji čovječanstvo uči kako da pripremi svoja prebivališta za dobrodošlicu Božjoj veličanstvenosti.

Samo je dio ideje o Bogu, kako ju je objavio Šem, prihvaćen, a njegov *Zakon* je krivo shvaćen, odbačen i prezren kao kakva nevrijedna ideologija. Realnost zemaljskog života je napuštena, a naglasak je stavljen na "budući svijet." Tako je Šemov nauk spojen s obmanom protiv koje se iz stoljeća u stoljeće trebalo boriti za legitimnost fizičkog postojanja koju je zastupala jefetska kultura.

Tek kad učenje Šemova Boga u neskraćenom i neiskrivljenom obliku postane svojina čitavog čovječanstva, sjene zabluda i obmana će nestati, a istina će obasjati umove i srca ljudi. Tek kad *Zakon* Šemova Boga izgradi prebivalište čovjekovo, kad Njegova riječ prosvijetli um i zagrije dušu; kad Njegov *Zakon* postane mjerilo za ispunjenje i napredak ljudskog postojanja na zemlji, tek tada će blaženstvo i sloboda, radost i zadovoljstvo ući u duše i kuće smrtnika na zemlji. ■

Govor premijera Benjamina Netanyahua upućen Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 24. rujna 2009. godine

Prevela Dubravke Pleše

Benjamin Netanyahu

Gospodine Predsjedniče, dame i gospodo

Prije skoro 62 godine Ujedinjeni narodi su prepoznali pravo Židova, drevnog naroda starog preko tri i pol tisuće godina, da imaju vlastitu državu u domovini svojih predaka.

Danas pred vama stojim kao premijer Izraela, židovske države, i govorim vam u ime svoje zemlje i svog naroda.

Ujedinjeni narodi su utemeljeni poslije pokolja Drugoga svjetskog rata i strahota Holokausta. Ova je organizacija zadužena za sprečavanje, ponavljanja takvih zastrašujućih zbivanja.

Ovaj glavni cilj ništa nije potkopalo više od sustavnog napada na istinu. Jučer je predsjednik Irana stajao upravo na ovom podiju, zasipajući vas najnovijim antisemitskim buncanjima. Samo nekoliko dana ranije, opetovano je tvrdio da je Holokaust laž.

Prošlog sam mjeseca posjetio vilu u predgrađu Berlina koja se zove Wannsee. Tamo su 20. siječnja 1942. godine, poslije obilatog ručka, visoki nacistički dužnosnici sjeli i odlučili kako će uništiti

židovski narod. Detaljni zapisnik s tog sastanka čuvale su sve njemačke vlade poslije Drugoga svjetskog rata. Ovdje je preslik tih zapisnika u kojima se mogu pronaći detaljne upute o tome kako provesti istrebljenje Židova.

Je li to laž?

Dan prije mog posjeta Wannseeu, u Berlinu su mi uručeni originalni nacrti izgradnje koncentracionog logora Auschwitz-Birkenau. Te je nacрте potpisao Hitlerov zamjenik, sam Heinrich Himmler. Ovdje je i preslika nacрте logora Auschwitz-Birkenau u kojem je umoreno milijun Židova.

Je li i to laž?

U lipnju je predsjednik SAD-a Obama posjetio koncentracioni logor Buchenwald. Zar je predsjednik Obama odao poštovanje laži?

I, što je s onima koji su preživjeli Auschwitz, onima na čijim se rukama još uvijek nalaze tetovirani brojevi koje su im u kožu utisnuli nacisti? Jesu li i te tetovaže laž? Jedna trećina od ukupnog broja Židova nestala je u plamenu. Skoro je svaka obitelj bila pogođena, uključujući i moju. Djedovi i bake moje supruge, dvije sestre i troje braće njezinog oca, sve tete i stričevi, bratići i sestrične, sve su ih pobili nacisti.

Je li i to laž?

Onima od vas, koji su saslušali ovog poricatelja Holokausta, kažem u ime moga naroda... Zar nemate srama?

Jučer je čovjek koji Holokaust proglašava laži govorio s ove pozornice. Onima koji su odbili doći i onima koji su napustili prostoriju u znak protesta čestitam. Ustali ste u obranu moralne čistoće i osvjetlali obraz svojoj zemlji.

Ali, onima koji su saslušali ovog poricatelja Holokausta, u ime svog naroda, židovskog naroda, kao i u ime svih civiliziranih ljudi diljem svijeta kažem: Gdje vam je sram? Gdje vam je uljuđenost?

Samo šest desetljeća poslije Holokausta dajete legitimnost čovjeku koji niječe umorstvo šest milijuna Židova i koji se kune da će s lica Zemlje izbrisati židovsku državu.

Kakva sramota! Kakvo ismijavanje povelje Ujedinjenih naroda!

Možda mislite da ovaj čovjek i njegov odvratni režim predstavljaju prijetnju samo Židovima? Griješite!

Povijest nam je pokazala, ne jedanput, da ono što započne kao napad na Židove, završi kao katastrofa koja obuhvaća i mnoge druge.

Postojeći iranski režim pokreće ekstremni fundamentalizam koji se na svjetskoj pozornici neočekivano pojavio prije tri desetljeća

nakon što je mirovao mnoga stoljeća.

Tijekom posljednjih trideset godina taj se fanatizam proširio svijetom popraćen ubojitim nasiljem i hladnokrvnom nepristranošću u izboru žrtava. Bezobzirno je ubijao muslimane, kršćane, židove i hinduse kao i mnoge druge. Iako ima mnogo frakcija, pristalice ovog beskompromisnog uvjerenja žele čovječanstvo vratiti u sred-njovjekovno doba.

Gdje god im to pođe za rukom, uvode nazadne društvene poretke u kojima žene, manjine ili homoseksualci, kao i svi za koje se samo posumnja da nisu iskreni vjernici, postaju grubo podčinjeni. Borba protiv tog fanatizma nije borba dvaju vjera ili civilizacija.

To je borba civilizacije protiv barbarstva, dvadeset i prvoga stoljeća protiv devetoga stoljeća, borba onih koji život smatraju svetinjom i onih koji veličaju smrt.

Primitivizam devetoga stoljeća ne bi smio biti niti približan napretku dvadeset i prvoga stoljeća. Privlačnost slobode, snaga tehnologije, doseg komunikacija, svakako bi trebali pobijediti. Na kraju krajeva, prošlost ne može pobijediti budućnost. A budućnost svim narodima nudi obilje nade. Korak napretka svakim je danom sve duži.

Trebala su nam stoljeća da od tiskarske preše stignemo do telefona, desetljeća da od telefona stignemo do osobnog računala, a samo nekoliko godina da od osobnog računala dođemo do Interneta.

Ono što se prije nekoliko godina činilo nemogućim sada je već zastarjelo, a promjene koje će tek doći jedva možemo zamisliti. Razbit ćemo genetsku šifru. Izliječit ćemo neizlječivo. Produžit ćemo životni vijek. Pronaći ćemo jeftinu alternativu fosilnim gorivima i očistit ćemo planet.

Ponosan sam što je moja država Izrael u samom vrhu ovog napretka predvođeni inovacije u znanosti i tehnologiji, medicini i biologiji, poljoprivredi i upravljanju vodama, energiji i okolišu. Te inovacije nude čovječanstvu diljem svijeta sjajnu budućnost i nezamisliva obećanja.

Najveća prijetnja s kojom se svijet danas suočava jest povezanost vjerskog fanatizma i oružja za masovno uništenje.

Ali, ako najprimitivniji fanatizam uspije doći do najsmrtonosnijeg oružja, sat povijesti mogao bi na neko vrijeme biti vraćen unatrag. I, slično kao i zakašnjela pobjeda nad nacistima, snage napretka i slobode pobijedit će tek nakon što plate strašnu cijenu u krvi i dobrima koje će morati podnijeti cijelo čovječanstvo. Upravo zato najveća opasnost s kojom se danas suočava svijet je spoj vjerskog fanatizma i oružja za masovno uništenje.

Izazov s kojim se ovo tijelo danas, bez odlaganja, mora nositi jest sprečavanje tirana iz Teherana da steknu nuklearno oružje. Jesu li zemlje članice Ujedinjenih naroda dorasle ovom izazovu? Hoće li se međunarodna zajednica suočiti s despotizmom koji tiranizira vlastiti narod u trenutku kada je taj narod hrabro ustao u želji za slobodom?

Hoće li međunarodna zajednica poduzeti određene korake protiv diktatora koji su naočigled cijeloga svijeta lažirali izbore i pobili iranske protestante koji su umrli na ulicama gušeći se u vlastitoj

krvi? Hoće li međunarodna zajednica onemogućiti djelovanje najopasnijih podupiratelja terorizma i samih terorista?

I prije svega, hoće li međunarodna zajednica zaustaviti teroristički režim u Iranu i spriječiti ga da razvije atomsko oružje kojim bi mogao ugroziti mir u cijelome svijetu?

Iranski je narod hrabro ustao protiv tog režima. Ljudi dobre vjele diljem svijeta stoje uz njih kao i tisuće drugih koji protestiraju ispred ove zgrade. Hoće li i Ujedinjeni narodi stati uz njih?

Dame i gospodo, odluka Ujedinjenih naroda još uvijek nije done-sena, a nedavni pokazatelji nisu dobri. Umjesto da osude teroriste i njihove iranske pokrovitelje, neki su odlučili osuditi njihove žrtve. Upravo je to evidentno u nedavnom izvješću Ujedinjenih naroda o Gazi kada su izjednačeni teroristi i oni koji su im bili na meti.

Osam dugih godina Hamas je iz Gaze ispaljivao tisuće projektila, granata i raketa na obližnje izraelske gradove. Godinu za godinom, svi su ovi projektili namjerno usmjereni prema našim civilima, a Ujedinjeni narodi nisu donijeli niti jednu jedinu rezoluciju kojom bi osudili te zločinačke napade. Nismo čuli ništa, apsolutno ništa od Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih naroda, čije ime, samo za sebe, nažalost, predstavlja obmanu.

Godine 2005., u želji da potpomogne dolazak mira, Izrael se jednostrano povukao sa svakog centimetra Gaze. Porušili smo 21 naselje i iselili više od osam tisuća Izraelaca. Mir nismo dobili. Umjesto njega, dobili smo terorističke baze pod pokroviteljstvom Irana na 80 kilometara od Tel Aviva. Život u izraelskim gradovima i selima pokraj Gaze pretvorio se u noćnu moru. Vidite, ne samo da su se raketni napadi Hamasa nastavili, nego su se deseterostruko povećali. I opet su Ujedinjeni narodi šutjeli.

Konačno, poslije osam godina neprekidnih napada, Izrael je bio prisiljen odgovoriti. Ali, kako smo trebali odgovoriti? Postoji samo jedan primjer u povijesti kada su na civilno stanovništvo neke zemlje ispaljene tisuće raketa. Zbilo se to kada su nacisti za vrijeme Drugoga svjetskog rata raketirali britanske gradove. Tijekom tog rata, Saveznici su savršeno njemačke gradove sa zemljom i pritom pobili stotine tisuća ljudi. Izrael je odlučio postupiti drugačije. Suočen s neprijateljem koji puca po civilima dok se skrivao iza civila – eto vam dva zločina u jednom! – Izrael se odlučio na kirurški rez: ukloniti lansere raketa.

Zadatak nije bio jednostavan jer su teroristi ispaljivali projektele iz domova i škola, služili se džamijama kao skladištima oružja i prevozili eksplozive u vozilima hitne pomoći. Izrael je, za razliku od njih, pokušao svesti broj žrtava na najmanju moguću mjeru moleći palestinske civile da napuste ciljane područja.

Nad njihove smo domove bacili bezbrojne letke, poslali tisuće SMS poruka i nazvali tisuće brojeva mobilnih telefona moleći ljude da se maknu. Nikada ni jedna država nije toliko mnogo učinila u nastojanju da neprijateljske civile poštedi moguće opasnosti.

Iako suočen s jasno razlučivim ulogama agresora i žrtve, koga je Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda odlučilo osuditi? Izrael. Demokratska država koja se legitimno brani od terorizma moralno je raščetverena i, uz to, je još i nepravедno osuđena.

Primjenom ovih istih, deformiranih standarda, Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih naroda odveklo bi Roosevelta i Churchilla u sudnicu kao ratne zločince. Kakvo iskripljavanje istine! Kakvo iskripljavanje pravde!

Poslanici Ujedinjenih naroda, hoćete li prihvatiti ovu farsu?

Jer, ako je prihvatite, Ujedinjeni narodi će se vratiti u najcrnje dane kada su najgori kršitelji ljudskih prava sudili demokratskim državama u kojima vladaju zakoni, kada je cionizam bio izjednačen s rasizmom i kada je većina automatski mogla odlučiti da je Zemlja ravna ploča.

Ako ovo tijelo ne odbaci ovo izvješće, poslat će poruku teroristima diljem svijeta: terorizam se isplati. Napadate li iz gusto naseljenog područja, imat ćete imunitet. Osuđujući Izrael, ovo bi tijelo zadalo i smrtni udarac miru. A evo i zašto.

Kada je Izrael napustio Gazu, mnogi su se nadali da će napadi projektilima prestati. Drugi su vjerovali da će Izrael, ako ništa drugo, imati međunarodno priznato pravo da se brani. Kakvo pravo? Kakva samoobrana?

Isti Ujedinjeni narodi koji su pozdravili izraelsko napuštanje Gaze i obećali poduprijeti naše pravo na samoobranu; sada nas optužuje – moj narod, moju zemlju – za ratne zločine? A zbog čega? Zato što smo se ponašali odgovorno u samoobrani. Kakva šarada!

Izrael se s pravom branio od terorizma. Ovo pristrano i nepravedno izvješće jasan je ispit za sve vlade. Hoćete li stati uz Izrael ili ćete stati uz teroriste?

Ponavljam! Hoćete li stati uz Izrael ili ćete stati uz teroriste?

Odgovor na to pitanje moramo znati sada. Sada, ne poslije. Jer, ako od Izraela još jedanput zatražite da nastavi preuzimati rizik u nastojanju da se ostvari mir, danas moramo znati da ćete sutra stati uz nas. Jedino ako smo sigurni da se možemo obraniti, možemo dalje riskirati kako bismo postigli mir.

Dame i gospodo, cijeli Izrael želi mir.

Svaki put kada je neki arapski vođa s nama iskreno želio sklopiti mir, sklopili smo mir. Sklopili smo mir s Egiptom kad je ovaj bio pod vodstvom Anwara Sadata. Sklopili smo mir s Jordanom pod vodstvom kralja Huseina. I, ako Palestinci stvarno žele mir, ja i moja vlada i izraelski narod sklopit ćemo s njima mir. Ali, mi želimo stvarni mir, obranjivi mir, trajni mir. Godine 1947. ovo je tijelo glasalo za utemeljenje dviju država za dva naroda – židovske države i arapske države. Židovi su rezoluciju prihvatili. Arapi su je odbacili.

Od Palestinaca tražimo da konačno učine ono što već 62 godine odbijaju: da kažu da židovskoj državi. Jednako kao što se od nas traži da priznamo nacionalnu državu za narod Palestine, i od Pa-

lestinaca se mora tražiti da priznaju nacionalnu državu židovskog naroda. Židovski narod nije strani osvajač u zemlji Izraela. Ovo je zemlja naših predaka.

Na zidovima ispred ove zgrade nalaze se stihovi koji govore o veličanstvenoj biblijskoj viziji mira: "Narod na narod neće mača dizati niti će se više za rat vježbati." Te je riječi izgovorio prorok Izaija prije 2.800 godina dok je prolazio mojom zemljom, mojim gradom, brdima Judeje i ulicama Jeruzalema.

Mi nismo stranci u ovoj zemlji. To je naša domovina. Bez obzira na našu duboku povezanost s ovom zemljom, razumijemo da i Palestinci ovdje žive i da žele vlastiti dom. Želimo živjeti rame uz rame, kao dva slobodna naroda koji žive u miru, obilju i dostojanstveno.

Ali, moramo imati sigurnost. Palestinci trebaju imati sva prava koja će im omogućiti da vladaju svojim narodom osim onih koja bi mogla ugroziti Izrael.

Upravo zato palestinska država mora biti učinkovito demilitarizirana. Ne želimo još jednu Gazu, još jedno terorističko gnijezdo pod patronatom Irana u susjedstvu Jeruzalema ili na brdu nekoliko kilometara od Tel Aviva.

Mi želimo mir.

Vjerujem da se takav mir može postići. Ali, samo ako se odupremo snagama terorizma koje predvodi Iran u želji da uništi mir, eliminiira Izrael i uništi svjetski poredak. Pitanje koje se danas postavlja međunarodnoj zajednici je sljedeće: je li ova zajednica spremna suočiti s tim snagama ili će ih samo pokušati udobrovoljiti.

Prije više od sedamdeset godina Winston Churchill se žalio na "dokazanu nesposobnost čovječanstva da nešto nauči", nesretnu naviku civiliziranih društava da drijemaju sve dok ih opasnost gotovo potpuno ne opkoli.

Churchill je tugovao zbog onoga što je sam nazvao "nedostatak dalekovidnosti, nevoljnost djelovanja u trenutku kada bi djelovanje bilo još lako i učinkovito, nesposobnost jasnog razmišljanja, zbrka savjeta sve dok se kriza konačno ne pojavi i dok samoočuvanje konačno ne počne udarati o gong".

Danas pred vama ovdje govorim u nadi da ćemo zauvijek dokazati da je Churchillova uvjerenost u "nepodučivost čovječanstva" bila pogrešna. Danas pred vama ovdje govorim u nadi da iz povijesti možemo nešto naučiti – da ćemo na vrijeme uspjeti spriječiti opasnost.

U duhu bezvremenskih riječi koje je Jošua izgovorio prije tri tisuće godina, budimo jaki i hrabri. Suočimo se s opasnošću, osigurajmo vlastitu budućnost i, ako B-g da, izborimo trajan mir generacijama koje dolaze. ■

Ovako govori svemogući Gospodin: A kad vas očistim od svih bezakonja vaših, napužit ću opet vaše gradove i sagraditi razvaline; opustjela zemlja, nekoć pustinja, naočigled svakom prolazniku bit će opet obrađena. Tada će se reći: "Evo zemlje što bijaše pusta, a postade kao vrt edenski! Gle gradova što bijahu pusti, same razvaline i ruševine, a sada su utvrđeni i napučeni!"

Sramotni izvještaj Goldstona UN-u

Prevela i priredila Sonja Samokovlija

SAD

Tzipi Livni gostovala je na Yale Univerzitetu u New Havenu 8. 10. 2009. gdje je proglašena počasnom *Chubb Fellow*, najvišom titulom koju Univerzitet može dodijeliti strancu za njegov rad i doprinos. Opozicijska liderica Livni u svom je govoru oštro osudila UN-ov izvještaj koji je objavljen nakon ispitivanja akcije *Cast Lead* u kome su izvještaju vojnici IDF-a izjednačeni s teroristima i ispričala okupljenima o svojoj podršci rješenja: dvije države.

“Nikada neću prihvatiti usporedbu IDF-ovih vojnika i terorizma, jednako kao što vi nikada ne biste prihvatili usporedbu planiranog ubojstva s nečijom smrću prilikom autonesreće.” Goldstonov je izvještaj, prema njezinom mišljenju upravo izjednačavanje na toj razini. IDF je moralna vojska i njezini se vojnici dnevno izlažu dodatnim opasnostima baš zbog takvog, moralnog pristupa, a sve u cilju što manje civilnih žrtava.

Napomenula je da bol majke koja tuguje nad mrtvim djetetom ne treba biti zanemaren i podcijenjen, no smatra da treba napraviti razliku između onih koji odlaze u smrt kako bi namjerno poubijali što više djece u njihovim domovima ili školama i onih koji nena-mjerno naude civilima koje druga strana koristi kao ljudski štit.

Svaka osuda Izraela koja ne želi vidjeti ove razlike i izjednačuje obje strane, zlonamjerna je, vođena neobjektivnošću i koristi dvostruke standarde.

IZRAEL

Liderica Kadime, Tzipi Livni, kritizirala je UN-ovu Komisiju za ljudska prava i priznavanje izvještaja Goldstonove komisije usvojene u Ženevi 16. 10. 2009. Naglasila je da će Izrael nastaviti činiti ispravne poteze i poduzimati neophodne mjere kako bi zaštitio svoje građane od terorista.

Od svog osnivanja UN-ova Komisija za ljudska prava ima negativni i kritizerski pristup prema Izraelu, upravo onakav kakav je izvještaj poslala Goldstonova komisija, izjavila je Livni.

Glasanje je bilo sasvim političko i puno cinizma, rekla je Livni, te će zbog toga i bez obzira na njih, Izrael nastaviti postupati ispravno, štiteći svoje građane od terorizma, poduzimajući neophodne vojne akcije, nastavljanjem međunarodne borbe protiv ovakvog (Goldstonova) politički obojenog izvješća i osiguravajući pravnu zaštitu IDF-ovom osoblju na svakom mjestu i u svakoj situaciji. ■

Stradavanja Ane Frank

Jasminka Domaš

Anne Frank

U Beirutu je iz programa engleske škole izbačena knjiga koja je sadržavala isječke iz *Dnevnika Ane Frank*.

Jednom je netko rekao da je mržnja zanimanje koje traje 24 sata, stalno. Tako neka-ko stoje stvari i s militantnim Hezbolahom koji ako slučajno nije previše zaokupljen terorističkim akcijama i dovlačenjem oružja u Gazu iz Sirije, Egipta i drugih država podržavateljica, okupiran je svojim programskim

načelima, a to znači boriti se u svako vrijeme i na svakom mjestu protiv cionizma odnosno Židova. Hezbolah je revan u svakom momentu i trudi se podsjetiti ne samo odrasle ljude nego i djecu školsku i predškolsku u Libanonu da je *Dnevnik Ane Frank* nešto što bi moglo vrlo loše utjecati na učenike.

Od čega zapravo strahuje ta teroristička organizacija? Od toga da bi mladi naraštaj u Libanonu mogao biti zaražen osjećajima prema Židovima, a mogli bi ih pobuditi dnevnički zapisi djevojčice Ane Frank koja je stradala u logoru smrti u dobi u kojoj su i neki učenici engleske škole u Beirutu. Jer u svijetu mržnje i ratova ono što Hezbolahu najmanje treba jest da netko počne razmišljati u stilu – zašto zapravo moram mrziti Židove? Za svaku terorističku vlast, za svaki takav režim, najopasnije je kad pojedinci počnu misliti svojom glavom.

Hezbolah je u međuvremenu javno obznanio što mu je u *Dnevniku Ane Frank* zasmetalo: “Knjiga je fokusirana na stradanje Židova i osobito u *Dnevniku* dramatičan, teatralni, emocionalan način na koji je napisan.”

Upravo je nepojmljivo kako se u različitim krajevima svijeta, uključujući i Hrvatsku, ako se sjetimo slučaja Rudan u tjedniku *Nacional*, Ana Frank nanovo i nanovo ubija i zloupotrebljava se njezin *Dnevnik*. Manipulira se rečenicama, knjiga se izbacuje iz škole, pa će vjerojatno *Dnevnik Ane Frank* zahvaljujući revnosti Hezbolaha biti uništen i spaljen. I tako se nevoljko prisjećamo da tamo gdje gore knjige na kraju gore i ljudi. ■

Antisemitizam – izvor nepresušni

Jasminka Domaš

Bila sam nedavno u jednom poznatom zagrebačkom shopping centru. Sada se odmah pitate zašto bi o tome trebalo pisati u *Ruabu*, ali već iz iskustva znate da priče ponekad počnu sasvim bezazleno, ali da im je kraj drugačiji.

Tako je nekako bilo i s mojim odlaskom u kupovinu koji je trebao biti neka vrst razonode i razbibrige, a prometnulo se u sve samo ne to.

Među ostalim odlučila sam kupiti neke kremice za lice, kao i već ina žena u tome uživam i najčešće više mi se zapravo sviđaju lijepo dizajnirane kutijice i ambalaža od sadržaja koji bi uvijek i u pravilu trebao biti nešto poput eliksira mladosti i vječne ljepote, neka vrst jamstva za lice i život bez bora i nabora. I tako sam u shopping centru sjela na onaj visoki takozvani “barski stolac”, prodavačica si je dala truda, prvo je skinula s jedne strane mog lica puder pa me onda namazala “čudom” koje sam ovako ili onako namjeravala kupiti. Uživala sam pritom u mirisima minerala i algi poznate izraelske kozmetike sve dok prodavačica nije rekla: “Svakako morate nešto kupiti, jer su proizvodi na sniženju, a znate vi kakvi su Židovi!”

Nekoliko puta je to ponovila vrlo znakovito intonirajući riječi o jedin-stvenoj prilici da nešto manje platim inače nešto skuplji proizvod, jer to da Izraelci snize cijenu nekom artiklu to se vjerojatno više nikada neće dogoditi ni ponovit. Naravno objašnjenje je išlo uvijek uz ono: “Ma znate vi kakvi su Židovi!” I ta rečenica počela se njihati kao klatno za giljotinu između bočica, malih miomirisnih teglica, prodavačice i mene.

Eto, priznajem vam, “skulirala” sam se i pustila je da dometne još nekoliko opaski o Židovima, usput rečeno o onima koji su joj u tom trgovačkom raju dali zaposlenje. A onda sam se predstavila, između ostalog i sa svim svojim funkcijama u Bet Israelu. I tada je nastao tajac. Neugodno zatišje, mučnina i tišina koju možeš narezati na kriškice nelagode.

Zatim sam se spustila s onog “barskog stolca”, ionako ih mrzim, i odlučila ništa ne kupiti zahvaljujući prodavačici koja izraelsku kozmetiku prodaje u “aspiku” od antisemitizma.

Zapamtila sam ime dotične djevuške, bila sam u ozbiljnom iskušenju da potražim njezinog izraelskog menadžera, ali pomislila sam da bi dotična mlada dama mogla zbog svog jezika ostati bez posla i tako sam odustala od istjerivanja pravde. Znam da je to stvar za raspravu, ali sažalila sam se ne baš na nju osobno nego, zapravo, na cijelu armiju nezaposlenih u Lijepoj našoj.

Inače u zemlji u kojoj živimo neki se pitaju što, zapravo, Židovi misle kad kažu da se susreću povremeno ne samo s otvorenim nego i prikrivenim antisemitizmom. Teško je to prepričati, ali taj slučaj iz shopping centra govori upravo o tome.

I nakon što sam napisala ovaj tekst, otišla sam pred ogledalce, utapkala u kožu “nešto ništ” posebno” i pomislila: “Sasvim je dobra ova kremica”, barem kad sam je kupovala u samoposluzi nitko mi nije rekao: “Znate, već, kakvi su Židovi.” ■

Znate li za BET EL iz Siska?

Prema tekstu pastora Miloša Komanovića priredila
Sonja Samokovlija

Nedavno nam se javio pastor Baptističke crkve iz Siska, gospodin Miloš Komanović. Saznali smo da u Sisku postoji baptistička Crkva imenom Bet El (više na www.betel.hr) koja u svom logu ima zanimljivo rješenje i naziv ispisan latiničnim i hebrejskim pismom.

Već od 2003. godine pastor podučava biblijski hebrejski, koji je naučio služeći se udžbenikom Menahema Mansoora *Biblical Hebrew step by step*. Nakon što je proučio knjigu i savladao je, pastor Komanović sačinio je priručnik u 16 lekcija, a hebrejski je

nastavio učiti na teološkoj akademiji i razvijati osnovna znanja u hebrejskoj egzezezi.

Budući je Crkva održavala tečajeve engleskog jezika za svoje članove, ali i za sugrađane Siska, odlučili su se ponuditi i učenje osnovice biblijskog hebrejskog. Prve godine imali su 18 polaznika od toga 7 sugrađana koji nisu bili članovi Crkve.

Ove, 2009. godine, pokrenuta je ljetna škola biblijskih jezika, biblijskog hebrejskog i novozavjetnog grčkog. Svaki je razred imao po 4 polaznika.

Kako pastor piše, cilj im nije bio samo podučavanje jezika, već i približavanje jezika, kulture i ukazivanje na židovske korijene kršćanske vjere, od kojih se, citiramo, “u kršćanskoj povijesti u jednom trenutku odmaklo i dovelo do strašnih posljedica antisemitizma a koji su nažalost najprije sijali tzv. ‘crkveni oci’”.

Na službama u Crkvi Betel, prema pisanju pastora Komanovića, često se pjevaju psalmi, *Hine matov*, *Hine lo janum*, te se nje-guje ljubav prema židovskom narodu; navodi da u *Jevandlju po Ivanu* 4:33 piše kako “spasenje dolazi od Židova” i završava rečenicom da je uvidio da svi istinski vjernici, kršćani, iskazuju istu ljubav prema židovskom narodu i državi Izrael.

U potpisu stoji *Šalom uveraba*, što i uredništvo lista od srca želi osoblju i članovima Crkve Betel u Sisku, a posebno pastoru Komanoviću s kojim ćemo, nadam se, ostati u vezi. ■

Jasminka Domaš

Besamim-cadika

Jasminka Domaš

Većina nas zna što znače riječi cadik, cadikim, cedaka... Ali, jeste li se upitali zašto i zbog čega ostaje gotovo izvan upotrebe jedna srodna riječ – cadika koja upućuje na ženu, pravednicu. I na njezino sasvim iznimno značenje u podizanju djece, u brizi za obitelj, zajednicu, svijet u kojem živimo. No pogledajmo, kao da gledamo krišom, iz prikrajka, što sve radi cadika koja dobar dio života proživi zanemarujući svoje želje da bi ostvarila želje bližnjih.

U vremenu u kojem živimo ona će, gotovo u pravilu, zazirati od feminističke ideologije kakva je primjerice bila popularna ranih osamdesetih godina u Njemačkoj ili u SAD-u kada se pripadnice feminističkog pokreta lako moglo prepoznati prema stilu oblačenja (lišenog svakog šarma) ili po frizurama koje su se često svodile na neopranu kosu u neuredno obješenim čupercima. Šminkanje je naravno bilo *out*. Žena se sama "isprala", izbljedila, vjerujući da će joj takvoj ona, muška, strana svijeta više vjerovati u njezinim naporima da je shvate i prihvate kao sebi ravnopravnu. Samo jednakopravnost je jedno, a priroda žene nešto drugo.

Cadika ne bježi od svoje ženstvenosti, jer ljepota i milina također dolaze od Svevišnjeg u kojem su oba aspekta obuhvaćena i muški i ženski. I kada se cadika čini da je najslabija možda je baš tada najjača, jer je u životu bila prisiljena svladati najvažniju lekciju: kad naučiš padati, odmah naučiti dizati se!

Čini se kao da je baš u njoj ostao trag Prvog svjetla stvaranja koji joj i dan-danas omogućuje da svojim Duhovnim okom, intuicijom koja je njezin unutarnji vodič, vidi što se događa s ljudima i u ljudima i to s jednog kraja svijeta na drugi.

Cadika najčešće ne sjedi u klupama parlamenta, rijetko je izaberu u kakvu slavnu akademiju znanosti i umjetnosti. Ali unatoč tome ona ne gubi na svojem sjaju i angažirat će se u zajednici kao što je recimo Bet Israel.

Ona će dolaziti na Šabat kad god će to moći iako zna da ju neće ubrojiti u minjan. Ona će usrdno moliti, ali neće biti zaogrnutu talitom niti će u radne dane vezivati tefilin.

Na blagdan Simhat Tora neće kružiti u sinagogi s *Torom* oko bima', ali ona koja ne nosi *Knjigu života* nosit će u sebi život i razvijati ga najbližnjima svojem Stvoritelju.

Cadika će se nerado natjecati u znanju često krijući da zna odgovore na postavljeno rabinsko pitanje dajući drugima priliku da se istaknu, ali će ustrajno i samozatajno proučavati, daleko od očiju javnosti, svete židovske knjige. I kada joj netko upućuje komplimente, oni će je uglavnom zbunjivati i izazivati u njoj nelagodu, jer ona je svjesna da je samo u službi Onog koji jest ljubav, njezina avoda' ne treba trublje.

Nepogrešivom intuicijom, svojim unutarnjim znanjem ona će iščitavati tko je prijatelj, a tko je to samo naoko i naizgled, kakve se promjene u nekome događaju, nabolje ili nažalost na lošije, ali čuvat će se da to ne pokaže, jer svjesna je da je život svijetu nas u dugačkom cikličkom nizu života i smrti samo trenutak poput vrha pjene na krijesti golemog oceanskog vala. I da smo svi zajedno u procesu tikuna, popravljanja sebe i svijeta.

Cadika se na blagdan Svjetlosti u pravilu neće popeti na pozornicu gradskog trga kako bi upalila prvu svijeću na hanukiji. Stajat će šutljiva negdje u drugom ili trećem redu osvijetljena unutarnjim plamenom, onim koji joj je Sveprisutni Kralj kraljeva nad svim kraljevima darovao kako bi mogla kroz Njegovo svjetlo vidjeti svjetlost.

Cadika je uvijek i istodobno i Haja i Hava, a blagdanskim svijeća sja tek njezin je odsjaj. I ona, djelujući kroz Milosrdnog na Zemlji, u dubini, povezana je neprekidno s Njime u safrnoj visini. ■

Vijesti – Izrael

Izraelska znanstvenica, Ada Yonath, jedna je od troje dobitnika ovogodišnje Nobelove nagrade za kemiju. Posvetila se istraživanju građe i funkcije ribosoma, onog dijela stanice koji sintetizira protein i prevodi genetski kod u proizvodnju proteina.

"Nazivali su me sanjalicom kad sam se odlučila na istraživanje ribosoma", prisjeća se Ada Yonath, profesorica i glavna istraživačica strukturalne biologije i biokemije na Wezmannovom institutu u Rehovotu. Za istraživački rad kojim se bavi dobila je brojne nagrade (uključujući *Israel Prize* i *Wolf Prize* za kemiju). Yonath je pronašla način kako zamrznuti ribosome bakterija i njima srodnih organizama koji uspijevaju u Mrtvom moru, u uvjetima visokog saliniteta i bez zraka, i napraviti njihovu rendgensku sliku. Pronalazak će se koristiti u razvijanju novih antibiotika i izravno će utjecati na spašavanje života i umanjivanje patnje čovječanstva, objasnili su članovi akademije svoju odluku o dodjeli nagrade. ■

Dolores Bettini

Na obalama rijeka babilonskih

Preci i potomci

Dolores Bettini

Uz sve ove pošasti koje haraju svijetom (političko-ekonomsko-gripozne uz poneku prirodnu katastrofu), gotovo neopaženo prolazi nadmetanje između evolucionista i kreacionista. Te rasprave nisu ništa nova; ove su godine samo malo žešće zbog 200. godišnjice rođenja oca teorije evolucije, Charlesa Darwina. Ni jedni ni drugi još nisu nikoga uspjeli obrlatiti (tako se bar tvrdi – ni jedan evolucionist nije postao kreacionist i obrnuto). Nabranjanje najistaknutijih među njima ne bi imalo smisla, ali svakako treba reći da se na obje strane nalaze svjetski priznati znanstvenici: fizičari, kemičari, biolozi, geolozi, itd.

Nije nepoznata tvrdnja evolucionista da je “očigledna istina da smo mi rođaci čimpanza, nešto dalji rođaci nečovjekolikih majmuna, još dalji rođaci mravojeda i morske krave te još udaljeniji rođaci banana i bijele repe”. Pa, dobro. U civiliziranom i demokratskom društvu svakome je dozvoljeno da bude što god želi, sve dok to ne ugrožava druge. Ljudska prava jednaka su za sve – za potomke Adama i Eve kao i za potomke banane i amebe. I jedni i drugi svim silama se trude u znanosti pronaći čvrste i jasne dokaze.

Pa tako kažu da je prvo postojalo “ništa”, a onda se desio “big-bang” iz kojeg je sve nastalo. Ukratko.

Evolucionisti kažu: do stvaranja univerzuma je došlo *ex nibilo*; dogodio se prasak čiste energije i to slučajno. I sve se dalje odvijalo slučajno + zakoni prirode, pa se sve to isprespajalo i izmiješalo i nastali su sasvim slučajno jednostavni oblici života koji su evoluirali i tako je na kraju od one famozne amebe, preko repe i čimpanze, nastao čovjek.

Kreacionisti kažu: u početku je postojao samo Bog koji je onda povukao dio sebe (*cimcum*) i stvorio prazan prostor u koji je usmjerio zraku božanske svjetlosti i tako je sve nastalo (big-bang). Naposljetku je stvorio čovjeka i prepustio mu velik dio odgovor-

nosti za sve što će se dalje događati sa svijetom i s čovječanstvom (slobodna volja). Trebao je to biti partnerski odnos. Međutim...!

E sad, lako bi se izašlo na kraj s galaksijama, planinama i morima, razvitkom kišnih glista, bijele repe i krokodila; ono što predstavlja najveći problem u stvaranju, jest čovjek. Je li on taj apsolutni moralni autoritet koji ima puno pravo krojiti i prekrajati zakone o svemu i svačemu, a sve to ovisno o evolucijskom stupnju do kojeg je došao ili je apsolutni moralni autoritet onaj isti udaljeni Tvorac svijeta i zakona, koji je “sakrio svoje lice” i dao čovjeku slobodu izbora u nadi da će ipak graditi svijet i stvarati svoje zakone u skladu s Njegovim planom i zakonima (bar s onih sedam Noahovih zakona)?

Što se čovjekove fizičke evolucije tiče, tu je valjda dosegao svoj vrhunac – ruke, noge, glava – sve je na svom mjestu; zaista je (uglavnom) *nice looking guy/girl*. Ali tu je i mozak! Što ćemo s njim? Čovjek još uvijek koristi tek njegov manji dio, a ne sav – kapacitet velik, a iskoristivost minimalna! Što je najdivnije, taj *nice looking guy* često se žali na svoj izgled, ali što se pameti tiče, tu ne vidi nikakve nedostatke. Eto, tu je evolucija zakazala. Slučajno, razumije se.

A onda, ako iznad čovjeka nema nikoga od kojeg bi potekla moralna volja i standard, ako nema ideala prema kojem bi se trebalo ravnati (ma koliko nedostižan, nevidljiv, neopipljiv ili upitan bio), onda taj standard postavlja naš *nice looking guy* (nešto rjeđe *girl*).

I tako se svijet kotrlja; malo naprijed, malo natrag, malo svinjska gripa, malo svjetska kriza, malo – cijepi se, pa ne cijepi se, pa predsjednički izbori, pa onda – danas ministar, a sutra optuženik (za korupciju, naravno). Malo ima pravde, pa malo nema pravde. Slučajno, valjda. Ali ništa zato. Glavno da ima vode na Mjesecu. Puuuno vode, kaže NASA. ■

Zanimljivosti – Španjolska

Nakon što je izraelski tim znanstvenika ušao u finale, španjolska vlada zabranila je timu sa Ariel Univerziteta daljnje sudjelovanje. Glasnogovornik Ministarstva znanosti Španjolske, Javier Ramos Guallart, objasnio je to činjenicom da se univerzitet Ariel nalazi na “okupiranim teritorijima”, te je Španjolska obavezna onemogućiti daljnji nastavak suradnje jer je dužna poštivati europski stav.

Shimon Samuels, direktor International Relations for Simon Wiesenthal Center of Europe, pozvao je udruge za zaštitu

ljudskih prava na reakciju povodom odluke španjolske vlade i osudu njezinog diskriminirajućeg stava. Na kraju je rekao da je “Španjolsko odbijanje mogućnosti sudjelovanja Izraela na nastavku programa, kolektivno kažnjavanje židovskih i arapskih studenata s tog Univerziteta”. Izraelski je tim radio dvije godine na dizajnu i njegovoj primjeni na kući nazvanoj “Abrahamov šator” koja upotrebljava solarnu energiju na poseban način i troši manje od polovicu energije potrebne za običnu kuću. ■

Drago Pilsel

Pismo voljenoj i starijoj braći

Ljubav pobjeđuje egoizam

Drago Pilsel

Moja bi sugestija bila da gradimo etiku naše ljudskosti, o tomu da poštujemo druge kao sebe samog i o tomu da sebi i nikomu ne dajemo pravo na razaranje.

Nedavno sam prisustvovao izvrsnom predavanju prof. dr. Jadranke Brnčić, sa Filozofskog fakulteta u Zagrebu, o hermeneutici biblijskog *Dekaloga*. Sveti tekst svakom čitatelju stvara probleme, ne samo suvremenom. Obavezan ga je čuvati, ali više ga ne može razumjeti; od tumačenja koja se gomilaju godinama, stoljećima i milenijima, vrti mu se u glavi pa mu se na kraju može učiniti da je lakše tekst odbaciti i pristupiti svetim događajima o kojima govori bez njega. Tekst tako postaje prepreka umjesto most, znak zaborava umjesto pamćenja, a čitatelj uviđa da do događaja više ne može nikako doći: izgubio je tako i ovce i novce, i vjeru i povijest.

Gospođa Brnčić je s prof. Krunom Pranićem prevela djelo Andréa Chouraquia *Deset Zapovijedi danas. Deset Besjeda za pomirenje Čovjeka s ljudskošću*. (Konzor, Zagreb, 2005.). Autor, rođen u Alžiru 1917., orijentalist i prevoditelj, pokušao je naći izlaz iz tih nevolja s tekstom i pronaći se u onome što se koliko-toliko može razumjeti i što je dovoljno kratko da se može pamtit. "U mom smu rodnom Alžiru slušali dječje glasove kako recitiraju Deset zapovijedi na hebrejskom u sinagogama, na francuskom u crkvama, na arapskom u džamijama", napisao je Chouraqui u predgovoru hrvatskom izdanju *Deset zapovijedi danas*. Chouraquiju, životno je djelo prijevod *Biblije i Kur'ana* na francuski, a u Hrvatskoj mu je 1982. izašla *Židovska misao*. Da je vrstan znalac hebrejskog i biblijske teologije, vidi se u ovoj knjizi na svakom koraku. Pravi je mali prevrat njegov prijevod *Dekaloga*. "U hebrejskom zapovijedi nisu oblikovane u imperativu, nego u nesvršenom glagolskom vidu futura", kaže Chouraqui, a prevoditelji dosljedno prevode *ubijati nećeš* umjesto *ne ubij*; Deset zapovijedi tako postaju Deset besjeda, od naredbi se pretvaraju u odgojnu mjeru te imaju više proročku nego zakonodavnu namjeru.

Chouraquija je na pisanje *Deset zapovijedi* potakla potreba veća od želje da ispravlja filološke zablude: u svetom tekstu zajedničkom židovima, kršćanima i muslimanima našao je temelj buduće etike koja bi mogla pomiriti ljude jedne s drugima i sa samima sobom. Taj beskrajno tolerantan čovjek taj je temelj proširio i dalje, prema istočnim religijama, agnosticima i ateistima. *Dekalog* kao etički temelj pedantno je našao u Deklaraciji o američkoj nezavisnosti iz 1776. (u kojoj se još spominje *Stvoritelj*), u Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina iz 1789. (u kojoj se opreznije spominje *Višnje biće*) i u Deklaraciji o pravima čovjeka UN-a (u kojoj se politički korektno ne spominje ništa transcendentalno). Pa ipak se stalno vraća upravo na tu posljednju, neumorno hvaleći njena tvorca Renéa Cassina, pokazujući da je Bog prisutan u svim bićima, ma kako komplicirani i skriveni odnosi između njega i njih vladali.

Chouraqui daje i zapanjujući paralelni popis iz kojeg je vidljivo da su sve nacističke genocidne mjere – od nošenja žutih zvijezda i raza-

ranja sinagoga do otimanja zemlje i segregacije – već bile isprobane u srednjem vijeku; nije, dakle, naivan. On nije samo utopist koji želi toleranciju svojeg izgubljenog zavičaja proširiti na cijeli svijet, nego i originalan teolog sadašnjice: krađa Božjeg imena za njega je sukladna genetskom inženjeru koji naziva *plagijat Stvaranja*. Chouraqui uvjerljivo argumentira i da biblijska imena Boga *Elohim* i *Adonaj* te tetragram JHVH ne valja čitati kao *Jabve* ili *Jehova* te da su to pseudoznanstvene krivotvorine, što uvažavaju i novi kršćanski prijevodi *Biblije*. To ime nad svim imenima smio je izgovarati samo veliki svećenik i to na Jom Kipur u Hramu u Jeruzalemu. S uništenjem Hrama zatrt je i izgovor, a tetragram JHVH ostaje takav kakav jest, neizgovorljivo ime nespoznatljiva Boga. Dapače, čak su i riječi *Bog*, *Deus* ili *God* krivotvorine jer pripadaju poganskim panteonima i nisu prikladne za imenovanje "onoga koji bijaše, jest, bit će i čini da jest". Starozavjetni Ja jesam, dakle, istovremeno je i biće i bitak.

Deset zapovijedi uvele su i Šabat, toliko revolucionaran izum da se nije mogao prevesti pa je ušao u hrvatski kao subota: obvezatan neradni dan protiv kojeg se robovlasnici i kapitalisti bore već tri tisuće godina. Danas to čine reklamama koje, kako kaže Chouraqui, istovremeno pokreću i ekonomiju i našu požudu, izbacuju nas iz ravnoteže i čine siromasima. Kako piše u *Mišni: Tko je bogat? Onaj tko se raduje svom udesu*.

Deset besjeda zbir je temeljnih uputa o odnosu čovjeka prema Bogu, prema bližnjemu i prema sebi, najvjerojatnije redakturna nekoga starijeg dokumenta. U *Tori* nalazimo zapovijedi, zabrane, propise, upute te njihovu interpretaciju u raznovrsnim tonovima. *Ponovljeni zakon*, koji je preuzeo i proširio Deset besjeda iz *Izlaske* i *Zakonik Saveza* (*Izl* 20, 22-23, 33), sažimlje kao najvažniju zapovijed – ljubav prema JHVH. Zakoniku svetosti (*Lev* 17-26) misao vodilja je nasljedovanje Boga svetoga (*Lev* 19,1). Ezrino djelo, povezano s konačnom redakcijom *Tore*, samo potvrđuje vrijednost i autoritet Zakona (usp. *Ezr* 7, 1-26; *Neb* 8).

Kada *Zakon* shvaćamo samo kao formalni sustav propisa ispražnjenih od svojega pozitivna sadržaja, s jedinim uporištem u ljudskoj slobodi, tj. autonomiji, nije li ponovno otkriće ljubavi kakva obavezuje, zapravo, posve "postmodernističko?" I nije li naša odgovornost da razlučimo autonomiju od samodovoljnosti? Ricceurova paradigma, smatra prof. Brnčić, "poslušnost puna ljubavi" i načelo autonomije, što ga zagovara većina postmodernističkih mislioca nisu nepomirljivi. *Dekalog* od nas traži heroizam koji je danas vjera u izvjesnu pobjedu dobra, ljubavi nad egoizmom. Moja bi sugestija bila da gradimo etiku naše ljudskosti, o tomu da poštujemo druge kao sebe samog i o tomu da sebi i nikomu ne dajemo pravo na razaranje. ■

Boris Havel

Intervju s Jasonom i Menelajem

Boris Havel

Boris Havel je hrvatski predstavnik Međunarodne kršćanske ambasade u Jeruzalemu. Diplomirao je politologiju i povijest, a na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu magistrirao komparativnu religiju.

I. DIO

Hanuka je. Pročitao sam opet tu priču o Makabejcima i opet me fascinirala njezina bezvremenost. Kad me povijest zaokupi, često imam osjećaj da se nisam udubio nego otputovao u nju. S ovom o Makabejcima je drukčije. Nekako više kao da je ona došla k meni. Kao da ne čitam pripovijest iz drevnog teksta, nego aktualnu reportažu. Preuzimajući rizik da neki čitatelji sad odustanu od članka, jer već sve znaju, moram s ostalima podijeliti što se to za Hanuku aktualno slavi. A evo kako je to bilo.

Antioha IV. Epifan, kralj Sirije

Antioh IV. Epifan zakraljio se 175. godine pr. n. e. nad sirijskim Seleukidskim Kraljevstvom, čija je južna pokrajina, na granici s egipatskim Ptolemejskim Kraljevstvom, bila Judeja. Zvali su je i Cele-sirijom, jer u to vrijeme Palestinu još nisu izmislili.

Da je Antiohova vladavina nad židovskom zemljom bila značajnija od vladavine drugih grčkih kraljeva prije i poslije njega, govori mnoštvo židovskih izvora o njoj: *Prva*, *Druga* i *Četvrta knjiga o Makabejcima*,¹ izvješća Josipa Flavija u *Židovskim starinama*, dijelovi Knjige proroka Daniela,² te neki kumranski spisi.³ Tu je i *Antiohov svitak* (*Megilat Antiobus*), dokument u kojem je done-sena priča o Hanuki, no on potječe iz kasnijeg razdoblja i sadrži mnoštvo kronoloških i činjeničnih pogriješaka, pa je od male vrijednosti kao povijesni izvor.⁴ Osim njih, o Antiohu su pisali i grčki i rimski povjesničari, Polibije, Strabon, Tacit i drugi.

Usprkos postojanju tolikih izvora, Antiohova karijera, a osobito njegove ekspedicije protiv Judeje, u nekim su aspektima ostali nepoznanica. Poznata su zbivanja, ali ne i njihova točna kronologija, a pogotovu ne motivi.⁵ Sve je, najvjerojatnije, počelo kad je Antioh, slavoljubiv i ambiciozan kralj, naumio učvrstiti Seleukidsko Kraljevstvo i proširiti ga dalje prema jugu, nauštrb ptolemejskog Egipta. Digao je vojsku i krenuo protiv malodobnog egipatskog kralja Ptolemeja VI. Filometora (o. 186. –145. pr. n. e.). Pohod je bio okrunjen uspjesima. Osvojio je velika područja, zarobio Ptolemeja i opsjeo Aleksandriju. No tada se umiješao Rim. Antiohu su zabranjena daljnja osvajanja, i to pod prijetnjom rata sa sve moćnijim zapadnim imperijem. Antioh nije imao izbora. Povukao se i krenuo natrag na sjever, u Antiohiju, nemoćan i bijesan zbog ponižavajućeg rimskog ultimatum. U kasnu jesen 169. godine tako je stigao u Jeruzalem.

Prilike u Judeji prije Antiohova dolaska

U vrijeme kad je Antioh IV. Epifan postao kraljem, veliki svećenik u Jeruzalemu bio je Onija (III.),⁶ čovjek od velikoga ugleda među

pukom koji se zalagao za dobrobit židovskog naroda i za očuvanje židovskih tradicija. Onija je, kao i Židovi općenito, bio pokoran grčkoj vlasti nad Judejom, ali se protivio helenizaciji među Židovima. Zbog toga ga je 173. godine Antioh lišio velikosvećeničke dužnosti, a na njegovo mjesto postavio njegova brata, helenofila koji je svoje hebrejsko ime *Jošua* zamijenio grčkom inačicom *Jason*. On je kralju za to imenovanje obećao isplatiti bogat dar. Od kralja je isposlovao financiranje gradnje amfiteatra u Jeruzalemu, te dodjelu antiohijskog građanstva stanovništvu, sve kako bi “pre-veo svoje sunarodnjake grčkome načinu života” (2. Mak. 4:9). Dokinuo je i zakonske odredbe prijašnjeg kralja, Antioha III. Velikog (223. – 187.), prema kojima je Mojsijev zakon bio na snazi u Jeruzalemu. Tako je u Jeruzalemu pod vodstvom politički postavljeno-ga velikog svećenika ojačala stranka koja je zagovarala napuštanje *Zakona*, vjere, tradicije i židovskog načina života, te usvajanje za mnoge primamljivih kozmopolitskih i liberalnih vrijednosti koje je nudio helenizam. *Prva* i *Druga knjiga o Makabejcima* ostavile su izvještaje o tom vremenu:

U one dane nađoše se u Izraelu ljudi opaki koji stadoše uvjeravati mnoge: “Hajde da sklopimo savez s narodima svojim susjedima, jer otkako se od njih odijelismo, snađoše nas mnoga zla.” I mnogima se to svidjelo. Štoviše, požuriše se neki od naroda i odoše kralju, koji im dopusti da se povedu za poganskim običajima. I sagradiše u Jeruzalemu borilište, kako to običavaju pogani, prepravivši svoje obre-zanje i otpadoše od svetog Saveza. Ujarmiše se s poganima i prodaše se da čine zlo (1. Mak. 1:11-15).

Jason, čim se dočepao vlasti, preveo svoje sunarodnjake grčkome načinu života [...] rušio je zakonite građanske ustanove i uvodio nove protuzakonite običaje. Namjerno je dao ispod tvrđave sagraditi borilište [...] Zbog pokvarenosti bezbožnog Jasona, koji nije bio nikakav svećenik, helenizam je tako ojačao a strana moda uzela toliko maha da svećenici više u službi oko žrtvenika nisu pokazivali nikakve revnosti, nego su se, prezirući Hram i zanemarujući žrtve, na poziv zvečke žurili na *Zakonom* nedopuštene priredbe u kazalištu. Ne držeći ništa do časti svoje zemlje, vrlo su visoko cijenili helenske počasti (2. Mak. 4:10-15).

Kralj je tako u Jeruzalemu stekao revnog saveznika, koji je počeo provoditi helenizaciju grada i naroda. Nakon određenog vremena, Jason je kralju poslao nekog Menelaja kao izaslanika, kako bi u njegovu ime s kraljem uredio poslove vezane uz upravu i isplatu obećanih darova. Taj se Menelaj zbližio s kraljem, te mu obećao mito još izdašniji od Jasonova. Tako je Antioh 171. godine velikosve-

ćeničku službu oduzeo i Jasonu, a predao Menelaju. Problem je bio u tome što Menelaj, za razliku od Jasona, nije potjecao iz Sado-kove, niti iz neke druge velikosvećeničke obitelji.⁷ Štoviše, Menelaj uopće nije bio iz roda Aronova, čije je potomstvo bilo isključivi nositelj hramske službe.⁸ To je u Jeruzalemu izazvalo veliko negodovanje. Prosvjedovali su čak i neki Židovi iz stranke helenista. No i dalje nije bilo ni govora o kakvoj pobuni protiv kralja. Kao i u posljednjih četiri stotine godina, Židovi su pokorno prihvaćali kraljevske uredbe i kadrovsku politiku.

Kad je Jason primio vijest o svojoj smjeni, pobjegao je iz Jeruzalema i nastanio se s druge strane Jordana. Menelaj je pak zaposjeo vlast u gradu i odmah se zamjerio s mnogima. U 2. *Makabejcima* navodi se da je počinio mnogo zla i okrao dio hramskog posuda. Pritiješnjen obvezom da Antiohu isplati obećani mito, Menelaj je povećao poreze, što ga je među narodom učinilo još omraženijim. Obećanu svotu ipak nije uspio prikupiti, pa ga je kralj pozvao u Antiohiju, da ga smijeni. Menelaj je velikosvećeničku dužnost predao bratu Lizimahu i otputovao. Uto je izbila pobunu u drugom dijelu Kraljevstva, pa je Antioh požurio onamo, a u Antiohiji je na vlasti ostavio svoga zamjenika Andronika. Menelaj je tu vidio prigodu da se umili dvorskom moćniku, pa je i njega počeo podmićivati, i to zlatnim hramskim posudem. Svećenik Onija, koji je još uvijek živio u okolici Antiohije, zbog toga ga mu se oštro suprotstavio. Menelaj je na to nagovorio Andronika da ga ubije.

Lizimah je pak u Jeruzalemu počinio toliko "svetogrđnih krađa" da je protiv njega podignuta pobuna. U okršajima između njegovih pristaša i naroda neki su izginuli, među njima i sam Lizimah. Zbog svih tih događaja Menelaj je optužen pred kraljem kao podstrekač izgreda. Kad je već izgledalo da će kralj stati u kraj i njegovoj karijeri, tijekom koje je u Jeruzalemu cvalo bezakonje i nered, Menelaj je vještīm podmićivanjem opet uspio zadobiti kraljevu naklonost i održati se na položaju.

Antiohovi pohodi na Egipat i Judeju

Pred takav, dakle, grad u kojem se nekoliko židovskih političkih struja međusobno sukobljavalo, u kojem je helenizacija uzimala sve više maha, a Židovi vjerni *Zakonu* se polako povlačili iz natjecanja za prevlast, godine 169. pr. n. e. stigao je ogorčeni kralj Antioh IV. Epifan na povratku iz Egipta. Jeruzalem je osvojio bez borbe jer su mu njegove pristaše u gradu otvorile vrata. Zaposjednuvši grad, Antioh je dao poubijati neke stanovnike, te je okrao velik novac. Potom se, prema Flaviju (*Ant.* 12:246-247), vratio u Antiohiju.

Godinu dana kasnije, Antioh je opet podignuo vojsku i po drugi put udario na Egipat. Dok je ondje ratovao, Judejom se iz nekog razloga pročulo da je umro. Povjerovavši u te glasine, Jason je s pet tisuća ljudi napao Jeruzalem. Njegov je pohod završio neuspjehom, no Antioh Epifan je možda zbog njega pomislio da je u Judeji izbila pobuna. Ponovno se obrušio na Jeruzalem.

Osvojivši grad po drugi put, Antioh je "zvjerski razjaren u duši" u njemu počinio velika zlodjela. Vojnicima je zapovijedio da nesmiljeno ubijaju sve na koje nađu, na ulici i po kućama. Autor *Druge knjige o Makabejcima* je zabilježio: "Ubijali su mlado i staro, zatarali žene i djecu, klali djevojke i nejačad." Izginulo je četrdeset tisuća stanovnika Jeruzalema, a još četrdeset tisuća ih je zasužnjeno i odvedeno u roblje.⁹ Antioh je tada ušao u Hram, a vodio ga je sam veliki svećenik Menelaj. Opljačkao je zlato i srebro, zlatni žrtvenik,

svijećnjak, sveto posuđe i darove koje su drugi kraljevi poslali u Hram u čast Boga Izraelova. Zatim se vratio u Antiohiju.

Antiohov proglas protiv Židovstva

Nevidena zlodjela i svetogrđa koja je počinio nisu ublažili kraljev bijes protiv stanovnika Judeje. Odlučio je u Judeji provesti "kulturnu revoluciju"¹⁰ te helenizmom prosvijetliti i preobličiti židovski narod. Tacitovim riječima, potrudio se da "suzbije praznovjerje i uredi grčke običaje, ne bi li omražen narod učinio čestitim".¹¹ Donio je proglas kojim je radikalno preuredio vjerski i društveni život u Judeji. Zabranio je sve običaje i rituale koji su proizlazili iz *Zakona*. Vršenje hramskog bogoštovlja, održavanje subote, svetkovanje blagdana i obrezivanje stavljeni su izvan zakona. Kažnjivim je proglasio posjedovanje knjiga *Zakona*, pa je Židovima naredeno da sve primjerke *Tore* predaju kako bi bili spaljeni.

I napisao kralj proglas svemu svom Kraljevstvu da svi moraju postati jedan narod i svaki mora ostaviti svoje običaje. I svi se narodi pokoriše kraljevoj naredbi. I mnogi Izraelci prihvatise njegovo bogoštovlje i počеше žrtvovati idolima i ne svetkovati subotu. A kralj posla u Jeruzalem, i u ostale judejske gradove, poslanice po glasnicima da se svi imaju povesti za običajima tuđinaca koji su u zemlji, pa da se u Hramu dokinu paljenice, klanice i ljevanice; da se više ne svetkuju subote i blagdani; da se onečisti Svetište i sveti narod; da se podignu oltari, sveti gajevi i idoli pa da im se žrtvuju svinje i nečiste životinje; da se više ne obrezuju djeca, da se onečiste svakom nečistoćom i gnusobom i tako zaborave *Zakon* i izmijene sve običaje. Tko se ne pokori kraljevoj naredbi, osuđen je na smrt. Kralj je svem Kraljevstvu napisao proglaše takva sadržaja i postavio je nadglednike nad svim narodom da se to provede. Svim je judejskim gradovima, svakomu napose, zapovjedio da prinose žrtve (*I. Mak.* 1:41-51).

Kraljev je zakon stupio na snagu oko prosinca 167. godine pr. n. e. a njegovo poštivanje nadgledao je, uz kraljeve službenike, veliki svećenik Menelaj.

Kraljevi su ljudi tada provalili u Hram i u njemu ostavili "Grozotu pustoši"¹² (*I. Mak.* 1:54). U samom Svetištu, u koje nitko osim velikog svećenika nije smio ući, Grci su podigli oltar bogu Zeusu i na njemu žrtvovali svinju. Uveden je kult štovanja grčkih bogova, a Židovi su pod prijetnjom smrću prisiljavani da se uključe u kultne obrede. Uz Hram je izgrađena golema tvrđava u koju je smještena vojna posada sa zadaćom da nadgleda provođenje mjera protivnih *Zakonu* i vjeri. Bilo je to nezapamćeno svetogrđe. Židovi su ostali zaprepašteni radikalizmom i agresivnošću s kojima se kralj okomio na njihov narod, vjeru i običaje. Takvo se što nikad ranije nije događalo; prijašnji su ih osvajači podčinjavali, protjerivali i porobljavali, ali prisilna konverzija bila je do tada nevidena metoda zlostavljanja.¹³

Mračni postupci prosvijetljenog vladara

Što je kralja Antioha potaknulo na uvođenje tako drastičnih mjera protiv Židova i njihove vjere? Što je bio motiv za izdavanje proglaša "da svi moraju postati jedan narod i svaki mora ostaviti svoje običaje"? Od vremena osvajanja Aleksandra Velikog postojala je vizija kozmopolitizma i stapanja svih civilizacija u jednu, kojom dominira grčka. Tijekom stoljeća i pol koliko je prošlo između Aleksandrove smrti i

Antiohove vladavine, helenizam se širio među svim narodima koji su se našli pod grčkom vlašću, ali ne prisilno i ne kao isključiva kultura. Mnogi su narodi u helenizmu prepoznavali superioran, sofisticiraniji od vlastitoga, moderan ili financijski pogodan svjetonazor, te su usvajali njegova načela i miješali ih sa svojim. Često su iz helenizma preuzimali aspekte o kojima se njihova civilizacija nije izjašnjavala, pa njihovo usvajanje nije predstavljalo sukob s domicilnom religijom i kulturom. Uz to, sinkretizam i eklektizam često nisu smatrani negativnim pojavama: poganske civilizacije o tim konceptima ili nisu imale mišljenje (ni termin), ili je u njihovim očima superiornost bogova i svjetonazora bila uvjetovana vojnom superiornosti naroda koji su ih pronosili. Grčka civilizacija, prepuna dubokoumnih i avangardnih ideja koje pronosi jedna od najmoćnijih vojnih sila staroga vijeka, lako je prodirala u oba ta tabora.

Sa Židovima je bilo drukčije. Židovstvo nije ostavljalo nikakva prostora za pogansko tumačenje Boga, čovjeka ili svijeta, ma koliko to tumačenje bilo "prosvjetljeno." *Tora* i *Proroci* su na neprojeno mjesta upozoravali protiv preuzimanja ikakvih poganskih duhovnosti, običaja, svjetonazora i bogoštovlja. Polemički stihovi iz tih knjiga odnosili su se na bogove poput Baala, Moleha i Kemoša, čiji kultovi već odavno nisu predstavljali prijatnu židovskom pravovjerju. Zato su upozorenja proroka tumačena u kontekstu aktualnih zbivanja, kao upozorenja protiv sljedbeništva Zeusa, Demetre i Dionizija. Nadalje, upuštanje u sinkretizam definirano je kao *per se* otpadništvo od židovske vjere, i nikako se nije moglo tumačiti kao njeno obogaćivanje. Židovi su se tako našli pred odabirom pred kojim se, barem ne u tako radikalnom obliku, nije našao ni jedan drugi narod staroga vijeka: pred odabirom između vjernosti svojoj tradiciji, i odbacivanja tradicije prihvaćanjem helenizma, liberalizma i kozmopolitizma. Svaki pokušaj sinkretičkog kombiniranja tih dvaju svjetonazora automatski je značio ovo potonje.

Dio Židova svjesno je odabrao helenizaciju. Štoviše, u Jeruzalemu je jačala struja koja je aktivno i aktivistički promicala moderne trendove nauštrb tradicije. Premda su židovski povijesni izvori iz kojih saznajemo o tim zbivanjima neskloni stranci helenista, u njima se priznaje njihov utjecaj, pa se može pretpostaviti da je bila vrlo moćna. U odnosu na cjelovitu židovsku populaciju helenisti su uvijek bili u manjini, ali su, slično kao i liberali u kasnijoj povijesti Izraela, bili ambiciozni u zauzimanju utjecajnih društvenih položaja, osobito u obrazovanju, umjetnosti, kulturi i zabavi, te zakonodavstvu. Motiv je bio jasan: što širi aspekt židovskog društva oblikovati u skladu sa svojim novostečenim svjetonazorima. Da Antioh Epifan nije s takvim žarom i agresivnošću pristupio zatiranju Židovstva, s vremenom bi helenistička struja vjerojatno zaposjela vrh službene vjerske i političke vlasti, dok bi se barem dio protivnika, onih nesklonih sukobima, povukli u kontemplativan i odvojen život čekanja na božansku intervenciju. Takvo se što i događalo, kad su se razne eshatološke sljedbe, poput kumranske, povlačile u Judejsku pustinju i čekale dolazak mesijanske vlasti koja će ukloniti dekadentni vjersko-politički sustav iz Jeruzalema. Većina Židova vjernih tradiciji i vjeri otaca smatrala je da je gubitak političke suverenosti iz vremena Nabukodonozora Božja kazna za njihove grijeh, te da je poganska vlast nad njima naprosto odraz Božje volje. Riječi proroka, osobito Jeremije, koji su ih odvrćali od revolta čak i kad je sudbina samog Jeruzalema i Hrama bila u opasnosti, a poticale na vraćanje *Zakonu* i *Savezu*, predstavljale su politički program mnogih, možda i većine pobožnih Židova. Vladavinu Antioha Epifana smatrali su legitimnom, a pobunu aktom bezbožnosti.

No, radikalne reforme Antioha Epifana Židovima nisu ostavile mogućnost povlačenja iz gradskog života u neku izoliranost u kojoj će moći neometano živjeti prema standardima vjere i *Zakona*. Nakon oskrvnjivanja Hrama, kralj je u Judeju poslao namjesnika, nekog Atenjanina Geronta, koji je u hramske odaje uveo pogane koji su se u njima odavali bludničanju i idolopoklonstvu, dok su istovremeno prisiljavali Židove da sudjeluju u poganskim ritualima i prinose žrtve grčkim božanstvima. Toj su prisili bili izloženi Židovi i u Jeruzalemu i u okolnim gradovima (2. Mak. 6:1-9). Reakcije Židova na novouvedene zakone bile su različite. Neki su se pokorili i prinijeli tražene žrtve. Dio njih to je učinio spremno, jer su već pristali uz helenizam, a židovsku tradicionalnu nepopustljivost vezanu uz pripuštanje stranih običaja smatrali su nazadnom zadržošću i odrazom neprimjerenog ekskluzivizma. Dio je to učinio iz straha od kazne, koja je bila smrtna. Čini se da je ipak najveći broj Židova odlučio ostati vjeran *Zakonu*, ali se i ne sukobljavati s kraljevom vojskom. Bili su spremni da, kad ih se otkrije u držanju drevnih običaja, podnesu mučeništvo i za svoju vjernost Bogu plate životom. Dio njih vjerovao je kako će kad se ispuni mjera njihove prolivene krvi, Bog intervenirati i zatrti bezbožnog kralja i njegove slugu.

Junaci *Druge* i *Četvrte knjige o Makabejcima* su upravo takvi Židovi. Devedesetogodišnji starac Eleazar i sedmorica braće skupa s majkom odbili su ponude kraljevih službenika da se okaljaju nečistom hranom i da prinesu žrtve grčkim bogovima. Na to su ih ovi izvrgnuli groznim mukama i na koncu pogubili (2. Mak. 6:18-7:41).¹⁴ Prosvjetljeni helenistički liberalni kozmopolitizam poput čudovišta je izronio i pokazao do tad nepoznato lice. Zgroženi kraljevom okrutnošću mnogi su Židovi pokušali pobjeći iz Jeruzalema. Oni koji su uspjeli, posakrivali su se po judejskim brdima i špiljama. Dio njih je čak odlučio braniti se. No kad ih je kraljeva vojska opkolila i napala na subotnji dan, ne želeći prekršiti zapovijedi vezane uz Šabat, prepustili su se bez borbe i izginuli. Činilo se da se židovskoj vjeri bliži kraj.

Početak pobune

Kao i mnogo puta u ranijoj i kasnijoj židovskoj povijesti, iz naizgled nesavladive nevolje proizišla je nova, neočekivana, nepoznata i kreativna snaga. Kao i mnogo puta kasnije, nije se pojavila u središtu vjerske i političke moći, budući da je narodna elita naginjala kompromisima čak i s najopakijim neprijateljima Židova koji su neskriveno radili na njegovu zatiranju. Pobuna protiv grčkog ugnjetavanja počela je u Modi'inu, selu u ruralnom području središnjeg Izraela na oko pola puta između Jafe i Jeruzalema. Ondje je živio Matatija, otac petorice sinova: Ivana, Šimuna, Jude zvanog Makabeja, Eleazara i Jonatana. Kad su u Modi'in stigli kraljevi službenici i okupili lokalne Židove kako bi ih prisilili na žrtvovanje, u mnoštvu su bili i oni. Matatija i njegovi sinovi su glasno odbili pogaziti Božji zakon, ali je jedan od okupljenih Židova krenuo prema žrtveniku da izvrši kraljevu zapovijed. Matatiju je taj prizor razbjesnio, te je na žrtveniku ubio i njega i kraljevog službenika, a žrtvenik porušio. Zatim su svi pobjegli u judejska brda odakle su pozvali na pobunu. Tako je počeo gerilski rat Židova protiv seleukidske vlasti.

Jedna od prvih odluka koju su Matatijini ustanici donijeli bila je da će, budu li napadnuti, ratovati i na subotnji dan. Mnoge Židove koji su bili skeptični prema ikakvom vidu borbe protiv kralja to je šokiralo i sablaznilo. Zbog tog se razloga nemali broj Židova, i to onih koji su bili vjerni *Zakonu* i protivili se helenizaciji i kralje-

vim odredbama, nije priklonio ustanicima. Matatija je pak pobunu protiv kraljevih bezbožnih zakona opravdao navodeći primjere junaštva i vjernosti *Zakonu iz Svetog pisma (1. Mak. 2:51-60)*. Godinu dana nakon početka ustanka, Matatija je umro a naslijedio ga je sin Juda Makabejac.

Ratovi Jude Makabejca

Juda je bio vrstan strateg i vojskovođa. Njegovi su ustanici isprva bili malobrojni pa su iz uporišta u brdima Judeje i Samarije poput hajduka napadali kraljeve postrojbe a onda se brzo vraćali u skrovišta. Ukoliko bi uspjeli zauzeti koje naselje, nisu ga mogli i zadržati. Prva velika bitka koja je proslavila Judu bila je bitka protiv vojnog zapovjednika u Samariji, Apolonija. On je okupio vojsku koju su uglavnom sačinjavali Grci iz Samarije i krenuo na Judeju. Juda ga je presreo i porazio. Sljedeći je protiv ustanika s velikom vojskom krenuo seleukidski vojskovođa Seron. Juda ga je s nekolicinom boraca sačekao kod prolaza Bet Horona, koji se nalazi između Modi'ina i Jeruzalema. Vidjevši pred sobom golemo mnoštvo neprijatelja, neki su se židovski borci uplašili i pokolebali. Juda ih je ohrabrio podsjetivši ih na biblijske junake koji su uz Božju pomoć pobjeđivali puno jače vojske. Zatim ih je poveo u napad, a Seronova se iznenađena vojska dala u bijeg.

Antioh Epifan je tada ugledniku kraljevskog roda, Liziji, povjerio zadaću da pošalje vojsku u Judeju i Jeruzalem, te da ne samo uguši pobunu, već da istrijebi čitav židovski narod a na njegovu zemlju da naseli strance (*1. Mak. 3:27-37*). Ovaj je odredio zapovjednike Ptolemeja, Nikanora i Gorgiju, dao im četrdeset tisuća pješaka i sedam tisuća konjanika¹⁵ i poslao ih da izvrše kraljevu zapovijed. Kad je to silno mnoštvo krenulo iz Antiohije prema Judeji, stanovnici sirijskih i drugih krajeva kroz koje su prolazili priključivali su im se unaprijed se radujući bogatom plijenu koji ih čeka u židovskoj zemlji. Trgovci robljem na brzinu su prikupljali novac kako bi nakon osvajanja Judeje od seleukidske vojske kupovali židovske zarobljenike.

Kad su Juda, njegova braća i ostali Izraelci vidjeli kolika vojska dolazi na njih, razumjeli su da se radi o samom opstanku njihova naroda i da ih samo čudo može spasiti. Sazvan je veliki zbor u blizini Jeruzalema, a narod je postio, čitao knjige *Zakona* i vapio pred Bogom zazivajući njegovu milost riječima "Kako ćemo im odoljeti ako nam ti ne pritečeš u pomoć?" (*1. Mak. 3:53*). Zatim je Juda podijelio izraelsku vojsku u postrojbe i postavio im zapovjednike. Ohrabrio ih je i pozvao da "budu junaci", no čini se kako je i on sam malo vjerovao u pobjedu nad takvom silom. Govor je završio depresivnim zaključkom: "Bolje nam je u boju izginuti nego da gledamo zlo svoga naroda i svojih svetinja" (*1. Mak. 3:59*).

Seleukidska se vojska u međuvremenu utaborila u Emausu, u blizini današnjeg Latruna, na prijelazu od Ajalonske doline u brdoviti judejski kraj, u kojem su se skrivali Judini pobunjenici. Nije se mogla upustiti u potjeru za pobunjenicima jer se zbog glomaznosti ne bi mogla neopaženo kretati i bila bi izložena zasjedama po brdskim tjesnacima kojima je Judeja obilovala. Zato je Gorgija odvojio dio vojske i kradomice krenuo prema židovskom taboru. Nadao se da će se s pet tisuća pješaka i tisuću konjanika uspjeti privući neopaženo i iznenaditi ih. No Juda je nekako saznao za njegov naum. Isprazio je tabor i krenuo prema Emausu u kojem je bio Nikanor s ostatkom seleukidske vojske. Kad su Gorgijini vojnici

došli do praznog tabora povjerovali su da Židovi bježe pred njima te su krenuli da ih love po brdima.

Za to je vrijeme Juda s tri tisuće slabo naoružanih boraca stigao pred Nikanorov tabor. S većim dijelom vojske je napao, a manji dio je poslao iza tabora. Zametnuo se žestok boj. Grci su isprva bili uvjereni u svoju nadmoć, ali kad su vidjeli Judine ratnike kako im dolaze i sa suprotne strane učinilo im se da ih ima na tisuće. Obuzela ih je panika i mnogi se dadoše u bijeg prema ravnici. Tu ih je izginulo oko tri tisuće, a ostali su se raspršili po okolnim krajevima. Juda i njegovi vojnici su zapalili seleukidski tabor, i dok su još bili ushićeni pobjedom iza brda su se pojavile Gorgijine čete. Kad su vidjeli uništen i spaljen tabor i Židove spremne za boj, prestraviše se i pobjeغوše.

Bila je to velika i neočekivana pobjeda, koja je snažno odjeknula Izraelom i okolnim krajevima. Lizija je bio zaprepašten porazom svoje vojske, te je nakon prvotnog šoka počeo skupljati još veću vojsku koju će iduće godine sam povesti protiv Židova. Kraljeva posada smještena u tvrđavi uz Hram više se nije usuđivala izlaziti izvan utvrđenih zidina i prisiljavati Židove na vršenje bezbožnih zakona. No vjerojatno najvažniji čučinak Judina je pobjeda izazvala među samim Židovima. Mnogi su u njoj razabrali Božju pomoć i potporu, kao u stara vremena kad je Izrael vojevao protiv svojih neprijatelja i hametice ih poražavao, te su povjerovali kako je potpuno oslobađanje Judeje od poganske vlasti moguće. Mnogi, *Zakonu* odani Židovi, koji su Judi Makabejcu spočitavali podizanje pobune protiv zakonitog kralja, a osobito vojevanje na subotnji dan, sada su bili uvjereni kako je ipak postupio u skladu s Božjom voljom, te mu se priključili. No usprkos velikom ohrabrenju i ushićenju zbog Božje neočekivane obnove izraelske vojne moći, Židovi još nisu krenuli na Jeruzalem kako bi opet preuzeli Hram i obnovili žrtvovanje. Možemo pretpostaviti kako se Židovi, još uvijek nenavikli na vojnu moć i mogućnost da sami uredi stvari, nisu usuđivali upustiti u pothvate koje su smatrali domenom Božjeg uredovanja. Očekivali su da će Bog sada sam intervenirati u korist Jeruzalema i Hrama i očistiti ih od poganskog skrnavljenja.¹⁶ Sljedeća ih je velika pobjeda potaknula na preispitivanje te eshatologije i poduzimanje konkretnijih koraka.

Naredne godine (164. pr. n. e.) kraljevski namjesnik Lizija krenuo je protiv Jude predvođeci golemu vojsku od šezdeset do osamdeset tisuća pješaka i pet tisuća konjanika. Utaborio se kod Bet Zura u Idumeji,¹⁷ pokrajini južno od Judeje, vjerojatno poučen iskustvom iz Emausa kad se seleukidska vojska našla u nepovoljnom položaju u podnožju judejskih brda. Uz to mu je i idumejsko stanovništvo bilo naklonjeno. Juda pak nije mislio da su oblik krajolika i naklonost stanovništva presudni. Izišao je pred njih na čelu deset tisuća boraca, s pouzdanjem u Gospodina. Frontalnim napadom se obrušio na Lizijinu vojsku koja je ostala zgranuta njihovom žestinom i odvažnošću. Zametnuo se žestok boj. Nakon što je poginulo nekoliko tisuća¹⁸ vojnika a mnogi ostali ranjeni i razoružani, seleukidska je vojska ustuknula. Lizija je pobjegao i vratio se u Antiohiju. Tako su u bitci kod Bet Zura Juda i njegovi borci izvojevali su još jednu neočekivanu i važnu pobjedu. Lizija je zatim pozvao Židove na pregovore, te se s njihovim poslanicima dogovorio o uvjetima mira (*2. Mak. 11:13-38*). Židovima se, navodno, pismom obratio i kralj Antioh, te zajamčio nekažnjivost svim pobunjenicima koji se u roku od petnaest dana (do 24. ožujka 164.) razoružaju i vrate svojim domovima (*2. Mak. 11:30-33*). Ujedno im je zajamčio i slobodu ravnanja po vlastitim zakonima, čije je dokidanje Židove i potaknulo na pobunu.

Očišćenje Hrama

Tko je s kim pregovarao i s kakvim nakanama, teško je zaključiti. U *Prvoj knjizi o Makabejcima* nikakvi se pregovori ne spominju. U *Drugoj se* pak uz Judine glasnike kao stranka u pregovorima spominje i Menelaj, no teško je zamisliti Judinu i Menelajevu stranku kako skupa nastupaju pred kraljem. Judina borba nije bila samo protiv grčke vlasti već, možda još i više, protiv heleniziranih Židova koji su ostavili *Zakon*, a njihov je predvodnik bio upravo Menelaj. Moguće je da su s Lizijom i kraljem pregovarali pobožni Židovi koji su željeli što prije završiti pobunu protiv kralja svedjednako uvjereni kako pobuna nije Bogu ugodan način izbjavljenja njihova naroda. Udovoljivši im, Lizija i kralj razbili su jedinstvo među pobožnim Židovima, što je oslabilo Judin ustanički pokret. S druge strane, teško je zamisliti da bi Juda bio voljan prihvatiti od kralja ono za što se već izborio i to uz uvjet da položi oružje i preuzme rizik da se kralj predomisli i ponovno ih izvrgne nasilju. Tako se pojavila opasnost da se većina Židova, i to i pobožnih i heleniziranih, premda vođeni različitim motivima, prikloni Menelaju, kojeg je kralj opet potvrdio za pravog predstavnika Židova.¹⁹

Juda više nije želio dopustiti da političke spletke, kalkulacije, rizici i popuštanje moćnicima čije su nakane bile očito zle prema Židovima, određuju sudbinu njegova naroda. Unišao je u Jeruzalem, očistio Hram od poganskih predmeta, podigao novi oltar i obnovio žrtvovanje u skladu sa *Zakonom*. To se dogodilo dvadeset petoga dana mjeseca kisleva godine 164. pr. n. e., tri godine nakon što su Grci provalili u Hram i oskrnavili ga. Proglašen je osmodnevni blagdan, blagdan Hanuke. Kad su Židovi ušli u Hram, pronašli su samo jedan vrč ulja koji je bio zapečaćen i pogodan za vjersku uporabu, dok je svo ostalo ulje bilo oskrvrnjeno poganskim ritualima. Taj je vrč bio dovoljan za samo jedan dan. No dogodilo se čudo: ulje je gorjelo osam dana i u Hramu nije ponestalo svjetla sve dok novo ulje nije bilo pripremljeno i posvećeno. Bila je to potvrda božanske naklonosti prema pothvatu Makabejaca. Židovski je narod preživio još jednu ambiciju moćnog vladara da ga izbriše s mape svijeta a Jeruzalem pretvori u "židovsko groblje" (2. Mak. 9:4).

II. DIO

Što se zapravo zbilo (1)? Pitajmo povjesničare

Od tada su prošla stoljeća, no povjesničari još ne znaju što je zapravo potaknulo Antioha Epifana da se tako okomi na židovski narod, oskrnavi njihove svetinje i počini zlodjela. Nije da nisu pokušavali. Kornelije Tacit je u *Historijama* dao svoje viđenje. Judejce je opisao kao narod koji ima "izopačene i odvratne" uredbe, "neukusne" i "proste" običaje, i čudnu vjeru. Antioh je pak bio vladar koji ih je pokušao prosvijetliti: "... kralj se Antioh trudio da suzbije praznovjerje i uredi grčke običaje, ne bi li omražen narod učinio čestitijim..."²⁰ Josip Flavije u *Židovskim starinama*, u dijalogu između Lizije i Antioha V. navodi Menelaja kao krivca koji je Antioha IV. Epifana navratio protiv židovske vjere, a slična misao javlja se i u *Drugoj knjizi o Makabejcima*.²¹ I kasniji se židovski izvori trude proniknuti u tajnu Antiohove mržnje, i to samokritički. U spomenutoj *Megilat Antiohus* navode da je Antioh napao Židove jer se drže drugog zakona i običaja te tajno snuju da ovladaju svijetom. Ovo potonje je osobito zanimljivo. Naime, u antičko doba nitko nije Židove optuživao za ambicije ovladavanja svijetom, pa je moguće da su sami Židovi to umetnuli tragajući za kakvim-takvim

racionalnim objašnjenjem za Antiohovu neobjašnjivu, iracionalnu mržnju. Ta samokritičnost Židove nije napustila do danas.

Jedan od najvećih povjesničara židovsko-helenističkih odnosa Viktor Avigdor Tcherikover (1894.–1958.), nabrojao je pet smjerova u kojima su suvremeni povjesničari tražili razloge protužidovskih uredbi. To su:

- 1) Antiohov karakter i sklonost bizarnom ponašanju. Polibije ga, primjerice, umjesto Epifana (*Epifanes*) što znači "božja objava", naziva *Epimanes* – umobolnik.
- 2) Antiohova gorljivost za promicanje helenističke kulture.
- 3) Antiohovo nastojanje da svoje propadajuće Kraljevstvo održi putem političke centralizacije i vjerske unifikacije.
- 4) Antiohov *politički* sukob sa Židovima.
- 5) Antioh uopće nije bio autor vjerskog progona Židova, jer kao sljedbenik epikurejaca, obrazovan u duhu helenizma i liberalizma, naprosto nije mogao nastupiti s tolikim vjerskim fanatizmom, koji je uz to bio i nečuven za antičko doba.²²

Nadograđujući na ovo posljednje, Tcherikover nudi vlastito rješenje: Židovi su prvi podigli ustanak a Antioh ih je tek onda počeo progoniti (str. 191.-200.). U protivnom, u svemu što se zbivalo nema logike. Prosvijetljeni liberal nije se mogao sam od sebe prometnuti u mračnog fanatika. Jonah Goldberg će pola stoljeća kasnije argumentirati da ipak jeste.²³

Što se zapravo zbilo (2)? Pitajmo novinare

Da bi nasrtaj na Židove bio logičan, dakle, Židovi ga moraju skriviti. Tacit Kornelije bi potpisao. Autor *Megilat Antiohus* bi razumio. No logika nije uvijek jednostavna. Ako se prema Propovjednikovoj: "Što je bilo, opet će biti [...] i nema ništa novo pod suncem" (*Propovjednik* 1:9) povijest ima tendenciju ponavljati, onda je logično i da bi analizom današnjih *epimanesa* mogli objasniti i Antioha. Nekoliko modernih *epimanesa*, u Teheranu, Damasku, Libanonu ili Gazi, i danas je u uposlenu oko drevnog projekta da se "satre i istrijebi snaga Izraelova i preostatak Jeruzalema, pa da se izbriše i spomen na to mjesto, a onda da se na svem onom području nasele tuđinci, i njima da se razdijeli njihova zemlja" (1. Mak. 3:35-36). Te *epimanes*e, jedno je jasno, Židovi nisu isprovocirali. Njih huška nešto drugo. Za razliku od Antioha IV. Epifana, znamo i što. Oni objave u povelji.

Žao mi je Kornelija. Čovjek je imao uvid samo u jednostrane izvore. Nikakve Antiohove povelje nije bilo. Danas je cjelovit uvid neusporedivo lakši, pa ipak, ima još više Kornelijâ. Neki od njih su inače lucidni analitičari, ali kad se radi o Judejcima odjednom je jedino važno "suzbiti [njihovo] praznovjerje". Praznovjerje kako imaju pravo na svoju pravadnu domovinu, bez da se neki *epimanes* razmeće kako će od Jeruzalema napraviti židovsko groblje. Hamasovu povelju nisu ni pročitali. Ne uklapa se u logiku.

Ako netko misli da je Kornelije napisao manjkav tekst, neka samo zamisli što bi bilo da je kojim slučajem u doba Makabejaca iz *Celesirije* za tjednik *Imperial Tribune* čitatelje u dalekoj Iliriji izvještavao neki Jergovicije. Ilirci bi primili još opsežniju edukaciju od one koju su od Kornelija primili Rimljani. Saznali bi kako su Makabejci primijenili genocidne metode dok su iz Hrama tjerali Grke i njihovu svinju, autohtone stanovnike celesirijskih prostora.

Kojima je Jeruzalem također sveti grad. I glavni.

Potaknut pozitivnim reakcijama ostalih ilirskih medija, Jergovicije bi zatim povukao potez karijere. Napravio bi ekskluzivni intervju s Jasonom i Menelajem. Ta dvojica judejskih nositelja progresivnih ideja, liberalnog kozmopolitizma, urbanističkog razvitka i tolerancije, Ilircima bi rastumačili kako su od Judeje samo željeli stvoriti jednu modernu, multikulturalnu pokrajinu. U ješive su uveli komparativnu religiju za koju su sami napisali kurikulum. Iz učionica i ureda su izbacili netolerantne židovske vjerske simbole, a postavili poprsja kralja, djela proslavljenih akademskih kipara. Izbacili su i uokvirene *Deset zapovijedi*, da se Grci ne uzrujaju tražeći koju nisu prekršili. Uz Hram su podigli amfiteatar, da se ljudi malo poskidaju i opuste poslije molitve. Zeusov kip u Hramu, vrhunsko umjetničko djelo i odraz duboke pobožnosti Grka, koji zapravo štiju istog Boga, trebalo je ostaviti kao dokaz dobre volje. I taman kad je suživot počeo zaživljavati (Koji poubijani Židovi? A, Eleazar, on je bio *settler*), pojavio se onaj ekstremist, Juda Makabejac. Taj je, kako bi svratio pozornost javnosti s financijskih nepravilnosti koje su skrivali on i njegova braća, izazvao sukobe s legitimnim predstavnicima vlasti.

Jason i Menelaj na koncu bi apelirali na ilirski Senat da donese rezoluciju kojom se najoštrije osuđuje makabejska agresija na Seleukide, drevne Celesirijance, koji samo vrše svoju vjersku dužnost inkorporacije Celesirije u matični Dar al-Hellas.

Pročitavši intervju, mnogi Ilirci ostali bi zgranuti pred nehumanošću s kojom je Makabejac rastjerao nedužne Grke i umjerene Judejce. (Neki ilirski klerofašisti u međuvremenu bi preveli *Knjige o Makabejcima* na ilirski, ali nitko ne bi objavio tu propagandu.) Ilirske organizacije za ljudska prava pozvale bi na bojkot hasmonejskih proizvoda. Ilirski senat bi uskladio stajališta s Rimskim. Predsjednik Iliraca pozvao bi sirijskog kralja u službeni posjet, tijekom kojeg bi njih dvojica zatražili hitno povlačenje Judejaca iz grčkog dijela Jeruzalema i uspostavu pravednog mira. Jergovicije bi dobio *Pulitzera*...

Epilog

Dvije tisuće i nešto godina kasnije, Ilircima je sasvim jasno što se nekoć zbivalo. (Neka nitko ovdje ne misli da Ilirci kapiraju sporije od drugih; dapače.) Senat i javna televizija uputili su Judejcima iskrene čestitke povodom blagdana očišćenja Hrama. Jergovicijevi, pardon, Kornelijevevi napisi o njima velika su mrlja na njegovoj spisateljskoj karijeri.

Zataškali su *Pulitzera*.

Knjige o Makabejcima tiskane su na ilirskom i ima ih skoro svaki Ilirac.

Lijekovi, čipovi, programi, strojevi i agrumi koje su proizveli Judejci važan su čimbenik u ilirskom zdravlju i gospodarstvu.

Rim se pridružio čestitkama.

Slave i umjereni Judejci.

Jedino je sirijski kralj još uvijek kod predsjednika.

Njih dvojica, ovaj put, zahtijevaju Golan.

Propovjednik se mudro smješka. "Hanuka sameah," kao da veli s police. "Hanuka *sameah!*" ■

1 Biblijski navodi preuzeti su iz *Biblije* u izdanju Kršćanske sadašnjosti, Zagreb, 1987. *Četvrta knjiga o Makabejcima* se može naći u Charlesworth. *The Old Testament Pseudepigrapha*, (544-564). Doubleday, New York, 1985.

2 Osobito *Daniel* 11:25-32 iz kojeg proizlazi da je Antioh dva puta napadao Egipat i dva puta na povratku osvajao Jeruzalem. Treba uzeti u obzir i kako je datiranje Danielove knjige jedan od predmeta nesuglasja među znanstvenicima *Staroga zavjeta*. Dok jedni prihvaćaju da je Daniel pisan u Babilonu u drugoj polovici šestog stoljeća pr. n. e. kao što sama knjiga Danielova navodi, drugi tvrde da je knjiga nastala u vrijeme Makabejskog ustanka, sredinom drugog stoljeća pr. n. e. Argumenti koji obje strane predstavljaju su složeni i uvjerljivi (vidi: *Bible: NV Archaeological Study Bible* (str. 1385). Zondervan, Grand Rapids, 2005.), no navedeni su stihovi korisni bilo da se uzimaju kao ispunjena proroštva, bilo kao prepričana zbivanja.

3 4Q248, vidi: Vermes. *The Complete Dead Sea Scrolls in English* (str. 404). Penguin Books, London, 2004.

4 Megilat Antiohus (מגילת אנטיוכוס) vjerojatno potječe iz vremena između drugog i petog stoljeća n. e., a njezin je autor bio "potpuno neupučen u povijesne prilike iz vremena Makabejaca" (*Judaica*, Vol. 8: "Scroll of Antiochus").

5 Vidi: Daniel R. Schwartz: *Antiochus IV Epiphanes in Jerusalem* u: Goodblatt. *Historical Perspectives: From the Hasmonians to Bar Kokhba in Light of the Dead Sea Scrolls* (str. 45-56). Brill, Leiden, 2001.

6 Ime velikog svećenika Onije u Flavijevim *Židovskim starinama* i u Knjigama o Makabejcima u nekoliko se navrata pojavljuje na takav način da nije sasvim jasno o kojoj se osobi riječ. Više o tom problemu vidi u: Brutti. *The Development of the High Priesthood during the pre-Hasmonean Period* (str. 84-86, 211-216). Brill, Leiden, 2006.

7 Flavije tvrdi kako je Menelaj bio treći brat Onije i Jasona, čije je ime također bilo Onija (*Ant.* 12:238-239). Nasuprot tomu, 2. *Mak.* 3:4 navodi da je Šimun, Menelajev brat, iz Benjaminova plemena, dok je prema nekim latinskim izvornicima (na kojima se temelji i hrvatski prijevod) on iz "Bilgina plemena" pri čemu je Bilga jedan od svećeničkih redova koji se spominju u 1. *Ljetopisa* 24:14. Menelajevu rodoslovlje koje nudi Flavije općenito se smatra netočnim, vidi *Menelaus in Encyclopaedia Judaica (Second Edition)*. Macmillan Reference USA & Keter Publishing House LTD, New York, Jerusalem, Vol 14 i u Davies. *The Cambridge History of Judaism (Volume 2) The Hellenistic Age* (str. 281). Cambridge University Press, New York, 2007.

8 Vidi 1. *Ljetopisa* 6:49, 2. *Ljetopisi* 13:10 itd.

9 2. *Mak.* 5:12-14

10 Sicker. *Between Rome and Jerusalem: 300 Years of Roman-Judaean Relations* (str. 16). Praeger Publishers, Westport, 2001.

11 Tacit. *Manja djela, Historije* (str. 625). Matica hrvatska, Zagreb, 2007 (*Historije* V8).

12 Grozota pustoši spominje se u *Knjizi o Danielu* (9:27; 11:31; 12:11), te u *Novom zavjetu* (*Matej* 24:15; *Marko* 13:14).

13 Vidi: Josip Flavije, *Ant.* 12:251-256, *Wars* 1:34-35.

14 Ovi se židovski mučenici najvjerojatnije spominju i u *Novom zavjetu* (*Hebrejima* 11:35-38), a važna je i njihova uloga u kasnijoj kršćanskoj martirologiji.

15 Konjanici su predstavljali osobito moćno oružje protiv Židova koji ih tada još uvijek nisu imali. Prva židovska konjica u povijesti spominje se tek u doba Šimuna Hasmonejca (1. *Mak.* 16:4).

16 Vidi: Davies. *The Cambridge History of Judaism* (str. 299).

17 Bet Zur (בֵּית זִר) se nalazi 7 kilometara sjeverno od Hebrona, no Judeja je u vrijeme koje je prethodilo hasmonejskim osvajanjima bila svedena na usko područje oko Jeruzalema pa su se i Bet Zur i Hebron nalazili izvan njezinih granica.

18 U 1. *Mak.* navedeno je oko 5.000 poginulih Lizijinih vojnika (4:34) a u 2. *Mak.* piše da su Judini vojnici oborili 11.000 pješaka i 1.600 konjanika.

19 O nekim pretpostavkama povjesničara što se događalo u pregovorima i razlozima različitog pisanja o tome u knjigama o Makabejcima vidi Davies. *The Cambridge History of Judaism* (str. 300-303).

20 Tacit. *Manja djela, Historije*, (625).

21 *Antiquities* 12:384, 2. *Mak.* 13:4.

22 Tcherikover. *Hellenistic Civilization and the Jews* (str. 175-183). The Jewish Publication Society in America, Philadelphia, 1959.

23 Vidi: Goldberg. *Liberal Fascism*, Doubleday, New York, 2007.

Potomci stare kineske židovske zajednice napravili su aliju

Maya Cimeša-Samokovlija

Sedmero potomaka stare Kaifeng zajednice stigli su u Izrael, gdje planiraju naučiti hebrejski i konvertirati na judaizam.

Vjerojatno bi bilo teško razlikovati sedmero mladih Kineza koji su stigli na aerodrom Ben Gurion od tisuće kineskih građevinskih radnika koji rade u Izraelu.

Ipak, mladi Kinezi, njih sedmero, u dobi između 19 i 23 godine, koji su stigli na Ben Gurion, potomci su stare židovske zajednice koja potiče iz grada Kaifenga.

Odmah po dolasku, mladi su kleknuli i poljubili tlo Svete zemlje.

“Moj je san da završim proces konverzije na judaizam i postanem priznati rabin da se s diplomom rabina vratim u svoje mjesto kao prvi rabin nakon raspada židovske zajednice od prije nekih 150 godina”, rekao je 23 godišnji Jaacob Wang. “Jako sam uzbuđen jer se ostvario moj san da dođem u Svetu zemlju”, dodao je.

Prva destinacija novih useljenika bila je Zapadni zid, gdje su molili *šebejanu*.

“Ne mogu vjerovati da sam nakon toliko godina ipak uspjela doći i posjetiti ovo mjesto o kome sam sanjala godinama i naslikala ga na mnogim mojim crtežima”, rekla je Hang Shir dvadesetčetverogodišnja djevojka.

Grupno putovanje za Izraela organizirala je *Shavei Israel*, organizacija koja je već dvije godine radila s izraelskim vlastima i tek je nedavno dobila dozvolu od Ministarstva vanjskih poslova za ovo sedmero mladih: odobrena im je dozvola boravka u Izraelu na godinu dana; u to će vrijeme učiti hebrejski i napraviti konverziju.

Osnivač *Shavei Israela* Michael Freund koji projekt samofinanciranja, rekao je da je ovo eksperimentalni projekt i ako uspije da će dovesti još potomaka Kaifeng zajednice iz koje nešto manje od polovine želi napraviti aliju.

Još uvijek nije potpuno jasno kada su prvi Židovi došli u Kinu i kojih je godina židovska zajednica Kaifenga (koja sada broji oko 1.000 članova) osnovana.

Prema jednoj teoriji među znanstvenicima i prema tvrdnjama članova sadašnje zajednice, njihovi su preci bili trgovci iz Perzije koji su putem svile, između 10. i 12. stoljeća, došli u Kaifeng, a odatle u danas glavni grad – Peking.

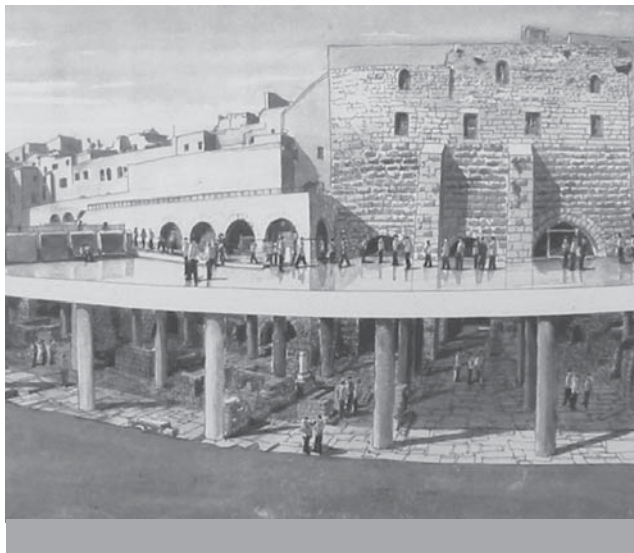
Iako su se kaifenski Židovi gotovo potpuno asimilirali, potomci su zadržali neke običaje i nastavili održavati tradiciju u nekoj mjeri, na primjer, ne jedenja svinjetine – glavne mesne namirnica u Kini. Prave i sami peku maces za Pesah, boje dovratke vrata crvenom bojom kao zamjenu za mezuzu i pale svijeće za Hanuku.

“Posljednjih godina neki od potomaka zajednice počeli su istraživati svoje korijene. Internet im je omogućio informacije o Židovstvu i Izraelu, do kojih inače ne bi mogli doći”, objašnjava Freund.

Nedavno su tri mlada kaifenska Židova uz pomoć *Shavei Israela* napravili aliju i uspješno završili obimne pripreme, te napravili *gijur* (prijelaz na židovsku vjeru) i postali državljani Izraela.

Ova grupa će živjeti u religioznom kibucu Sde Eliyahu gdje će pet mjeseci učiti hebrejski, a nakon toga će proći svu proceduru konverzije. ■

Vijesti – Izrael

Ispod platoa kod Zapadnog zida, nasuprot Brda hrama, uskoro započiju velika arheološka iskopavanja. Tako će točno ispod mjesta na kojem se vjernici mole nastati arheološki park. Sadašnje mjesto molitve ostat će otvoreno i bit će na stupovima, a novi prostor će se nalaziti ispod njega na razini na kojoj se u prošlosti odvijala molitva u drevnom Hramu. Očekuje se oštro protivljenje arapskih i muslimanskih vođa koji su već optužili Izrael da pokušava uništiti džamiju Al Aksa na Brdu hrama. Rabin Shmuel Rabinovitch, koji je na susretu s novinarima oštro kritizirao muslimanske vjerske vođe koji iskapanja koriste kao izgovor za nasilje, izjavio je da židovski zakon izričito zabranjuje iskapanja ispod Brda hrama na kojem se nalazi Al-Aksa. Iskapanja će se vršiti oko brda, a ne ispod njega. Stručnjaci uključeni u arheološka iskapanja su također potvrdili da će se tijekom iskapanja učvrstiti građevna stabilnost u području Brda hrama, te da nema nikakve opasnosti od urušavanja. ■

Ženi Lebl

In memoriam Ženi Lebl

20. 10. 2009. Izrael
Dušan Mihalek

U Tel Avivu je danas preminula Ženi Lebl (rođ. 1927.), novinar, pisac i historičar, žena koja je Danilu Kišu, pa posle i mnogima od nas, otvorila oči o strahotama za koje nismo ni znali. Svaki Jevrej koji je preživeo strahote Holokausta Drugog svetskog rata predstavlja roman za sebe. O Ženi Lebl moglo bi da se napiše desetak romana. Nakon ratnih strahota, ona je doživela i nezamislive užase "jugoslovenskog Gulaga", Golog otoka. Kada se Danilo Kiš u Izraelu upoznao sa Evom Panić i Žanom Lebl, shvatio je da pred sobom ima svog, jugoslovenskog Borisa Davidovića u ženskom liku, nešto "što se dešavalo ispod njegovog sopstvenog prozora". Sudbine Eve Panić i Ženi Lebl, koje je tada saznao, nije stigao ni da zapiše. Svestan neminovnosti svog kraja, uspeo je da nabrzinu organizuje snimanje dokumentarne TV serije o njima ("Goli život", reditelj Aleksandar Mandić). Kako je kasnije zapisala Ženi Lebl: "Danilo nije doživeo da vidi *Goli život*, svoje poslednje delo, ovoga puta ne književno. Kao što je i pretpostavljao, on je prvi u sve domove Jugoslavije doneo istinu, podigao kao olovo tešku zavesu tajne arhipelaga zvanog Goli otok."

Na podsticaj Danila Kiša, Ženi Lebl je napisala i objavila knjigu o svojoj golootočkoj sudbini *Ljubičica bela* (dva izdanja 1990. i treće, dopunjeno, u samo 300 primeraka, 2009.). Potpunije, izraelsko izdanje ove knjige, bilo je bestseler i ostalo to do danas. Opis svog života pod nemačkom okupacijom i u nemačkim logorima *Odjednom drukčija, odjednom druga* objavila je u izdanju Čigoje 2008. opet u 300 primeraka (izraelsko izdanje je takođe bilo *bestseller*). Te dve autobiografske knjige potresna su svedočanstva i vredni literarni prilozi pisani jednim lepim, već pomalo zaboravljenim stilom, stilom velikana *Političino* novinarstva, čija je zvezda u usponu bila do progona na Goli otok.

Poseban značaj za istoriju jugoslovenskih i balkanskih naroda predstavljaju njene istorijske knjige i studije. Bez dlake na jeziku, otporna na bilo kakav politički ili ideološki pritisak, držeći se nepobitnih arhivskih podataka, od kojih je mnoge prva iznela na svetlo dana (npr. rezonze, drevne rabinske tekstove pisane "Rašijevom ortografijom") ušla je u srž jevrejskog bitisanja na Balkanu. Antologijske su njene knjige i studije o Jevrejima Beograda, Dubrovnika, Pirota, Srbije, Makedonije, kroz koje se prodire u suštinu utkivanja jevrejskog elementa u istoriju i kulturu Balkana, i otkrivaju duboki koreni kako bliskih odnosa između ovih naroda, tako i antisemitizma.

Svesna neminovnosti kraja u borbi sa teškom bolešću kroz koju je prolazila poslednjih nekoliko godina, sa neverovatnom energijom potrudila se da sredi, prevede i objavi definitivna izdanja svojih tekstova. U toj poslednjoj fazi života, na srpskom, hebrejskom i engleskom jeziku obelodanila je veze jerusalimskog muftije Hadži-Amina Huseinija sa nacional-socijalističkom Nemačkom i njegovo delovanje u Bosni za vreme Drugog svetskog rata, čije se posledice osećaju do današnjeg dana i na Bliskom Istoku i na Balkanu.

Poseban biser u ovom poznom opusu Ženi Lebl prestavlja zbornik istorijskih tekstova *Da se ne zaboravi* izdat prošle godine. U njima nailazimo na nove i neočekivane podatke o jugoslovenskim Jevrejima – pretečama cionizma (Rabin Jehuda iz Raguze, Rabin Alkalaj, Leopold Pavle Lebl), tragedijama transporta Kladovo – Šabac i Kindertransporta iz NDH februara 1943. i dr. Nadajmo se da će njeni naslednici i prijatelji uspeti da objave i mnoge druge studije, članke, predavanja, radove sa simpozijuma i okruglih stolova, kroz koje je Ženi Lebl ovu tematiku na velika vrata unela u svetsku historiografiju. ■

Vijesti – London

Izraelski veleposlanik gospodin Prosor i generalni direktor easyJeta, gospodin Simmos.

Tjedan dana u listopadu Leicester Square u Londonu bio je pretvoren u boemski dio Tel Aviva, uključujući kafeterije, dućane, ulične zabavljače i svirače. Izraelski veleposlanik Ron Prosor pridružio se generalnom direktoru Easyjeta Paulu Simmonsu na

ovom poznatom londonskom trgu, kako bi proslavili otvaranje nove avionske linije poznatog niskobudžetnog avioprijevoznika i obilježili stotu obljetnicu Tel Aviva. Tel Aviv je uvijek bio poznat po svojim narančama rekao je Prosor, a sada će narančasti avion Easyjeta pružiti mogućnost tisućama ljudi da uživaju i osjete slatki okus izraelskog grada koji živi 24 sata. Pet je dana *double-decker*, poznati crveni londonski autobus, reklamirao novu destinaciju na koju počinju letjeti u studenome.

U nedjelju, 11. listopada, autobus je bio na Spitalfields Marketu, gdje se u njemu i iz njega služila kava, čaj od mente, šašuka, masline i baklava, a u utorak je bio na južnoj obali Temze, gdje je napravljena replika telavivske plaže sa ležaljka, suncobranima i simulatorima surfanja. U londonskom finansijskom okrugu je na otvorenom upriličena izložba telavivske Bauhaus arhitekture, a promocija je završena multikulturalnom zabavom na Brick Lane. ■

Gilad Shalit

Sonja Samokovlija

Izrael

Prije no što je dobiven videomaterijal, na kome se mogao vidjeti kidnapirani vojnik IDF-a, Gilad Shalit, kako u rukama drži "svježe" novine, iz zatvora su trebali biti pušteni prvi palestinski zatvorenici.

Bara' a el-Malki, 15, bila je osuđena za pokušaj samoubilačkog napada i svoju je kaznu trebala odležati do studenoga. Malki se vratila roditeljima u Jilazoun, izbjeglički kamp kod Ramalle.

Prema dogovoru, Izrael je pustio 20 ženskih zatvorenica kojima je uskoro istjecalo izdržavanje kazne, a za uzvrat Izraelu je predan videosnimak s Giladom. ■

Francuska

Otac otetog izraelskog vojnika Gilada Shalita, Noam Shalit, sastao se u listopadu s francuskim ministrom vanjskih poslova Bernardom Kouchnerom, koji mu je potvrdio kako Francuska neumorno nastavlja pregovore oko oslobađanja Gilada koji je državljanin Francuske. Kouchner je također naglasio da Francuska radi i "ispod stola" i pokušava pomoći njemačkim pregovaračima.

Gradonačelnik Pariza, gospodin Bertrand Delanoë, uručio je Noamu povelju kojom je postao počasni Parižanin.

Noam Shalit sastao se 18. 10. i sa predsjednikom Republike Francuske, gospodinom Nicolasom Sarkozyjem. ■

Tekst s videosnimka Gilada Shalita od 14. 9. 09.

Priredila Sonja Samokovlija

Gilad čita novine u zarobljeništvu. Iz videosnimka.

Nakon što je iz izraelskih zatvora pušteno na slobodu 20 palestinskih zatvorenica, Hamas je 14. 9. 2009. izraelskoj strani predao videosnimak Gilada Shalita. Kao što znamo, IDF-ov vojnik Gilad Shalit otet je u pojasu Gaze u lipnju 2006. godine od strane militantata povezanih s Hamasom. Od prvoga dana otmice Izrael pregovara s Hamasom o puštanju Gilada na slobodu, a medijatori su Njemačka i Egipat.

Dobro je vidjeti ga živa, no gledajući tu snimku stisnulo mi se grlo i jedva sam zadržala suze. Dnevno pomislim na njega, često kažem poneki *Tebilim*, postao nam je član obitelji, prve vijesti koje tražimo prelistavajući izraelske novine su one koje spominju Gilada, strepimo, no kao i tisuće drugih puni smo optimizma i vjerujemo!

Evo teksta koji je Gilad pročitao na tom snimku.

Transkript

Ja sam Gilad, sin Avive i Noama Shalita, Hadasin i Joelin brat. Oni žive u Mitzpe Hilu. Moj identifikacijski broj je 300097029. Danas je ponedjeljak, 14. rujna 2009. Kao što možete vidjeti u rukama držim današnje novine Palestine, 14. 9. 2009., izdate u Gazi.

[Približava novine kameri kako bi se datum bolje vidio.]

Čitam novine tražeći informacije o sebi. Nadam se da ću naići na nešto što ukazuje na moje puštanje i povratak kući. Već se jako dugo nadam i čekam na dan kada ću biti pušten.

Nadam se da sadašnja administracija, vođena Benjaminom Netanyahuom, neće propustiti da postigne sporazum, te da ću kao rezultat tog sporazuma konačno moći ostvariti svoj san i biti pušten.

Želim poslati pozdrave svojoj obitelji i reći im da ih volim i da mi mnogo nedostaju, te da se molim za dan kada ću ih opet vidjeti.

Tata, Yoel i Hadas, sjećate li se dana kada ste mi došli u posjetu u bazu na Golanskoj visoravni, 31. prosinca 2005., koja je poznata ako se ne varam kao Revaiyah Bet?

Napravili smo turu po bazi i slikali ste me kako stojim na Merkava tenku kao i na jednom od starih tenkova na ulazu u bazu. Zatim smo otišli u restoran u jedno od druskih sela, a na putu smo se međusobno slikali na strani ceste gdje se u pozadini vidio snijegom pokriven Hermon.

Želim vam reći da se osjećam dobro po pitanju zdravlja i da me mudžahedini iz al-Din al Qassam brigada paze i jako se lijepo ponašaju prema meni.

Puno vam hvala i doviđenja.

[Gilad ustaje, čime video završava.] ■

Izraelski pilot Roni Arad

Jasminka Domaš

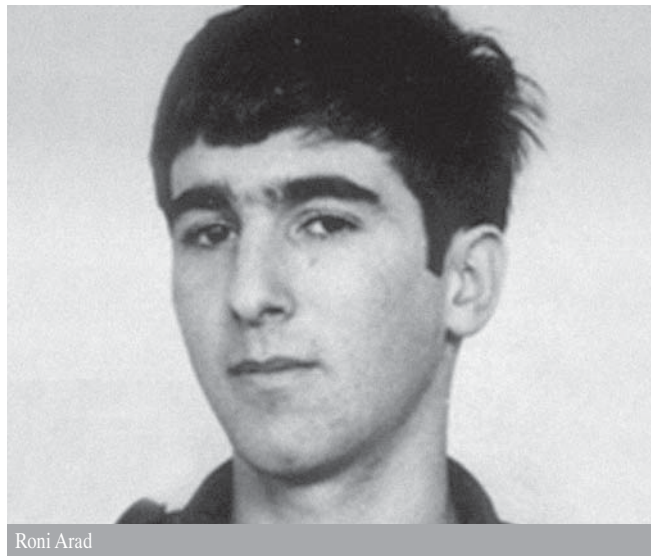
Roni Arad nestao je tijekom Libanonskog rata 1986. kada mu se srušio zrakoplov. Do danas ne prestaje ustrajnost da se Arad vrati svojoj Kući.

Jedna mala vijest ponovno je aktualizirala potragu za istinom o njegovoj sudbini. U žižu izraelskih, ali i svjetskih medija vratila ga je novo probudena nada. Naime, iz Libanona Izrael je mobitelom nazvala žena imenom Rada El- Akili i dala o Roniju Aradu određene obavijesti. Valja ipak imati na umu i podatak da izraelska Vlada za vjerodostojnu vijest o Aradu nudi nagradu od 10 milijuna američkih dolara!

Rada El-Akili bit će, međutim, uskoro izvedena pred vojni sud u Libanonu i suđena za kolaboraciju s Izraelom.

Zasad postoje informacije da je izraelski pilot Roni Arad iz Libanona bio prebačen u Iran gdje ga je navodno ubila Revolucionarna garda. Ali, Hezbolahove tvrdnje su drugačije i govore da je Arad uspio pobjeći iz zatočeništva početkom svibnja 1998. i da je probijajući se planinskim predjelima prema Izraelu nastradao, ne zna se točno u kojim i kakvim okolnostima.

Više država pokušalo je bezuspješno posredovati u njegovu oslobađanju. Ipak, Ured izraelskog premijera potvrdio je ovih

Roni Arad

dana da nema namjeru odustati od potrage za vojnim pilotom premda sumnjajući da je još na životu.

Međutim, nada umire posljednja i potraga za istinom o životu ili smrti Ronija Arada se nastavlja. ■

Gilad Shalit

Jasminka Domaš

Izrael je oslobodio iz svojih zatvora 20 palestinskih zatočenica u zamjenu za videosnimak na kojem je Gilad Shalit, izraelski vojnik otet u pojasu Gaze prije tri godine u prekograničnom napadu pripadnika palestinskih ekstremističkih organizacija povezanih s vojnim krilom Hamasa. Upravo taj događaj po tko zna koji put potiče da se promisli o vrijednosti ljudskog života osobito u bliskistočnoj regiji gdje kratki predasi mira u pravilu vode do novih sukoba i ratova.

Stručne izraelske službe potvrdile su autentičnost videozapisa na kojem mladi izraelski vojnik Gilad Shalit (zarobljen u dobi od 19 godina) čita palestinske novine.

To je trebala biti potvrda izraelskoj strani da je živ. Poruka itekako važna za Shalitovu obitelj, Izrael i židovsku dijasporu. A za Hamas to je tek uvod u pregovore s Izraelcima o puštanju iz zatvora daljnjih 450 palestinskih zatvorenika.

Pregovori te vrste vrlo su teški, jer dobar dio Palestinaca koji se nalaze u Izraelu u zatvorima okrvavili su ruke u terorističkim napadima u Izraelu, uglavnom napadom na civile.

Dosadašnji pregovori Hamasa i Izraela, posredni i neposredni,

primjerice uz posredovanje Egipta nisu uspjeli. I tako je sudbina Gilada Shalita i dalje neizvjesna.

U međuvremenu oslobođenim Palestinkama iz izraelskih zatvora priređen je svečani doček u Ramali, a primio ih je i palestinski predsjednik Mahmud Abas. U Izraelu nema slavlja, jer, nažalost, kada je nakon dugih i teških pregovora u više navrata bila dogovorena razmjena palestinskih i izraelskih zarobljenika, Palestinci su vraćeni kućama živi, a Izraelci u mrtvačkim sanducima, što je više puta prikazano ne samo na HTV, nego i na CNN-u i BBC-ju. Neizvjesno je kakva će na kraju biti sudbina zatočenog izraelskog vojnika Shalita.

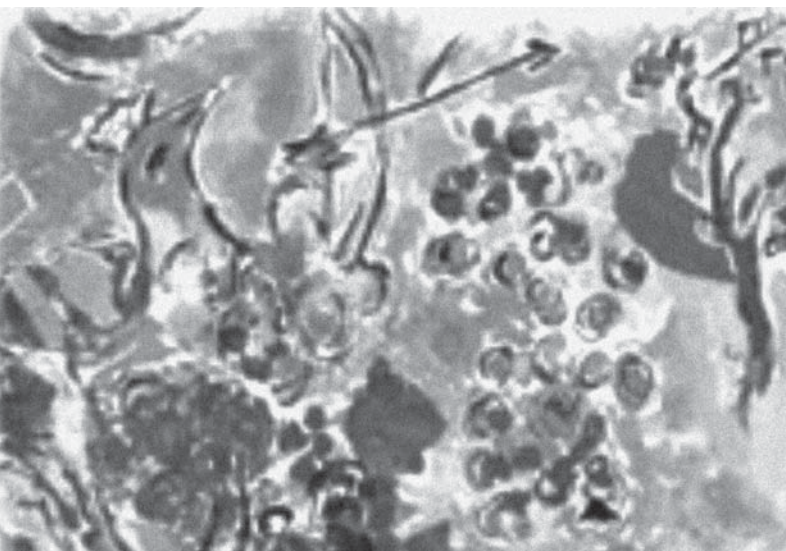
Arapski mediji objavili su da je Izraelu poznata lokacija na kojoj je Gilad Shalit zatočen i da je danonočno to područje pod izraelskom kontrolom, ali izraelska strana dosad nije poduzela akciju Shalitovog oslobađanja – smatraju je prerizičnom. Naime, velika je vjerojatnost da bi Gilad bio ubijem od strane svojih čuvara.

Ono što možemo mi učiniti jest da se bar povremeno u mislima povežemo s Ronijem Aradom i Giladom Shalitom i molimo za njih. ■

Iz škrinjice naše baštine

Židovska plemena: Josef

Barry Leibovitz, prevela Dubravka Pleše

Marc Chagall (1887. – 1985.): Josef.

Josef je bio jedanaesti sin Jakova i njegove žene Rahel. Nije se uspio vratiti u Izrael nakon što su ga braća prodala u ropstvo, i imao je dva sina, Efraima i Menašea, koje se smatra rodonačelnicima izraelskih plemena. Josef je jedan od glavnih povijesnih likova u priči o židovskom narodu a o njemu čitamo u *Knjizi Postanka* 37-50. Josef je bio najdraži sin Jakova koji mu je poklonio “raznobojni kaput”. Ostala su braća bila ljubomorna i kada su Josefa uhvatili nasamo, namjeravala su ga ubiti a tijelo mu baciti u jamu. No, ipak su ga prodali u ropstvo Jišmaelcima koji su Josefa odveli u Egipat. Tamo ga je kupio Potifar, istaknuti službenik i upravitelj faraonovog doma. Josef je u Egiptu dostigao punu zrelost i Potifar mu je na brigu predao cijelo svoje kućanstvo. Potifarova je žena pokušala zvesti Josefa, ali kada ju je on odbio, ona je ispričala neistinitu priču mužu, te ga je Potifar bacio u zatvor. Ubrzo je Josef, zahvaljujući glavnom uzničaru, postao nadglednik ostalih zatvorenika uključujući i faraonovog slugu i pekara; ovi su jedne noći usnuli neobične snove koje im je Josef protumačio.

Dvije godine poslije i sam je faraon usnuo neobičan san koji njegovi čarobnjaci nisu znali objasniti. Tada se sluga prisjetio Josefa i o njemu ispričao faraonu. Faraon je poslao po Josefa koji mu je kazao da njegov san govori o sedam godina obilja i sedam godina gladi te mu savjetovao da postavi nadglednika koji će prikupiti i pohraniti hranu tijekom sedam godina obilja kako bi imao zalihe za dolazećih sedam godina gladi. Josefovi savjeti svidjeli su se faraonu i on ga je uzdigao na najviši položaj u državi poslije onoga, faraonskoga.

Josef je putovao po Egiptu i sakupljao i spremao ogromne količine žitarica iz svakoga grada. Poslije sedam godina, glad se proširila

svijetom, a Egipat je bio jedina država koja je imala hrane. Josef je bio zadužen za dodjelu žitarica Egipćanima i svima koji bi došli u Egipat. Glad je vladala i Kanaanom, pa je Jakov poslao desetoricu svojih starijih sinova u Egipat kako bi nabavili hranu dok je najmlađega, Benjamina, zadržao kod kuće zabrinut za njegovu sigurnost. Josef je odmah prepoznao svoju braću ali se pretvarao da ih nikada prije nije vidio. Optužio ih je da su uhode, a kada su mu rekli da kod kuće imaju još jednoga brata, naredio im je da se vrate kući i sa sobom dovedu tog brata kako bi dokazali da govore istinu. Dao im je žitarica i hrane za put, potajno im vratio novac, a Šimuna zadržao u zatvoru u očekivanju njihovog povratka. Kada su se braća vratila u Kanaan i ispričala ocu što se dogodilo u Egiptu, otac im nije želio pomoći. Reкао je: “Josip je nestao, Šimuna nema, a sad biste odveli i Benjamina” (*Pos.* 42:36). Ali poslije nekog vremena Jakov više nije imao izbora i morao je sinove s Benjaminom poslati natrag u Egipat. Poslao je i poklon Josefu i dvostruko veću sumu novca od novca koji je braći bio vraćen.

Nakon njihovog povratka, Josef ih je lijepo dočekaо ali je potajno u Benjaminovu torbu spremio srebrnu čašu. Kada su napustili grad, Josefov ih je sluga dostigao i optužio da su ukrali srebrni pehar. Josef se pretvarao da je bijesan i rekao da će onaj kod kojega se pehar pronađe postati rob, dok će ostale pustiti na slobodu. Braća su ga preklinjala da poštedi Benjaminu život, sve dok im Josef, obuzet osjećajima, nije otkrio tko je on zaista.

Poslao ih je natrag u Kanaan i uputio da kažu Jakovu sve što se zbilo te da oca i cijeli njegov dom dovedu u obližnji Gošen gdje će se Josef moći brinuti o njima tijekom preostalih pet godina gladi. Jakovu je bilo 130 godina kada je došao u Egipat i tamo pronašao svoga sina. Cijela je Jakovljeva obitelj ostala živjeti u Egiptu u kome je Josef postigao veliki uspjeh. Prije svoje smrti Jakov je zamolio Josefa da ga ne sahranjuje u Egiptu nego na mjestu gdje su sahranjeni i njegovi praoci i Josef je na to pristao.

Nedugo nakon toga, Josef je doveo svoje sinove Efraima i Menašea k Jakovu koji mu je obećao da će ih smatrati vlastitim sinovima. Tako su Efraim i Menaše postali vođama plemena Izraela. Poslije smrti Jakova, Josef je njegovo tijelo otrpatrio u Kanaan. Iako su se braća još uvijek pribojavala da će im se Josef osvetiti za to što su ga prodali u ropstvo, Josef je bio milosrdan i dopustio im je da mirno žive u Egiptu.

Josef je doživio 110 godina i proreкао je ponovni povratak u Kanaan, Obećanu zemlju. Natjerao je braću da se zakunu da će ponijeti njegove kosti iz Egipta u Obećanu zemlju. Kada su Židovi konačno napustili Egipat, Moše je iznio i Josefove kosti. ■

Iz škrinjice naše baštine

Židovska plemena: Šimun

Barry Leibovitz, prevela Dubravka Pleše

Marc Chagall (1887.– 1985.): Šimun

Šimun je bio drugi sin Jakova i Lee i začetnik plemena Šimuna. On i njegov brat Levi uništili su cijelo selo Šehem u znak osвете zbog silovanje njihove sestre Dine (Pos. 34). Šimun je sudjelovao i u zavjeri vezanoj uz prodaju brata Josefa u ropstvo a nakon što je obitelj, tijekom godina gladi, iz Kanaana preselila u Egipat ostao je kao jamac za Benjamina kako bi se braća vratiti iz Kanaana. Na hebrejskom njegovo ime znači “Hašem je čuo da sam nevoljena” (Pos. 29:33).

Šimun je imao šest sinova i sva su se šestorica zajedno s njim preselila u Egipat.

Tora ponekad prikazuje Šimuna izloženog Hašemovoj kazni zbog pokolja koji su on i njegov brat Levi počinili u znak osвете za Dinino silovanje, a njegovo je pleme konačno palo u ropstvo i bilo prognano. Zbog njegovih ga je djela ukorio i otac Jakov: “Doveli ste me u nepriliku omrazivši me stanovnicima zemlje, Kanaancima i Perizanima” (Pos. 34:30). Mnogi rabini smatraju Šimuna glavnim suparnikom brata Josefa a neki tekstovi kazuju da je Šimun bio izuzetno ljubomoran te da je Josefa u jednom trenutku želio i ubiti.

Pleme Šimuna bilo je jedno od dvanaest izraelskih plemena koje se,

kao i mnoga ostala plemena tijekom Izlaska, smanjilo zbog bolesti i napada pljačkaša. Nakon dolaska u Obećanu zemlju ovo se pleme smjestilo na jugozapadu Kanaana, a na istoku i jugu graničilo je s plemenom Jude. *Knjiga Ljetopisa* kazuje da ovo pleme nije imalo samo jednu, određenu lokaciju nego se na mnogim mjestima *Ljetopisa* spominje kako su neki članovi toga plemena krenuli na jug, prema Gedoru, kako bi našli dobru ispašu za svoje ovce. Što znači da su bar neki od njih živjeli i na sjeveru. Pleme Šimuna bilo je jedno od plemena Kraljevstva Jude koje je nastalo nakon podjele prvotnog Izraela. Nije se smatralo osobito značajnim i bilo je raspršeno jednako kao i pleme Levija poslije masakra kod Šehema. Nakon što su stanovnici Kraljevstva porobljeni i odvedeni u progonstvo u Babilon – sudbina plemena uglavnom je nepoznata. Neki rabinski zapisi tvrde da je dio plemena Šimuna odvedeno u Kraljevstvo Aksum, koje danas poznajemo pod imenom Etiopija. Postoji priča po kojoj su u tim novim zemljama postali vrlo moćni i ubirali porez od dvadeset i pet kraljevstava koja su ih okruživala.

Legenda kaže da je Šimun okupio svoje sinove nedugo prije smrti i, kao i njegova braća, priznao svoje grijehе svojim potomcima. Osobito je žalio zbog zavisti koju je osjećao prema bratu Josefu i svoje nekadašnje želje da ga ubije: “A u danima mladosti bio sam ljubomoran na Josefa, jer naš ga je otac volio više nego nas ostale i ja sam ga odlučio ubiti. Knez iskušenja poslao je duh ljubomore koji me obuzeo i tako me zaslijepio da nisam Josefa smatrao bratom i nisam poštedio čak ni oca svojega, Jakova.”

Također im je ispričao kako ga je Hašem zaustavio i nije mu dopustio da išta učini i kako se osjećao toliko silno krivim da je iduće dvije godine proveo posteći i moleći oprostaj. Naložio je sinovima da ne ponavljaju njegove pogreške i “da vole jedan drugoga, brat svoga brata, čistim srcem i da ne podliježu osjećaju ljubomore”.

U dobi od sto i dvadeset godina Šimun je umro i “njegovi su ga sinovi smjestili u lijes načinjen od trajnoga drveta kako bi njegove kosti odnijeli u Hebron”, što su potajno i učinili tijekom rata između Egipćana i Kanaanaca. ■

U izlozima knjižara

Michelle-Irene Brudny: Hannah Arendt – intelektualna biografija

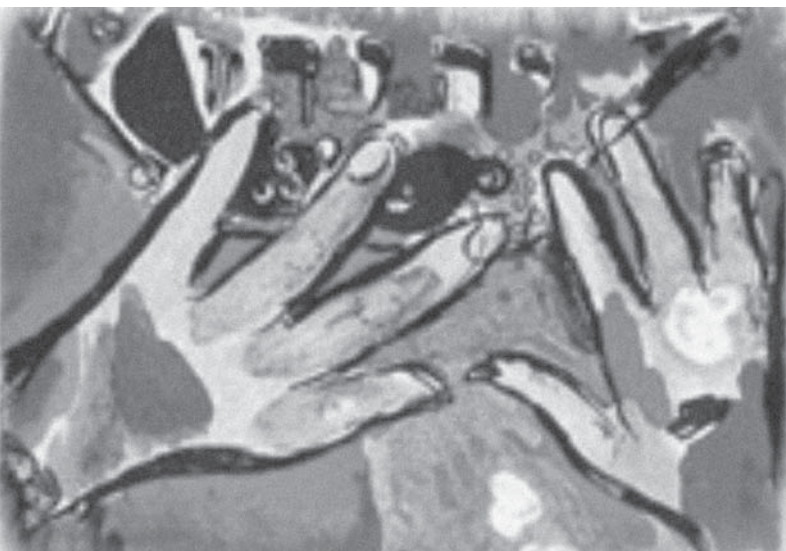
izdavač: Sandorf, Zagreb, 2008. • prijevod: Srđan Rahelić • broj stranica: 190

“Stavovi Hanne Arendt ovise o unutarnjoj logici i načinu izlaganja te rijetko kad odražavaju sklonost paradoksu, što je među prvima istaknuo Raymond Aron. Elisabeth Young-Bruehl tu osobinu, odnosno sklonost, potkrepljuje ironičnom, ali dobronamjernom sintagmom; *better original than right* – za Hannu je bolje biti originalan nego u pravu.” “Iako je Hannah Arendt nesumnjivo bila svjesna konciznosti svojeg pisma, budući da se uglavnom žurila započeti sljedeći tekst, da je bila nestrpljiva i da je hitala u budućnost, vjerojatno je manje bila svjesna da piše aforističnim stilom, poput pisaca koje je toliko cijenila, primjerice Kafke.” ■

Iz škrinjice naše baštine

Židovska plemena: Juda

Murray Zalman, prevela Dubravka Pleše

Marc Chagall (1887. – 1985.): Juda

Juda je bio četvrti sin Jakova i njegove žene Lee i začetnik plemena Juda. Nakon što ga je rodila, Lea je rekla "Sada ću slaviti Hašema" (Pos. 30:35); njegovo ime potječe od hebrejske riječi koja znači zahvalnost. Kada su braća kovala planove kako će ostaviti Josefa u jami da umre, Juda je bio onaj koji je nagovorio braću da prodaju Josefa trgovcu robljem koji ga je odveo u Egipat.

Juda je za vrijeme gladi otputovao u Egipat i postao predstavnikom svoga oca Jakova i svoje braće. U svom blagoslovu Judi, Jakov kaže: "Tvoja braća slaviti će te; svagda ti je šaka na šiji dušmana, sinci oca tvoga tebi će se klanjat. Judo, laviću mali! Plijenom si se, sine, udebljao; poput lava, poput lavice legao potrbuške! Tko bi ga dražiti smio?" (Pos. 49).

Juda je bio oženjen Šuom, ženom iz Kanaanu i s njom je imao trojicu sinova: Era, Onana i Šelaha. Juda je imao i dva sina blizanca s Tamar, Pereza i Zeraha. Ljetopis bilježi da je "vladar došao od Jude" a rabini smatraju da to znači da je Juda bio vođa svojoj braći. Isti ljetopis Judu

opisuje kao najsnažnijeg od braće, čovjeka izuzetne tjelesne snage i sposobnost da čeljustima zdrobi željezo u prah. "Kada bi se naljutio, kosa bi mu postajala toliko kruta, da je trgala njegovu odjeću."

Pleme Juda svoj je dom imao u Jeruzalemu i gradu Betlehemu za vrijeme vladavine kraljeva Davida i Solomona te je postojalo kao neovisno kraljevstvo otprilike tri stotine godina. Kasnije je postalo kraljevstvom svih južnih izraelskih plemena nakon što je prvobitno područje Izraela podijeljeno. Obuhvaćalo je većinu područja između Sredozemnog i Mrtvog mora.

Neki su znanstvenici primijetili sljedeće: iako se pleme Juda smatra temeljnim plemenom ranog Izraela, to pleme možda nije bilo sasvim izraelsko nego je, u stvari, riječ bila o velikoj mješavini raznih naroda koji su se, u doba neke od mnogih bitaka u povijesti starog Izraela, udružili s plemenom Jude radi zaštite. Pleme Juda vodilo je mnoge ratove s Kanaancima i u jednom od njih Juda je ubio Jašuba, kralja naroda Tapuah, u borbi prsa o prsa. Kraljevstvo Jude nestalo je nakon što su ih Babilonci porazili od prije otprilike dvije tisuće i šesto godina.

Legenda bilježi posljednje riječi koje je Juda uputio svojim sinovima i u kojima se prvo prisjetio svojih uspjeha u bitkama protiv mnogih neprijatelja i osjećaja da je uz njega, tijekom bitke, stajao anđeo. Upozorio ih je da se čuvaju pohlepe i nepriličnog ponašanja i ispričao im o svojim pogreškama u koje je uključio i neprilične odnose sa snahom Tamar. Svojim je sinovima rekao: "Ne slijedite želje svojih srdaca. To je zlo u očima Hašema."

Upozorio je sinove na opasnost od prekomjernog uživanja u alkoholu jer "vino izobličuje um i udaljava ga od istine te zbunjuje pogled očiju". Dalje je ispričao sinovima cjelokupnu povijest Izraela sve do dolaska Mašijaha te ih zamolio da ga, kada umre u dobi od sto i devetnaest godina, odjenu u jednostavnu odjeću i njegovo tijelo odnesu u Hebron i tamo ga sahrane. Nakon što je izrekao te riječi, Juda je umro. ■

U izlozima knjižara

Marcel Schwob: Imaginarni životopisi

izdavač: Litteris, Zagreb, 2005. • prijevod: Ana Buljan • broj stranica: 132

Imaginarni životopisi jedna je od unikatnih knjiga s konca devetnaestoga stoljeća. U njoj se nalaze dvadeset dva portreta zasebnih ljudskih sudbina kroz različite epohe koje počinju s Empedoklom, a završavaju s ubojicama Burkeom i Hareom. Suptilno miješajući žanrove, povijest i fikciju, novelu u prozi, esej i sanjariju, priču i kroniku u cilju pronalaska forme koja će pripasti samo njemu, Marcel Schwob dosegao je ovim djelom svoje vrhunce. Taj pokušaj imaginarne rekonstrukcije zbilje i često ironijskog zaokretanja erudicije završava u sintezi realizma i fantastičnog simbolizma. Knjiga je znatno utjecala na Apollinairea, Bretona, Leirisa, Artauda. Borges koji je čitao *Imaginarne životopise* s dvadeset godina, tek će se kasnije prepoznati kao Schwobov učenik. ■

U izlozima knjižara

Bruno Schultz: Sanatorij pod klepsidrom

izdavač: Litteris, Zagreb, 2007. • prijevod: Dalibor Blažina • broj stranica: 271

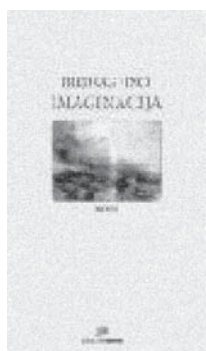
Sanatorij pod klepsidrom druga je zbirka pripovjedaka poljskog pisca Brune Schulza, objavljena u Varšavi tri godine nakon velikog uspjeha njegovih *Dučana cimetne boje* koji se i danas smatraju jednim od najznačajnijih djela europske proze 20. stoljeća. Zbirka je sastavljena od trinaest pripovjedaka od kojih je većina, kako se pretpostavlja, nastala dvadesetih godina, na marginama Schulzovih pisama bliskim osobama, dakle prije *Dučana*, ali su objavljene u zajedničkoj zbirci kojoj je pridodana veća pripovijetka "Proljeće", te dvije pripovijetke ("Genijalna epoha" i "Knjiga") koje su se najvjerojatnije trebale naći u nedovršenom (izgubljenom?) romanu *Mesija*. *Sanatorij pod klepsidrom* bitno proširuje dimenzije šulcovskog svijeta, obogaćuje ga pojmom Knjige (koji u sebi nosi mitske i mitopoetičke matrice) te drugim dimenzijama očeve fabularne linije ("Genijalna epoha", "Moj otac stupa u vatrogasce", "Očev posljednji bijeg"), unosi u nju vrlo važnu "ajnštajnovsku", fantastičnu dimenziju vremena, dok središnja i najdulja pripovijetka "Proljeće", ta blago ironična slika nabujale trivijalne mašte u doba dječake inicijacije, najbolje naslućuje u kojem je smjeru pisac namjeravao razvijati svoj književni diskurs. ■

Talmud

izdavač: Litteris, Zagreb, 2008. • prijevod: Eugen Werber • broj stranica: 684

Gotovo je nevjerojatno da je posljednji put *Talmud* u Hrvatskoj objavljen godine 1982. i naravno da su već odavno rasprodani svi primjerci. Teško ih je naći u antikvarijatu, te samo još rijetki znalci pamte to izdanje riječkog "Otokara Keršovanija"! Srećom po čitatelje i sve one koji cijene drevnu židovsku mudrost i znanje, nakladnička kuća Litteris sa svojim reprint izdanjem, hrvatskoj kulturnoj javnosti sada vraća to iznimno vrijedno djelo s izborom i prijevodom tekstova s hebrejskog i aramejskog koji je pred puno godina učinio, jedan od najvećih poznavatelja judaizma na području naše regije, Eugen Werber, koji nažalost više nije među živima. *Talmud* je bio i ostao riznica znanja koja potječe iz usmene židovske tradicije i stoljetnih rasprava učenih i mudrih rabina iz kojih i danas možemo učiti o različitim područjima ljudskog života, primjerice pravu, moralu, etici, odnosima u obitelji i u poslovnom svijetu. I te vrijednosti su nepromjenjive, jer im je izvor u najvišem autoritetu, nebeskom, a ne privremenom i zemaljskom. ■

Predrag Finci: Imaginacija

izdavač: Antibarbarus, Zagreb, 2009. • broj stranica: 190

U Zagrebu je u izdanjima Antibarbarus objavljena *Imaginacija*, nova, dvanaesta knjiga Predraga Fincija. U svom "pripovijedanju ideja" P. Finci povezuje svoju osobnu dramu s dramom ideja, spaja neposredno životno iskustvo i iskustvo refleksije, unutarnje i vanjsko, sjećanje i prisutno, stvarno i imaginarno. P. Finci raspravlja o prirodi slike, slikarstva i imaginacije i njihovom utjecaju u stvaranju predodžbe, osobnog svjetonazora i odnosa prema Drugom. Fincijeva knjiga *Imaginacija* je svojevrsna filozofska naracija u kojoj autor u glazbeno-poetski komponiranom nizu slika i fragmenata iskazuje što je priroda imaginacije i kako biće kroz imaginarno razumijeva zbilju vlastitog, formira mišljenje o umjetničkom djelu i odnos prema drugom biću. Knjiga *Imaginacija* zaokružuje opus autora, teoretičara filozofije i estetike, čiji su najvažniji radovi iz područja filozofije umjetnosti i filozofije, iako je poznat i kao pisac. Finci polazi od postavke da imaginacija ima svoja vlastita pravila, jezik, načine i putove, interpretacije, u slikarstvu, filozofiji, životu, no svoje tekstove zasniva na kaleidoskopu raznih pitanja, odgovora i teorija filozofa. Autor je svoj zadatak definirao na više načina i razina – analizama i komparacijama, te navođenjem brojnih primjera iz filozofije i povijesti umjetnosti, zatim osobnim bilješkama kao odmakom od prijašnjeg – čime je knjiga još više dobila na životnosti, te pregledom svojih i tuđih zapažanja o imaginaciji kroz konkretne primjere iz slikarstva, od portreta i fantastičnih motiva, do veduta ili pejzaža. Imaginacija prethodi svakoj slici, određuje kodove, mogućnosti i značenja, a kompleksan odnos između stvaraoca i receptora predstavljen je u knjizi s niza aspekata. U sedamdesetak tekstova, autor na originalan način istražuje, kroz povijest, karakter imaginacije, njezinu prirodu, razumijevanje, percepciju, odnos imaginarno – stvarno. Pri tom zalazi u područje ne samo estetike i filozofije već i psihoanalize, te podsjeća čitatelje koliko je imaginacija nužna, kako za stvaranje tako i za recepciju djela, koje bez imaginacije onog koji gleda ostaje neshvaćeno, promašeno. Knjiga je napisana izuzetno jasno, stilom koji plijeni pažnju, a povremeno postaje gotovo poetski prijemčiva. ■

U izlozima knjižara

Walter Benjamin: Novi anđeo

izdavač: Antibarbarus, Zagreb, 2008. • prijevod: Snješka Knežević • broj stranica: 194

Riječ je o izboru iz književnih, kulturoloških i filozofskih eseja jednog od najznačajnijih mislilaca i esejista 20. stoljeća. Valja napomenuti da je svaki izbor tog fragmentarnoga mislioca istodobno i svojevrsan pristup Benjaminu u novome vremenu. Eseji i teorijski spisi sabrani i podijeljeni u dva dijela (O Franzu Kafki, te Angelus Novus) posvećeni su Kafki, a uz *Povijesno-filozofske teze* u knjizi se nalazi i znameniti "Teološko-politički fragment", te niz eseja antologijske vrijednosti ("Zentralpark", primjerice). Benjamin je u ovom izboru predstavljen kao književnik, esejist, filozof, kulturalni teoretičar, analitičar modernizma u kulturi Europe. Ako je njegova glavna misao bila da se umjetnost u doba moderne tehničke reprodukcije nalazi u situaciji gubitka aure, tada je bjelodano da su svi njegovi teorijski i analitički naponi usmjereni brižnom hermeneutičkom razotkrivanju odnosa između književne, umjetničke i filozofske veze različitih prekretnih figura modernizma. Nenadmašni stilist i vrhunski lucidni kritičar duha vremena, Walter Benjamin je naš suvremenik u svim aspektima duhovnoga života. ■

Giorgio Agamben: Ono što ostaje od Auschwitza

izdavač: Antibarbarus, Zagreb, 2008. • prijevod: Mario Kopic • broj stranica: 131

U knjizi jednog od vodećih svjetskih filozofa i društvenih teoretičara, autora knjige *Homo sacer* koja već niz godina predstavlja najveći izazov interpretacija humanističkih i društvenih znanstvenika u Europi i svijetu, Agamben istražuje status "golog života" u specifičnoj perspektivi. Riječ je o svjedočenju o traumatskom događaju u povijesti Auschwitzu. Njegova je specifičnost u tome da raščovječuje čovjeka, iste osuđuje na šutnju godinama nakon događaja eksterminacije i genocida. Za Agambena se pitanje svjedočenja postavlja tek njegovom nemogućnošću, odnosno svjedočenje postaje etičko-politički problem kad u ulozi svjedoka traumatskog događaja nastupa tako reći sam "goli život". U knjizi je autor provokativno, argumentacijski dosljedno i inspirativno pokazao sve poteškoće tumačenja fenomena Holokausta, totalitarizma i prebolijevanja prošlosti u teorijskim raspravama Hannah Arendt, Raymonda Arona, Prima Levyja i mnogih drugih. Riječ je o snažnoj i vjerodostojnoj, suvremenoj interpretaciji problema patnje i sjećanja, obveze svjedočenja i načina prebolijevanja trauma prošlosti. ■

Geraldine Brooks: Narod Knjige

izdavač: Novela media, Zagreb, 2009. • prijevod: Marko Maras • broj stranica: 420

Kada je 90-ih godina, kao novinska izvijestiteljica, doputovala u Sarajevo izvještavati za *Wall Street Journal* o ratu u Bosni, australska spisateljica Geraldine Brooks vjerojatno nije ni sanjala da će baš tamo, u zemlji u kojoj se od pamtivijeka susreću Istok i Zapad, gdje se kao tektonske ploče sudaraju, podvlače jedna pod drugu, pobjeđuju sad jedna, sad druga i isprepliću se ljubav i mržnja, prijateljstvo i neprijateljstvo, rat i mir, dobro i zlo, dakle, da će upravo tamo naići na temu iz koje će izrasti njezin novi roman. A taj roman, *Narod knjige*, postao je svjetski bestseller, jedna od 100 najboljih knjiga prošle godine po izboru Amazonovih kupaca kao i *New York Timesov* bestseller. Knjiga je 2008. osvojila dvije važne australske književne nagrade – *Australian Book of the Year Award* i *Australian Literary Fiction Award*. Ono što se zna o *Sarajevskoj Hagadi*, stvarne činjenice o njezinom putovanju stoljećima i predjelima, dovoljno su čudesne, dirljive i inspirativne same za sebe. Geraldine Brooks je za svog boravka u Sarajevu saznala povijest *Hagade*. Kroz *Hagadu* je upoznala i povijest Bosne. Kroz povijest Bosne shvatila je okolnosti u kojima su tada živjeli Bosna i njezini građani i okolnosti u kojima je po tko zna koji put *Hagada* opet čudom opstala. Tako je nastao svjetski bestseller. Praznine između stvarnih činjenica Geraldine Brooks je ispunila upravo onako vješto kako je to još davno zamislio Aristotel kad je pisao *O pjesničkoj umjetnosti*: "...nije pjesnikov zadatak da izlaže ono što se istinski dogodilo, nego ono što se moglo dogoditi i što je moguće po zakonima vjerojatnosti ili nužnosti." Uvela je četiri ključa, četiri traga, na koja u *Hagadi* nailazi književna forenzičarka i konzervatorica drevnih knjiga Hanna Heath: krilo kukca, vinsku mrlju, kristal soli i bijelu vlas. Ti je tragovi odvođe u neka davna vremena i ona prati sve strahote koje su prošli knjiga i ljudi koji su ju stvarali, čuvali i, konačno, sačuvali dovodeći u opasnost svoje živote: u okupirano Sarajevo za vrijeme Drugoga svjetskog rata, u Beč u kojem buja antisemitizam, u Veneciju u kojoj inkvizicija nemilice spaljuje židovske knjige, u srednjovjekovnu Kastilju u kojoj ubijaju i progone Židove, u Andaluziju i emirovu palaču u kojoj nastaju te neobične slike. Ovaj uzbudljivi roman kojeg se ne ispušta tako lako iz ruku, ipak nije samo još jedan svjetski hit; on je prvenstveno podsjetnik i iskrena zahvala svim onim znanim i neznanim plemenitim i hrabrim pojedincima, nežidovima, koji su sačuvali *Hagadu*. Time su i oni s pravom zavrijedili da ih se nazove narodom knjige. Čitateljvom doživljaju svakako pridonosi i odličan hrvatski prijevod. ■

Dvanaest dragulja

Jasminka Domaš

Izak je dugo tugovao za svojom majkom Sarom, a Abraham mu odluči razdijeliti Dane od tuge od Dana od svjetlosti i pomisli: "Poslat ću svojeg slugu Eliezera da isprosi za Izaka ženu, jer negdje mora postojati ruža koja svoju nježnost brani trnjem."

I upita se što je sve potrebno ruži koja se umiva jutarnjom rosom? Brižno opremi karavanu i pošalje Eliezera na dug put. Nakon dana u pustinji i divljini, ovaj ugleda na zdencu Rebeku i otkri u njoj vjernost i požrtvovnost.

Pokloni joj viticu od zlata u znak zahvalnosti za ljubav prema bližnjem. Ali, učini mu se malo i stavi joj zatim na ruke dvije zlatne narukvice i reče: "One neka budu sjećanje na dvije kamene ploče s Deset Božjih zapovijedi." I još joj pokloni dvanaest dragulja u čast sjećanja na dvanaest izraelskih plemena. Ahlamah žut poput sunčane svjetlosti, akvamarin tarkis, kamen sreće i jasfeh crven, koji u sebi nosi snagu ljubavi. Podari joj i kamen šofan koji govori: "Bog će nadodati."

Usred darivanja Eliezer se zagleda u Rebekinu budućnost i dadne joj i mistični odem, dragulj za ženu koja će Svevišnjem reći: "Vidi mojeg sina." I doda i pitdah zelene boje, jer Bogu bijaše bliska želja one koja će otvoriti vrata Neba.

Izabere još svijetlo zeleni dragulj barehet zajedno s kamenom nofek, plavim kao što je plav svod iznad voda oceanskih. Pridoda i

safir, znamen Gospodnji i k tome tamnozeleni dragulj lešem koji Rebeku podsjeti da će svaki čovjek jednom izaći pred Božji sud. I pogleda u dragi kamen jahatom, svijetao poput dijamanta koji potvrdi njezinu misao da nigdje i nikada nismo sami. I da se stalno mijenjamo kao što kamen ševo mijenja svoju boju.

Eliezer ostade bez svih dvanaest dragulja, a ipak pitajući se neprekidno: "Ako je ljubav prava, je li to dovoljno?" Ali ne nađe odgovor, jer na ovome svijetu čovjek za sve ima mjeru, samo ljubav izmjeriti i izvagati ne može.

Isprošena, Rebeka krene na put i napokon ugleda Izaka kako moli u polju, čekajući je. A onaj koji bijaše na brdu Moriji umjesto žrtvovan čudesno spašen, zaustavi povorku, jer duša mu reče: "Ta žena tebi je sveta."

U sumrak, dok se njezin veo nježno spuštao prema zemlji, podsjeti je na leptira koji gubi let zamirući nečujno na dah.

Rebeka se osmijehnu i svijet se primiri s pogledom čovjeka koji poniraše u srce. Anđeo Gospodnji ode od njih sretan. Ali gle, iznenada na zvjezdanom putu prema kući on se zbuni. Jer na Zemlji umjesto na Nebu blistali su dragulji. ■

Zanimljivosti – Izrael

Merav and David Shem-Tov na svadbi prije dvije godine.

Jeruzalemski rabinski sud, početkom studenoga, odlučio je objaviti identitet neposlušnog supruga koji već dvije godine odbija dati *get* (razvod) svojoj ženi.

"Wanted!", traži se, obavijesti objavljene su na web stranici rabin-skog suda, a glasnogovornik suda se obratio izraelskim medijima kako bi suprugu ušli u trag. Njegovo je ime David Shem-Tov.

Rabinski sud traži od javnosti da pomogne u pronalaženju Davida koji opetovano odbija dati razvod svojoj ženi. David Shem-Tov odbio je pojaviti pred sudom i nije odgovorio na nekoliko sudskih poziva. Sud je pokušao na razne načine prinuditi supruga da ženi

da *get*. Pored dostalog, oduzeta mu je vozačka dozvola, blokiran mu je račun u banci, zabranjeno mu je napuštanje Izraela, onemogućeno mu je zapošljavanje u državnim ustanovama. Sud je čak unajmio privatnog detektiva koji je trebao pronaći Davida, no ni ovaj nije uspio.

Njegova žena objašnjava da želi započeti novi život i imati još djece, te je ogorčena što joj je to uskraćeno i to od čovjeka s kojim ne želi živjeti, a on to sve čini iz osвете.

Ona se nada da će netko na webu vidjeti njegovu sliku i da će se javiti s informacijom gdje ga se može naći.

Tamir Shem-Tov, Davidov brat, kaže da njegov brat odlaže razvod jer želi makar djelomično skrbništvo nad sedmogodišnjom kćeri. Tamir naglašava da će do razvoda doći samo ako Merav pristane na taj uvjet što ona odbija.

Prema Merav, obiteljski savjetnik (Obiteljski sud) je odlučio da njihova kćer bude povjerena majci, a da ju otac može posjećivati, ali samo pod nadzorom.

Ona se tuži da David zloupotrebljava *balabu* držeći ju zarobljenu u braku, te kaže da joj je gore nego robu pošto su se robovi mogli osloboditi a ona, eto, ne može. ■

Nasa čitateljica željela je s nam podijeliti radosti i tuge dijela svoje obitelji, pa donosimo njezin tekst i tekst objavljen u *Bjelovarcu – Novosti*

Zagreb, 10. 11. 2009.

Osvrt na posjet obitelji Bergstein rodnom Bjelovaru

Milena Jeričević

Nakon razgledanja kuće izvana obitelj je otišla na ručak u najbolji bjelovarski restoran gdje je ubrzo stigao i gradonačelnik Toni Korošec. Održao je topao, iskren govor pun empatije i podijelio im suvenire i knjigu o uglednim Bjelovarčanima. Pozdravio ih je kao gradonačelnik, a njegov govor iako nije bio privatni, toplinom je rastopio granicu konvencionalnosti.

Stav kupca, tj. novog vlasnika kuće bio je u najmanju ruku začuđujući; prilikom najave posjeta samoinicijativno je ponudio odlazak u zgradu sinagoge, obilazak groblja te naravno ula-

zak u kuću da bi na kraju, preko tajnice, zabranio ulazak čak i u dvorište. Imena nije potrebno spominjati, neka ostane anoniman; Bjelovarčani su to čuli i zamjerali mu hladnoću.

Najdirljiviji trenutak posjeta bio je nakon odlaska novinara kada su tri unuke zapjevale uspavanku svoje none Erne "Spavaj, spavaj Milice malena".

Iako ne znaju ni riječi hrvatskoga, pjesma se nataložila u duboku podsvijest i vulkanskom snagom izronila do neba, odakle ih je Erna sigurno čula! ■

Objavljeno na dan 16. 7. 2009.

Nema mržnje u nama, samo uspomene

Tekst iz časopisa *Bjelovarac*

SUSRET S POVODOM

Nakon 68 godina Bjelovar su posjetili Miriam i Željko Bergstein, Židovi protjerani davne 1941. godine.

Ustaške vlasti su sedam židova i važne osobe pravoslavne općine deportirali u logor i uzeli im svu imovinu

Bjelovar su ovih dana, nakon progona 1941. posjetili Miriam i Željko Bergstein. Došli su vidjeti grad i kuću u kojoj su rođeni i proveli kratak dio djetinjstva, prije nego što su deportirani u logor, a njihova jedina krivnja, kao i cijele obitelji je bila ta što su bili Židovi.

– Živjeli smo sretni i zadovoljni nedaleko željezničkog kolodvora sve do ljeta 1941. godine. Meni je bilo sedam, a sestri šest godina – s tugom se prisjeća Željko Bergstein. Sestra Miriam teško skriva suze i oboje kažu da bol iz najranijeg djetinjstva, ne mogu nikada zaboraviti i nose ga cijelog života. Dobar i ugodan život situirane obitelji prekinula je suluda fašistička politika, koja se željela domoći imovine i uništiti sve što nosi židovski predznak. Pokojni otac, Naftali Bergstein-Tulo, bio je zubar i predsjednik Židovske općine, a majka Ema, rođena Finci odvjetnica. Stojeći pred rodnom kućom, jer u dvorište ih nisu pustili sadašnji vlasnici, Miriam se prisjeća da je tu nekad bio bunar. – Željela bih ga vidjeti – kaže i dodaje da je kuća izvana ista kakva je i bila. Željko prepoznaje zgra-

de iza željezničke stanice: – Tu su nam djevojčice prvi put pokazale po čemu se razlikuju od nas dječaka.

Kao da je bilo jučer

Nižu se uspomene. – Sjećam se kao danas. Bilo je toplo ljetno poslijepodne i došli su po nas i zajedno s još 32 člana poznatih i uglednih bjelovarskih obitelji, natrpali u vagone i odvezli, prvo u Zagreb, a potom logor – prepričava Željko. Strašnoj sudbini tada je skoro izmaknuo otac, koji je bio prvi zubar u Bjelovaru. Njegov tehničar, nežidov pokušao je intervenirati kod tadašnjih vlasti i činilo se da je u tome uspio. – Oca su izveli iz vagona, no tijekom noći su ga ponovno vratili – kaže Željko.

Nakon deportacije nikada se više nije vraćao u Bjelovar. Sjećanja naviru, ali emocije su više nostalgične. Nema u njemu mržnje, ali ni ljubavi. Ipak je, dodaje bio samo dijete i uspomene su neutralne.

Unatoč teškom životnom putu, ipak zahvaljujući profesiji oca mnogo su toga najgoreg bili pošteđeni. Ustaška vlast poslala je doktora

Bergsteina na rad u Sarajevo, odnosno gdje god su oni procijenili da je potreban kao zubar.

Doveli su i cijelu obitelj.

– Uzeli su nam kuću, koju nam je na sreću, nova hrvatska vlast vratila, a mi je potom prodali sadašnjim vlasnicima. Danas živim u Bernu u Švicarskoj, završio sam karijeru kao liječnik, imam djecu i unučad i njih sam doveo da vide gdje su njihovi preci živjeli. Da vide ovaj lijepi grad iz kojega smo potekli. Još da sam im mogao

pokazati dvorište i kuću iznutra, našoj sreći ne bi bilo kraja. Običi ćemo i druge dijelove grada, otići na groblje, te u sinagogu, danas Dom kulture.

Kada se okrenem unazad, moram priznati da sam imao sreće. Preživjeli smo sve strahote rata, a milijuni naših sunarodnjaka nisu bili te sreće. Zato danas vjerojatno imamo puno prijatelja, i brojnu obitelj – kaže Željko Bergstein. ■

Razglednice iz Španije

Napisao Nenad Maglajlić prije sedamnaest godina za list SALON.

Slika prva

U Loret de Maru bili smo smješteni u hotelu. Zvao se “Raina Isabel”. U oktobru 1992. godine jedna je žena saznala za nas, izbjeglice, nazvala hotel i ponudila besplatan stan na godinu dana u mjestu blizu francuske granice. Mjesto se zove Porto de Selva. Moj prijatelj iz izbjeglištva Danko Papo i ja otišli smo da to vidimo. Žena od šezdesetak godina sačekala nas je na autobuskoj stanici. Djelovala je prilično prijatno. Odvela nas je najprije u jedan restoran. Plata puna ribe, oval pun lignji, šnicla sa krompirčićima. Dovoljno za dvadesetak ljudi. Kasnije smo otišli u stančić koji nudi, a zatim smo išli od čovjeka do čovjeka tražeći posao. Rekli smo da nas to najviše interesuje. Dvije godine ranije u istom mjesecu, oktobru, sa mojim drugom koji također voli ribolov, bio sam na Hvaru, otoku na Jadranskom moru. Vraćali smo se u vikendicu sa punim gepekom ribe kada su nas, podižući palac, autostoperski zaustavila dva čovjeka oronule “fasade”. Povezao sam ih i kada sam ih upitao gdje idu i odakle su, rekoše mi da su Bosanci i da traže posao na građevinama. Samo dvije godine kasnije moj prijatelj Papo i ja smo u Port de Solvi bili takvi ljudi. Sreća je što mi je sa velikom dozom jevrejske krvi genetski blizak osjećaj “imati i nemati”.

Slika druga

Lutao sam jedanput centrom Barcelone i razmišljao šta bih mogao raditi. Ima dosta ljudi koji se obuku u neke odore (časna sestra, rimski vojnik, dimnjačar i slično) i nepomično stoje na nekakvom postolju. Ne znam je li to kip ili čovjek. Bliže ovom prvom. Pred njima je kutijica u koju prolaznici ubacuju novac. Blisko mi je bilo razmišljanje da ću, ako ne nađem neki posao, postati kip. Kao u onoj dječijoj igri: neko te zavrti, a ti ostaneš na kraju vrtnje u nekom položaju.

Slika treća

Često sam se sjećao prepunih sarajevskih tramvaja. Propustiš jedan, drugi, sve u želji da izbjegneš gužvu. Dešavalo se da se u njemu nađem s nekim s kim ne želim razgovarati, do koga mi nije stalo, pa sam znao zainteresovano zuriti kroz prozor, kao da ću svakog trenutka ugledati nekog jako važnog. Kada mi nije polazilo za rukom da izbjegnem razgovor, površno bih slušao šta suputnik priča i veoma često bio doveden u nezahvalan položaj kada bi sa-

govornik od mene dobio odgovor koji je često bio u suprotnosti s njegovim očekivanjima. Slično mi se dešavalo i u Španiji. Istina ne u tramvaju. Zbog nepoznavanja jezika, nerijetko sam bio doveden u situaciju da i pored pametnog izraza lica, odgovorim sa “si” ili “no” u pogrešno vrijeme. Iako su šanse bile 50% da pogodim, češće sam “fulao”. Nije me htjela ta vrsta španskog ruleta. Nesklonost, nesposobnost i odsustvo bilo kakve volje u izučavanju novog jezika, bila je svojstvena i mom prijatelju Zlatanu Romano, koji sada živi u Izraelu. Nedavno mi je pisao da je gledao jedan titlovan film na hebrejskom i da je napokon, nakon više od četiri godine razumio i shvatio sve začkoljice i detalje filma. Na kraju pisma je priznao da je gledao Kusturičin *Underground*.

Slika četvrta

Epohalno otkriće. Telefon. Živio gospodin Bel. Kada je aparat stigao u stan, cijela se porodica okupila oko čuda. Imao sam osjećaj da je i Ana, tada moja trogodišnja kćerka, namjeravala okrenuti nekoliko brojeva. Osobina moje supruge ka olakšavanju duše razgovorom širom meridijana i porodična sklonost ka telefoniranju, stvorila je dodatnu konfuziju u ionako konfuznoj situaciji. Telefon je donesen u predvečerje, a kako je veče odmicalo, supruga se sve više žalila da joj slušalica klizi iz ruke. Zaspala je okrećući brojeve prijatelja razbacanih po svijetu. Bila je sreća što u ovoj zemlji pozitivno pravo ne poznaje instance dužničkog ropstva.

Slika peta

Grupa u kojoj sam se nalazio bila je u avgustu 1992. pozvana na izlet blizu Barcelone, u jedno jevrejsko odmaralište koje obiluje sportskim terenima i bazenima. Prema protokolu predstavljali smo se pojedinačno: ja sam taj i taj, znam ovo i ono, želim ono i ovo. Neki su u tom predstavljanju, u svom usmenom kurikulumu, pretjerali i spominjali da su bili na takvim funkcijama i položajima da sam poslije bio “ponosan” što sam sa njima u društvu. Osjećao sam se kao dijete u domu za napuštenu djecu koju neko treba da usvoji. Na moju nesreću taj mi je osjećaj i dan danas veoma blizak.

Opaska urednice: Danas Nenad, uspješni odvjetnik, ponovno živi s obitelji u Sarajevu, kao i Zlatan Romano koji se spominje u tekstu. ■

Zašto su ćutale & majka i ćerka o istom ratu

Ružica Galac Popović

Promocija knjige Magde Simin Bošan i Nevene Simin, 5. novembar 2009., 18h, Jevrejske opštine Beograd דרגלב תירוהי הליהק

Autorka Nevena Simin, magistar književnosti Gordana Todorčić, glumica Maja Brukner i Ružica Galac Popović, moderator književne večeri, svojim su kazivanjem o knjizi *ZAŠTO SU ĆUTALE & MAJKA I ĆERKA O ISTOM RATU*, ličnim sećanjima i svedočenjem, prvi put pred našu javnost iznale kompleks pitanja vezanih za probleme dece civilnih žrtava rata, ili kako se to u nauci naziva: problem druge generacije preživelih u Holokaustu; na način do sada nepoznat našoj književnosti – pomoću dijaloga majke i ćerke, dijaloga razdvojenog vremenskom distancom, zapravo dijaloga koji je nastao tek po majčinoj smrti.

Mozaički komponovana, sledeći hronološki tok, jednim svojim delom – poglavljima koja je, pred sam kraj svog fizičkog života, napisala Magda, u neobjavljenom rukopisu Bačvanke – političke osuđenice u ratu 1941. – 1945. činjenično, skoro hladnom faktografijom, preciznošću istoričara – smeštena u period II svetskog rata, u apsans, batinašnice i logore smrti, ova se knjiga zapravo ne bavi ratom, već, kroz Neveninu emotivnu i duhovnu prizmu propuštenim, poratnim posledicama istih tih činjenica ovaploćenim u prećutkivanju unutrašnje borbe njezine mame ali i konkretnim vlastim iskustvom deteta kome je čitav jedan korpus pitanja ostao bez odgovora.

Trauma sećanja u ovoj knjizi dobija svoj literarni izraz iz ugla koji u našoj književnosti nije uobičajen. “Kod nas ta tema, ni u javnosti ni u literaturi, nije dovoljno otvorena i raspravljana. Druge kulture su taj posao započele odmah po završetku II svetskog rata. Bez takvog posla Nemci nikada ne bi sproveli (i još uvek je sprovode) denacifikaciju i okrenuli se budućnosti. Bez tog posla, mučnog, tegobnog, veoma bolnog za pojedince – socijalni kancer po imenu RAT, bilo kad i bilo gde, koji hiljadama godina metastazira po kontinentima i nacijama, ne može se pobediti, odstraniti iz tkiva čovečanstva, niti se ljudi i njihove institucije mogu trajno isceliti”, naglašeno je tokom predstavljanja ove knjige.

Ja lično, kao svedok istog tog vremena, dete Magdine sapatnice i saborca Gertrude Galac Šer, odrastala sam u periodu euforičnog slavljenja pobeđe nad fašizmom, ali i vešto skrivenih bolnih istina, kako je i po koju cenu ta borba vođena i koja je cena zapravo

plaćena. Svet se već sedmu deceniju bavi brojevima, ciframa i imenima poginulih vojnika, od ranjavanja pomrlih, nevino pobijenih civilnih žrtava ... 55 do 60 MILIONA ljudskih bića! No šta se dalje dešavalo sa onim delom čovečanstva koji jeste preživeo, na koje je rat delovao neposredno, pa posredno? ... Odgovori na ta pitanja davani su sporadično, samo u strogo zatvorenim krugovima, kao odgovori samo jedne grupe, nacionalne, političke, regionalne. Upravo s toga, knjiga *ZAŠTO SU ĆUTALE & MAJKA I ĆERKA O ISTOM RAT*, na mene je delovala posebno snažno, jer Nevenina hrabra razmatranja opšteg, unutar posebnog, nadilaze tu “uskost”. Priznajem: imala sam problem da pročitam ovu knjigu, prepoznajući se u činjenici koju je Nevena, svesno i duboko smisleno jasno iznela na videlo: “... da! posledice ratova, svakog, bilo kog rata, traju, trujući generacije dece sve do sedmog naraštaja” Hrvala sam se sa knjigom, odbacivala je od sebe, zastrašena suočavanjem, pa je ponovo halapljivo iščitavala, žudeći za odgovorima koji mi nedostaju. Duskora potpuno nesvesna svoje pripadnosti jednom veoma jasno ocrtanom krugu: druge generacije preživelih, sudarala sam se i glavinjala kroz traume, pa vođena Neveninom hrabrošću da identifikuje konkretno pitanje i ponudi konkretan odgovor, vrlo potresena, uspela sam da sagledam i shvatim ponuđeni put, put svesti, ljubavi prema bližnjem svom, put dubokog, svesnog, razumevanja i isceljenja kojim mi je ići ako ne želim da na generaciji svojih unuka prenesem svoje teško breme...

U Sali JOB-a, ove konkretne književne večeri, sa nama su bile skoro sve Magdine beogradske savremenice, ali i njihove kćeri i samo dva sina. (Vreme sinova koji će svesno odbaciti rat kao način rešavanja problema ljudskog opstanka kao da još uvek nije došlo ...).

Posle našeg udela u predstavljanju knjige, jedna po jedna, dodavale smo svoja iskustva, još uvek bolna sećanja. Kada bi se sve moglo svesti u jednu rečenicu, po meni, rečenica bi glasila: da! odale smo priznanje: da tako je bilo! I tako jeste! Pred nama, ali i pred vama, dug je put ozdravljenja – kroz govor istine.

Preporučujem vam knjigu *ZAŠTO SU ĆUTALE & MAJKA I ĆERKA O ISTOM RATU*. ■

Vijesti – Hrvatska

S Novom godinom 5770. nismo samo ušli u novu kalendarsku godinu, već smo mi u Zagrebu dobili potpuno novo osoblje u izraelskom veleposlanstvu.

Suradnik našeg *Ruaba*, njegova ekselencija Shmuel Meirom i svi

zaposlenici Izraelci vratili su se u Izrael, odnosno raspoređeni su na nove dužnosti, nakon što im je istekao mandat u Zagrebu.

Novi veleposlanik je gospodin Jossi Amrani. Njemu i njegovom osoblju želimo srdačnu dobrodošlicu u Zagreb i Hrvatsku. ■

Čovjek snuje – al' Bog odlučuje

Eliezer Papo, iz knjige *Sefardske priče*

Bilo je to davno, u vrijeme kad je mogućnost bavljenja mudrošću bila luksuz (a ipak, ili možda upravo zato, se njome više bavilo nego danas) koji je zahtijevao daleko više vremena nego što ga je prosječan čovjek (koji je samo da bi prehranio porodicu morao raditi od jutra do mraka) imao i više sredstava (a dovoljno je sjetiti se samo skupoće izrade knjiga pisanih rukom i na pergamentu) nego što je prosječan čovjek mogao da izdvoji. Tada je važno pravilo da je bogatima lakše da budu mudri (jer imaju vremena i novaca da finansiraju vlastito naukovanje) – a mudrima da budu bogati. Iako se smatralo nepristojnim da neko ko je bogat ne uloži novac i vrijeme i u vlastito obrazovanje (što je tjeralo novopečene bogataše da se takmiče i na polju duha) – bilo je i izuzetaka. Dešavalo se da bogataš bude neizmjereno siromašan duhom – kao što se dešavalo i da puki siromah postane učenjak i mudrac.

Priča o hahamu¹ Avrahamu Ibn Ezri predstavlja krajnje neobičan izuzetak. U njegovom slučaju ne radi se o bogatašu koji je ostao siromašan duhom, niti o siromahu koji je postao mudar. Ribi Avraham pripadao je staroj, poznatoj i imućnoj porodici Ibn Ezra koja je Jevrejstvu Španije dala mnoge vođe, mudrace, književnike i sudije. Svojom učenošću bacio je u zasjenak svoje prethodnike, a posljedovateljima ostavio je u amanet težak zadatak bivanja dostojnim nasljednikom takvog velikana duha. No, što mudriji je bivao, to je siromašniji postajao. Na koncu je njegovo siromaštvo postalo legendarno kao i njegova mudrost i to u toj mjeri da se u Španiji, prvo među Jevrejima, a potom i među podanicima drugih zakona, za opisivanje siromaha koji je ostao i bez crnog pod noktom koristio izraz: 's'izo komo el d'Ibn Ezra'.² Naravno, Jevrejstvo Španije nije bilo pretjerano ponosno činjenicom da jedan od njegovih najistaknutijih sinova živi od danas do sutra, imajući samo ono što je već pojeo. Isprva su mu nudili mjesto *dajana*³ no on je od suda bježao kako i priliči onome ko je svjestan Sudije svih sudija. Poslije su mu nudili mjesto učitelja, ali on nije bio spreman naplatiti podučavanje *Tore*⁴ – držeći se talmudskog⁵ stanovišta da onaj koji jede plodove *Tore* u ovom svijetu, skrnavi Božje ime i gubio udio u svijetu koji dolazi. Videniji Jevreji, koji su mu htjeli doturiti koji dinar, nisu znali kako da sprovedu svoj naum. Na koncu, on ipak nije bio običan siromašak, nego čuveni Ibn Ezra. Jednom prilikom neki od njih dođoše na ideju da na putu za sinagogu u kojoj je svakog jutra, u praskozorje, Ibn Ezra molio u *minjanu*⁶ na vidno mjesto postave vrećicu s dukatima, ne bi li haham pomislio da se radi o izgubljenom novcu koji bi onda (ne znajući da se radi o sadaki) uzeo, i tčime bi problem bio riješen, a njegova čast sačuvana.

Rečeno – učinjeno. Sutradan, nekoliko minuta prije nego što je tuda imao proći Ribi Avraham, buenos Ćidjos⁷ postaviše "poklon" na sred puta, sakrivši se u prikrajak ne bi li vidjeli kako će proći cijela stvar. Ibn Ezra, koji se tog jutra zadržao u kući malo duže no što je mislio, ubrzanim korakom krenu na molitvu – no, na pola puta ka sinagogi, primijeti sunce koje se već rađalo, otkrivajući ljepotu Božijeg svijeta i pozlaćujući cijelu okolinu. U tom mometu haham uvidje kako su svakodnevne prirodne pojave koje

doživljavamo kao nešto najobičnije i najuobičajenije, zapravo najveće moguće čudo. Pogledavši sunce kao da ga vidi prvi put u životu, počeo u sebi pisati pohvalu Onome koji samo kaza riječ – i bi svjetlo. No, ubrzo uvidje da bi sva ta ljepota čovjeku bila nedostupna da ga dobri Bog nije obdario čulom vida – te stoga prepjeva rečeni stih u hvalu Onome koji samo kaza riječ – i bi svjetlo u zjenici oka. Zabavljen tom mišlju, upravo u trenutku kada je na putu trebao ugledati kesu s dukatima, Ibn Ezra, riješen da privremenim uskraćivanjem svjetla svome oku sagleda svu čudesnost vida, odlučno zažmiri, nastavivši stupati ka sinagogi nesigurnim korakom dobrovoljnog slijepca.

Skriveni posmatrači koji nisu mogli znati šta se dešava u hahamovoj glavi ne razumješe ama baš ništa. Odbiti mjesto sudije bio je vrhunac skromnosti, odbijanje uzimanja novca za podučavanje *Tore* bio je talmudski standard, odbiti poklone u slučaju mudraca sa njegovim pedigreeom bilo je razumljivo, ali ne pokupiti dukate sa ulice u svom njegovom siromaštvu bilo je potpuno nerazumljivo. Ubrzo se po cijeloj *Ďuderiji*⁸ raširi glas o njegovom bogougodništvu. Mnogi ga počeoše držati hasidom,⁹ ali nije nedostajalo ni onih koji su ga jednostavno smatrali mazalbašom.¹⁰

Kako priča o ponosnom (ili smjernom, zavisi šta je onaj koji je priču prenosio smatrao vrlinom i u kojoj mjeri mu je Ribi Avraham bio drag) Ibn Ezri koji u svom svom siromaštvu nije pokupio sa ulice kesu s dukatima stalno iznova inspirisala mnoge među Ibn Ezrinim sunarodnjacima, izazivajući stalno nova nagađanja – jedan od njegovih prijatelja (za koga se ne može reći da nije imao udjela u ideji sa "postavljanjem poklona") odlučio da izdaleka upita samog Ribi Avrahama zašto je neki dan išao u hram kao slijepac. Ribi Avrahamu naravno nije bilo jasno otkud je njegov prijatelj mogao znati za cijelu dogodovštinu, i, riječ po riječ, ovaj mu otkri da ga je vidjeo kako hoda kao slijepac dok je, zajedno sa drugim prvacima, stajao u prikrajku čekajući da Ibn Ezra naiđe na "poklon". Ovo je hahamu bilo dovoljno da uvidi da je njegovo siromaštvo postalo teret njegovoj braći u zakonu, te odlučio da napusti grad u kome je živio, tražeći mira negdje drugdje.

U vrijeme kada je haham Avraham Ibn Ezra napustio grad u kome je njegovo siromaštvo postalo duševni teret maloj jevrejskoj zajednici, uputivši se ka Toledu u nadi da će u velikom gradu manje "bosti" oči u "španjolskom Sarajevu" (ne vidim što bi Sarajevo stalno bilo bosanski Toledo), živio je i najveći pjesnik jevrejske Španije, mistik šiijske provenijencije – Rabi Jehuda ha-Levi, koji je uz veliko bogatstvo i prelijepu kćer imao i čangrizavu ženu (jer ko je još sastavio tri dobra?) kojoj se nijedan od mnogobrojnih prosaca koji su tražili ruku njihove kćeri nije dopadao. Jedni su za nju bili siromašni, drugi neizobraženi, a treći nikogovići. Jednog dana kada je sinjora de Levi, po ko zna koji put, odbila nove proscenaleći svakome mane, Rabi Jehuda uvidje da će mu pored neskromne žene, kćer (ni kriva ni dužna) ostati usjedjelicom – te se u bijesu zareče ženi da će kćer dati prvome koji toga dana kroči u

hram. Žena koja je znala da joj je muž čovjek od riječi shvati da će sreću njezine kćeri umjesto brižne majke odlučiti puki slučaj te se dade u plač i kuknjavu. Rabi Jehuda, nagao kakav je bio, ne zadržava se na zavjetu koji je izrekao pred ženom, nego i u sinagogi, s vrata, objavi da mu se kći udaje. Kako je pitanje udaje mlade ljepotice bilo predmet svakodnevnih nagađanja cjelokupnog opštinstva, prisutni ga odmah obasuše pitanjima – pa kad im haham objasni kome je i zašto naumio dati kćer, zamukoše i sami svjesni tragične veličine momenta. No, dobri Bog htjede da upravo u tom momentu u veliku toledansku sinagogu stupi glavom i bradom Rabi Avraham Ibn Ezra.

Ugledavši prašnjavog namjernika u pohabanom odijelu, Rabi Jehuda se, na trenutak, pokaja zbog brzopletosti vlastitog zavjeta, ali se ubrzo utješi mislju da bogatstvo nije najvažnije – nego učenost i smjernost. Stoga pristupi neznancu sa svezkom *Talmuda* otvorenim na mjestu teškom za razumijevanje i upita ga (ne bi li provjerio njegovu učenost) da li bi mu mogao objasniti značenje talmudske rasprave. No, skromni Ibn Ezra, koji se već prepao da će ga i Jevreji Toleda “progoniti” nudenjem obnašanja neke od plaćenih *Tora*-funkcija, odluči da glumi neukog – te na pitanje odgovori učtivim: žao mi je – ali ja ne umijem čitati.

Rabi Jehudi kao da se nebo sručilo na glavu – zeta siromaha bi još nekako i progutao, ali siromaha i neznalicu? Vežan zavjetom, ipak, ne imade druge nego da se pokuša utješiti mislju da je pred Bogom najvažnija čistota srca, i da je moguće da je ovaj Jevrejin kog mu je Bog poslao za zeta osoba čista srca, a mudrosti će ga već podučiti on – Rabi Jehuda. Stoga mu reče:

*Jevrejin pa ne umije da čita? – baram, baram.*¹¹ – *Evo ja sam spreman da te podučim.*

Sjedoše, i Rabi Jehuda poče da mu pokazuje slova:

– *Ovo je alef.*¹²

– *Alef* – ponovi Rabi Avraham.

– *Ovo je bet.*¹³

– *Bet* – potvrdi Rabi Avraham.

– *Ovo je gimel.*¹⁴

– *Gimel* – ponovi učenik.

– *Dobro, kako se zove prvo slovo?*

– *Get*¹⁵ – odgovori spremno Rabi Avraham koji se očigledno već dobro zabavljao.

– *Ne, get je nešto drugo, ti si htio reći bet – što je ime drugog slova – ali ja sam te pitao kako se zove prvo?*

– *Ja zaboravio* – odgovori Rabi Avraham koji se već u potpunosti uživao u svoju novu ulogu.

Uvidjevši da mu s neba nisu poslali zeta, nego kaznu za njegovu brzopletost, Rabi Jehuda se veoma ražalosti; no, nemajući kud (tad je riječ bila riječ), odluči da podučiti “sudenika” svoje nesretne kćeri makar osnovnim molitvama i blagoslovima – a poslije kako im da dobri Bog.

Tako je Rabi Jehuda proganjao Ribi Avrahama iz dana u dan pokušavajući da ga podučiti osnovama *Tore*, Rabi Jehuda bi objašnjavao – a Ribi Avraham mijesao i izvrtao. Popodne uoči Jom Kipura¹⁶ Rabi Jehuda, po svom običaju, poče pisati *pijut*¹⁷ posvećen prazniku. Prve četiri strofe, od kojih je svaka počinjala po jednim slovom njegovog imena, gotovo mu se izliše iz pera – ali peta (akrostih koji daje njegovo ime obavezivao je na petu strofu – jer u protivnom bi bilo više nego očigledno da je od pete strofe odustao zbog nedostatka inspiracije) mu nikako nije polazila za rukom. Probao je ovako i onako, ali kad ne ide ne ide. Iznerviran, izgubi nadu i uputi se kući na večeru uoči posta. Kako ovaj izađe, Ribi Avraham se stvori viš’ njegovog pisanija. Uze *pijut*, pročita ga – i u trenu, bez veće muke, dodade strofu koja je nedostajala. Kasnije, malo uoči večernje molitve, kada se Rabi Jehuda vratio u hram, imao je šta vidjeti. Na njegovom stoliću stajao je *pijut* sa završenom petom strofom koja ne samo da se uklapala u ostatak pjesme rimom i metrikom – nego i idejom i porukom. Zaprepašten, Rabi Jehuda se poče raspitivati ko je dirao njegove spise. Odgovoriše mu: Niko, samo je tvoj učenik nešto preturao okolo. Rabi Jehuda pristupi siromašnom neznancu riječima:

– *Ti si Ribi Avraham Ibn Ezra, zar ne?*

– *Kako si znao?* – upita postidjeni Ribi Avraham.

– *Lako* – odgovori Rabi Jehuda – *osim mene u cijeloj Španiji ima samo jedan čovjek koji ovako vlada pjesmom – Ribi Avraham Ibn Ezra.*

I tako se Ribi Avraham oženio kćerkom Rabi Jehude na opštu sreću i zadovoljstvo. ■

1 hebrejski: *babam* – mudrac.

2 Ladino: *s'izo komo el d'Ibn Ezra* – učini se kao Ibn Ezra.

3 Hebrejski: *dayan* – sudija.

4 Hebrejski: *Tora – Petoknjžje, Pet Knjiga Mojsijevib*, prvi dio hebrejske Biblije odnosno tzv. *Starog zavjeta*.

5 Hebrejski: *Talmud* – zbirka protokola vrhovnog suda, tradicija učenjaka i narodnih legendi iz koje se deducira pozitivno hebrejsko pravo.

6 Hebrejski: *minyán* – skup od deset muškaraca neophodan za skupnu molitvu.

7 Ladino: *buenos Djidios* – dobri Jevreji.

8 Ladino: *Djuderia* – jevrejski kvart.

9 Hebrejski: *basid* – bogougodnik, onaj koji napušta srednji put zapovjeden svi-ma – čini i više od onog što je naloženo.

10 Ladino: *mazalbasbo* – baksuz.

11 Arapski: *baram* – grijeh.

12 Hebrejski: *alef* – prvo slovo hebrejskog alfabeta.

13 Hebrejski: *bet* – drugo slovo hebrejskog alfabeta.

14 Hebrejski: *gimel* – treće slovo hebrejskog alfabeta.

15 Hebrejski: *get* – ugovor o razvodu.

16 Hebrejski: *Yom ba-Kipurim* – Dan od Pomirenja, deseti dan mjeseca *Tišrija*, dan posta i pojedinačnog i narodnog samoispitivanja.

17 Hebrejski: *pijut* – sinagoga himna.

Mala La i
Kohav

Praznici u Szarvasu

Priredila Maya Cimeša Samokovlija

Szarvas je mjesto u Mađarskoj. Tamo je jedan dječji kamp. Bio sam u njemu dva puta. Ove godine u Szarvasu je bilo jako lijepo. Moj prijatelj Dor i ja smo u Szarvas došli s mojim roditeljima. Dugo smo čekali da dođu moji prijatelji iz Zagreba. Došli su tek poslije podne i odmah je bila večera.

Meni je najzanimljiviji događaj bila nogometna utakmica protiv madrihima. Bio sam jako uzbuđen. Moja je ekipa pobijedila 3:2 i bio sam jako ponosan.

Zadnji dan, kada smo se vraćali u Zagreb, krenuli smo u 4h ujutro. Bio sam jako tužan jer se nisam stigao oprostiti baš sa svim prijateljima.

Ivan Petar Preradović-Piko
OŠ Lauder-Hugo Kon
Kita dalet (4. razred)

Éto jedan mali dječji osvrt o Szarvasu. U Szarvasu je čarobno zato što si svatko nađe nešto u čemu je dobar, nešto što ga veseli i u čemu se može pokazati. Čak i ako ne uspiješ, nema veze, jer su uvijek oko tebe prijatelji koji će te podržati.

Osim redovitog dnevnog programa, postoji i večernji program. Većernji programi su najčešće osmišljeni tako da cijeli kamp sudjeluje u njima. Tako, na primjer, jednu noć idemo u šumu. Taj se program zove *Asb Layla*. Obučemo se u tamne stvari, namažemo bojama lice, dobijemo lampice i plan šume. Ove smo godine tražili 4 elementa: zemlju, zrak, vodu i vatru.

Na svakoj smo stanici morali obaviti prilično komplicirane fizičke zadatke kako bismo osvojili jedan od potrebnih elemenata. Nakon što smo ih sve sakupili, otišli smo natrag u kamp i napravili Golema!

Zanimljivo je bilo i to da smo ove godine prvi put dobili (kao kamp) dopuštenje od grada Szarvasa da pristupimo njihovom arhivu. Tako smo dobili uvid u njihove novine iz vremena dok su u Szarvasu živjele židovske obitelji. U novinama tako malog grada kao što je Szarvas, 1938. godine objavljen je datum i vrijeme održavanja testa iz hebrejskog jezika u osnovnoj židovskoj školi. Saznali smo kakve su proslave Purima organizirale žene iz Ženskog kluba te kako se hale mogu kupiti u Bergerovoj kosher pekarni.

Kako bismo s tim činjenicama upoznali i djecu (samo one najstarije), napravili smo program u samome gradu u kojem su djeca uz pomoć mape tražili različite stanice. Na svakoj bi ih stanici sačekao netko od odgajatelja, obučen u prikladnu odjeću i svaka se stanica nalazila točno na mjestu gdje je nekada bio neki važan židovski objekt ili objekt koji je bio u vlasništvu Židova (npr. kino). Tako sam ja bila Laszlo Weiss, vlasnik hotela u centru grada i unuka lokalnog kosher pekara! Djeci se jako svidio program jer je sve bilo stvarno.

Pokušavam nekako suvislo napisati ovaj moj članak o Szarvasu, kako bi imao glavu i rep, ali previše mi stvari pada na pamet!©

Szarvas je raj za djecu i mlade. Sljedeće ljeto puni svoju dvadesetu godinu postojanja i svi smo jako ponosni da kamp iz godine u godinu drži status najboljeg kampa na svijetu.

Kao što kaže slogan kampa: PROLJEĆE, SZARVAS, JESEN, ZIMA©

Nadam se da će nas iduće godine iz Hrvatske ići puno više! ■

Godišnje doba detinjstva Prvih pet priča.

Tatjana Ovejcin

U POTRAZI ZA SMISLOM

Školski raspust, misleći na onaj duži i letnji dugačak je i bez veze. Na letovanje se ne može zbog nekih nerazumnih materijalnih problema, na kupanje bez roditeljske pratnje nije dozvoljeno, a tu su i duhovne smetnje u kojima ne učestvujem. Drugari iz školskih klupa – gde ste...? Meni je dosadno!!!

Samo glupim osobama može da bude dosadno – govori tata.

Nadi nešto – kaže mama.

Razmišljam pametno – šta je to tata rekao?

Pokušaj da *nešto* nađem, traje i godišnje doba detinjstva prolazi. Školski raspusti podeljeni na svoje dužine šire se u mom traženju nečega u nekome.

Šta tražiš? – pita mama.

Pa, rekla si joj da nađe nešto – kaže tata.

Ono što tražim, daleko je odavde.

Nalazi se na jednom mestu koje ne znam gde je.

Nalazi se u jednom budućem vremenu sadašnjosti.

Ne znam kako izgleda.

Ne znam šta je, ali da postoji – znam.

Sve što se traži i ako se dovoljno želi, nađe se ...

Dosadno je – ponavljam svoju srdžbu. *Toliko mi je dosadno da ne znam šta ću...* To je ona *Dosadna pesma* Miroslava Antića koju delimično znam napamet. Onako, iz glave, a da nisam glupa... ne vredi. Ako pokušam tati objasniti, već znam da će samo klimnuti glavom i nešto od onoga što je mama rekla pronaći...

Saznanje da ja ne umem da se odmaram nije me obradovalo. *Pametni ljudi nisu vredni*. Pročitala sam da se ljudi najbolje odmaramu kada se dosađuju. Deca su mali ljudi sa malim, dosadnim pitanjima. Na takva pitanja ne stavljaju tačke... Gde su točkovi tačkama?

Tog leta, sećam se, letela sam i počela da pišem. Volela da se dopisujem sa drugarima. Želela da pisma niko osim mene ne pročita. Željno iščekivala poštara. Crtala geografsku kartu ljubavi...

Kada odrastem, biću kondukter – govori moj brat i bušeći svemoćuće izmišljene karte sveta pita da li imam...

Imam đaćku knjižicu. – *Imam ovaj raspust koji je dosadan – imam globus...* I još ...

Kada odrastem, biću Velika. Šta će biti drugačije – nisam znala. Nisam razmišljala o posledicama odrastanja. Uzimala sam makaze u ruke i uz pokušaj prekrajanja vremena pa sve do danas, ništa pametno sa vremenom nisam uradila. I dalje tražim *ono* što je mama rekla da potražim, ali, gde...

Raspusti nisu školski, nego – đaćki. A kada jednoga dana prestane-

mo da budemo đaci, mi, učenici, tražićemo lek za dosadu od koje gradimo svoje profesije.

Znala sam da neću biti lekar... ■

PRAVO STANJE RASPUSTA

Letnji i zimski raspusti koje smo željno čekajući dočekujući ispraćali – bili su to pravi događaji koji će se prepričavati u sadašnjem vremenu – tako je govorio moj tata koji je svoje godišnje odmorne štedljivo trošio.

Kada je tata na odmoru i svi ste na okupu, prava je gužva – govori u šali moja mama i ne znajući šta će i kako će a da sve bude *pravo*, tata kaže da imamo pravo da radimo šta hoćemo.

Raspust je prava stvar – govori moj brat i dok ja ne znajući šta ću sa sobom mrmljam da mi je dosadno, tata kaže da pomognem mami, mama kaže da idem i da već vidim šta ću. Gledam ka polici sa svojim/mojim pročitanim knjigama i pitam da li mogu do biblioteke.

Svi govore da mi je *to* prava stvar.

Tamo se dugo zadržavam i ne nalazeći *pravu stvar* za čitanje govorim sebi da ću napisati *nešto* što do sada niko nije pročitao.

To je prava stvar – šapućem i odmah po dolasku kući zapisujem da su letnji i zimski raspusti dosadni. Tata kaže da se ljudi najbolje odmaraju kada se dosađuju...

To je ono pravo – klikće moj brat, dok mama nezadovoljna mojom zanimacijom govori da od mojih pisanija ništa vredno neće biti dovoljno vredno bez truda.

Trud je zabludna pojava bezvoljnosti – kaže tata i dodaje da nije loše vežbati.

Vežbati sa stilom... setila sam se da sam negde pročitala i ne mičući se sa zapisanog mesta razmišljam da mesto gde sam stala ne mogu da zapamtim.

Nije to pesmica pa da se može ponoviti – govorim svima koji me ometaju u mojim pravim stvarima zbivanja stanja u kojima se nalaze raspusti koji su se zbog dužine trajanja priče trošili na pogrešan način pravog stanja stvarnosti. ■

BOLJE JE ISPASTI GLUP NEGO IZ AUTOBUSA

Sakupljam kestenje koje poput pljuska pada i sa punim džepovima kestenovih plodova u džepu kažem da dolazim. Ostavljam otvoreni kišobran i paleći svetlo praznim torbu i džepove.

Imam ih dovoljno – sebi kažem. *Kada ih više ne bude, deca će se radovati njihovim čarolijama. Pravićemo razne koještarije i lepo se družeći zabavljati. Pričaću im kako sam to jutros zalutala i od početka do kraja provale oblaka putujući sakupljala kestenje. Da bi bilo zanimljivije, izmisliću da su me padajući lupkali po*

glavi. Deca će se slatko kikitati, ali, ako me budu zapitala za kišobran, samo ću ja znati da nisam govorila istinu... Moguće je da mi bude oprošteno ako im kažem da lagati nije isto što i izmišljati, i još ako ih budem pitala šta znači provala oblaka, biće to prava zabava. ■

VELIKI PRAZNIK

U našoj kući nisu se obeležavali Veliki praznici. Doduše, živeli smo u stanovima i seleći se iz grada u drugi grad, moji roditelji su često pričavali događaje koji su se dogodili na drugom mestu, sa drugim ljudima, u drugim ulicama, na drugim putevima, u drugim vremenima ...

To je nešto drugo – govorio je moj otac.

Šta je to nešto drugo – majka bi odmah zapitala.

To – rekao bi otac i odmah potom sledile bi dosadne priče o pre-vrtljivim ljudima, nestabilnim vremenima i još nečem što nikada nisam razumela.

Veliki praznici praznovali su se na ulici, i ako su državni, govorilo se *neka ih, neka ih praznuje država*.

Zašto onda ne idemo u školu – nisam pitala – ne znam!

Moji drugovi od kojih sam dobijala obojeno jaje, maramicu, knjigu ili olovku, odlazili su kod baka i deka, tetaka, strina, ujaka i stričeva u goste. O tome su po povratku pričali. Ja nisam...

Ostavi se praznika – govorila je majka. *Dođu i prođu...*

Mislila sam da bi barem rođendan mogao biti Veliki praznik. Svaki pokušaj da taj dan bude nešto posebno bio je bezuspešan. Svake sam godine sa nestrpljenjem iščekivala događaj.

U jutarnjim satima mislila sam da se zbog Velikog događaja ćuti. U podne i malo posle i još uvek čekajući nešto izuzetno da se dogodi i vrteći se bezrazložno i još nakon uobičajenog ručka pamtim da je mama rekla da će sama raspoređiti kuhinju i oprati posuđe, jer, *njen je danas rođendan*, tata se uhvatio za prazne džepove i rekavši da ću nešto dobiti kada primi platu, samo me je povukao za uši i poljubio uz *živa bila, velika porasla* rekavši.

Veliki praznik događa se svake godine: državni za državu, crkveni za crkvu, porodični za porodicu, lični za sebe. Teško padaju i teško se nose.

Verovatno iz tog razloga ne zaboravljam kada je nečiji praznik. Iz mesta u mesto, iz grada u grad, od stana do stana... Obilazim sva ta mesta u kojima smo živeli i poput mog oca govorim da je to nešto drugo i prvi put, *šta je nešto drugo*, razumem.

Šta je nešto drugo – sebe pitam.

Možda proleće? Možda ovo jutro? Možda su stigle laste?

Da, laste. Laste i lastavice. Ptice-selice. ■

DIKTAT

Decu ne treba deliti već sabirati i množiti!

Na času diktata zadatak je bio da se sve što učiteljica kaže zapiše. Po završetku časa sveske je učiteljica skupila na gomilu, odnela kući, pregledala, greške ispravila i ocenila.

Birati između lepog i tačnog zapisivanja nije lako za nas koji smo u svemu neodlučni.

Pisacete običnom olovkom – rekla je učiteljica – *gumice zaboravite!*

Sledećeg sam dana u školu došla bez gumice. Sledila je ispravka diktata.

Pisacete običnom olovkom – rekla je učiteljica.

A gumica? – upitao je Voja.

Nisam razumela – učiteljica reče obraćajući se Voji.

Da zaboravimo gumice – opet će Voja.

Ako se piše srcem, gumice nisu potrebne. Ako se pažljivo sluša i širom otvore oči, ruke su samo izvršioći radnje. Još i ako su vredne...

Jesu – reče Voja – *ali neće da pišu bez greške.*

Da li sam pogrešila, ne znam. Zatvorila sam oči i ceo diktat obrisala sa table. ■

Zahvaljujemo se gospođi Dariji Pichler iz Zagreba koja živi i radi u Liegeu (Belgija) na poklonjenom polukoncertnom glasoviru Bösendorfer koji nam puno znači.

Kako je zajednica Abajudaja u Ugandi dobila rabina. Sinagoga Sukat Šalom – Uganda

Priredila Maya Cimeša Samokovlija

Oko 1.100 Židova (Abajudaja na lugandskom) živi okupljeno u 8 židovskih zajednica oko grada Mbale, udaljenog 5 – 6 sati vožnje od zračne luke Entebe.

Ovi se Ugandani izjašnjavaju kao Židovi još od 1919. godine, kada je vojni lider Semei Kakungulu zaključio da je jedino *Stari zavjet (Tora)* istinit. Na upit tko poštuje te knjige rečeno mu je da su to Židovi, na što je on odgovorio: "Onda ćemo biti Židovi." Sebi i svojim sinovima sam je napravio brit i osnovao židovsku zajednicu. Najveće židovsko naselje je Nabugoja hill, u kome je izgrađeno i prenočište. U toj zajednici radi rabin Gershon Sizomi koji je pet godina proveo na školovanju u Los Angelesu na Zigler school of Rabbinical Studies. Sizomi je 2008. završio školovanje na konzervativnom smjeru i vratio se u Nabugoja hill. Postavljen je za ugandskog nadrabina, napravio oko 250 konverzija, otvorio ješivu, organizirao hranu za okolna sela koja su umirala od gladi. Od početka 2008. ugostio je stotinjak Židova iz cijelog svijeta koji odsjedaju u modernom prenočištu (sa strujom i tekućom vodom). Sve je to izgrađeno pomoću novca koji sakupljaju američki Židovi.

U vrijeme Sukota, Sizomu je primjer kako se široko može prostrijeti šator, te kako izgleda micva gostoljubivosti u praksi. Ista takva micva pomogla je njemu kada je u Los Angeles došao sa ženom i troje djece, a koju on sada uzvraća gradeći mostove sa Židovima iz cijelog svijeta.

Grupica ljudi žure prema sinagogi; Amerikanka iz Marylanda volontira u Kampali jer je njihov rabin studirao s Sizomom te ju je uputio na njega; nekoliko Izraelki došle su, nakon vojske, na *ti-jul gadol* u Ugandu. Sve su se one uputile u sinagogu Mozes. U dvorištu zgrade izgrađene od cigle, dočekuje ih svjetlo Šabatnjih svijeća. Centar za goste uređen je poput kibuca, ima veliku blagovaonicu, biblioteku i osam soba za goste.

Unutrašnjost sinagoge slična je većini sinagoga u Los Angelesu, podijeljena je na lijevi muški i desni ženski dio.

Rabin Sizomu kaže da je izabrao konzervativni smjer jer je on smjer između ortodoksnoga i reformnog, dva judaistička ekstrema; smatra da je njegova zajednica podobna za srednje rješenje, a najviše jer je želio aktivno uključiti žene u rad zajednice, svjestan njihovog utjecaja i uloge u obitelji. S obzirom da su u Africi žene uglavnom vezane za kuhinju, rabin im je pružio mogućnost da se obrazuju i uče.

Za velike je blagdane u sinagogi gužva, no preko godine ih bude oko pedesetak. Rabin sjedi okrenut zajednici odakle vodi službu i povremeno ispravlja one koji pogriješe.

Ner tamid se napaja preko solarne stanice, a iz Izraela su na poklon dobili menoru izrađenu od cedrovog drveta, ukrašenu staklima u bojama ugandske zastave. Projekt je ostvaren na inicijativu bračnog para Yill i Stevena Edwardsa koji su se za svoga posjeta zaljubili u Abajudaja zajednicu.

U zajednici postoji i šohet koji omogućava košer perad.

U Ugandi, zemlji u kojoj 87 % stanovništva čine kršćani, 11 % muslimani, ova židovska zajednica je minorna, no svejedno je u vrijeme vladavine Idi Amina ubijeno oko 3.000 Abajudajaca. Tek se u posljednjih desetak godina zajednica obnavlja i oporavlja.

Rabin tvrdi da je baš u ovakvoj situaciji potrebna sinagoga i da ljudi znaju kamo mogu doći po savjet i potporu.

Volonteri su dobrodošli, a jedan od njih je Mallin Lorne koji i predaje u 11. razredu. On je osnovao program za nezbrinutu djecu. U okviru centra je osnovna i srednja škola za Židove i nežidove, ješiva, a svi uče i hebrejski i judaizam. Veliku im pomoć pruža Shomrei Tora, sinagoga iz Los Angelesa i rabin Richard Camras.

Uz pomoć Behol Lashona iz San Francisca osnovali su polikliniku, iskopali bunare i podučavaju ljude o higijenskom minimumu kako bi se iskorijenile neke bolesti. ■

Zanimljivosti – Vatikan

Papa Benedikt XVI. posjetit će rimsku sinagogu u siječnju, kao dio projekta katoličko-židovskog dijaloga izjavili su u Vatikanu početkom listopada. Detalji oko posjete zakazane za 17. siječanj nisu poznati. Benedikt je izjavio da želi ići u sinagogu kako bi osobno pokazao približavanje cijele Crkve židovskim zajednica-

ma. Prethodnik Benedikta XVI., Papa Ivan Pavao II., prvi je "probio led" posjetivši sinagogu u blizini rijeke Tiber 1986. godine. Prilikom hodočašća u Köln, rođeni Nijemac, Papa Benedikt posjetio je sinagogu. Osim u ovoj, bio je i sinagogi u New Yorku. ■

Assotciated press

Sinagoga u Virginiji za vrijeme Ramazana postaje džamija

Prevela i prilagodila Dolores Bettini

Ljudi koji u tu zgradu ulaze petkom poslije podne, izuvaju cipele, razmotavaju prostirke na koje kleknu i mole se na arapskom. Oni koji dolaze petkom uvečer, na glavu stavljaju jarmulke, pale svijeće i mole na hebrejskom.

Ta zgrada u ulici s drvoredom u predgrađu Virginije, je sinagoga koja za vrijeme muslimanskog svetog mjeseca Ramazana svakoga dana postaje džamija. Kad su članovi sinagoge čuli da muslimanska zajednica želi unajmiti prostor koji može primiti veliki broj ljudi, ponudili su svoju zgradu.

“Ljudi u židovsko-muslimanskim odnosima vide samo sukob”, kaže imam Mohamed Magid i dodaje da se obično misli na sukob između dvije bliskoistočne skupine. “Evo jedne priče koja razbija taj stereotip.”

Magid, koji je odrastao u Sudanu, kaže da nije naišao ni na jednog Židova sve dok u svojim dvadesetim godinama nije uselio u SAD i dodaje da nije mogao ni zamisliti da će imati tako blizak odnos s nekim rabinom. Ali, odnos sa židovskom zajednicom u sjevernoj Virginiji dirnuo je i njega i njegove članove. Članovi sinagoge nisu samo tolerantni, nego su i gostoljubivi.

Kaže da mu je jedan od članova džamije rekao: “Kad sljedeći puta ugledam nekog Židova, neću ga gledati na isti način.”

Rabin Robert Nosanchuk, koji vodi reformističku zajednicu od oko 500 obitelji, kaže da su ti osjećaji obostrani.

“Treba samo upoznati nekoga i kad ga pozovete u svoj dom... počinjete raspoznavati lica. Naučite imena njihove djece”, kaže Nosanchuk.

Molitva se održava u dvorani u kojoj se inače odvijaju raznovrsni programi – od obrazovnih do plesnih tečajeva i primanja.

Ni sinagogi ni džamiji nije strano dijeljenje prostora s drugim vjerskim skupinama. Ljudi koji dolaze na službu petkom navečer, ponekad parkiraju svoje automobile u susjednom, crkvenom

parkiralištu. A nedjeljom oni, koji dolaze u crkvu, ponekad parkiraju pokraj sinagoge.

Džamija unajmljuje prostore još od 1983. kad je osnovana. Članovi su molili u rekreacijskom centru, gimnaziji, poslovnoj zgradi, i dugo vremena, u crkvi. Kako je broj članova rastao, tako im je trebao sve veći prostor. Godine 2002. zajednica je otvorila svoju vlastitu zgradu koja može primiti 900 ljudi, ali unajmljuje i dodatne prostore u koje se može smjestiti više ljudi: hotel, dvoranu za prijeme, pa čak i još jednu sinagogu (Beth Chaverim u Ashburnu u Virginiji). Prostore u sinagogama su počeli unajmljivati 2008. i to tako da su tjedne molitve održavali u jednoj, a glavnu molitvu (petkom) u drugoj. ... Njihova suradnja nije nešto sasvim novo. Povremene prigodne susrete održavaju već deset godina. Ipak, pojedini pripadnici obje zajednice isprva nisu bili sigurni kako će stvari funkcionirati.

“U početku sam bio iznenađen, ali kad sam došao ovamo i vidio kako je sve lijepo i dobro organizirano... baš sam sretan”, kaže Ambreen Ahmes.

Sad članovi džamije ponekad pozdravljaju rabina sa šalom, a on im odgovara selam. U posljednje vrijeme Nosanchuk im se obraća petkom na poslijepodnevnoj službi, a imam njima na službi za Šabat. I jedni i drugi kažu da njihova veza neće završiti kad završi Ramazan. Imam i rabin čak dogovaraju zajedničko putovanje na Bliski Istok, a službe petkom i dalje će se održavati u sinagogi. Magid kaže da su se neki članovi džamije, zapravo, za stalno premjestili u sinagogu. “Gdje si bio?”, kaže da je upitao jednog od njih. “Vidio si me u sinagogi”, odgovorio mu je. “Sve vrijeme?”, upitao je imam. “Ugodno je, lijepo je. Tvoje parkiralište je pretrpano ... volim tamo biti”, odgovorio mu je čovjek.

Imam u šali kaže da bi čovjek možda trebao ostati i na Šabatnoj službi i dodaje: “To pokazuje koliko im je ugodno postalo.” ■

Zanimljivosti

Novi logotip UJC-a

United Jewish Communities (UJC) mijenja ime i logotip, nadajući se da će to privući veći broj mladih ljudi. Novo ime će biti The Jewish Federation of N. America. ■

* * *

European Jewish Congress otvara stalni ured u Bruxellesu. Ured će imati zadaću promatranja i praćenja EU institucija o pitanjima koji se tiču europskih židovskih zajednica, odnos prema prijetnjama iz Irana, te veza između Europe s Izraelom. ■

Razne vijesti s raznih strana

Pruredili Dolores Bettini, Dubravka Pleše
i Sonja Samokovlija

Moše, stanovnik Kfara Habada, uvoznik je skupocjene vrste citrusa (Janova etrog) koji raste u Calabrij i koji se koristi u vrijeme Sukota. Kako sam objašnjava, njegova odluka da ove godine uveze etrogom na legalan način, obila mu se o glavu. "Čitavu pošiljku su uništili službenici Ministarstva poljoprivrede", kaže Moše, "sve sam izgubio." Nakon istovara na aerodromu Ben Gurion, došla je inspekcija i plodove poprskala nekim pesticidom od kojeg su oni nakon nekoliko sati počeli truliti.

Ministarstvo, koje inače ne dopušta uvoz citrusa zbog mogućnosti prenošenja zaraze, ove godine je dopustilo uvoz, ali uz uvjet da prskanjem spriječe moguću kontaminaciju. "Uvezeni etrogim su prošli postupak raskuživanja koji se vrši vrlo pažljivo da se ne ošteti voće", rekao je glasnogovornik Ministarstva.

Inače, etrog iz Calabrije, u Americi se prodaje za oko 150 dolara komad. U Izraelu mu je cijena nešto malo niža.

Utemeljitelj pokreta Habad, rabin Schneer Zalman, tvrdio je da je upravo etrog iz Calabrije bio vrsta etroga koju je Moše koristio kad je blagdan Sukot prvi puta proslavljen u pustinji. I posljednji Habad rabin Menachem Mendel Schneerson koristio je samo etrog iz Calabrije. Calabrijski etrog je stekao popularnost i zahvaljujući stoljetnoj tradiciji koja jamči da to voće nikada nije križano s limunom (što to, inače nježno, voće čini izdržljivim, ali i neupotrebljivim u obredne svrhe). Svakog ljeta izaslanstvo rabina dolazi u kalabrijski grad Santa Maria del Cedro i nadgleda berbu etroga.

Moše kaže da je izgubio tisuće dolara i naučio lekciju: "Sljedeće godine neću biti dobar 'dečko'. I ja ću, kao svi ostali, u Izrael prošvercati etrogim u putnoj torbi i prodavati ih na 'crno'."

Citrus.

Heidelberg

Njemački židovski Univerzitet u Heidelbergu, s velikim optimizmom obilježava tridesetu obljetnicu postojanja.

Ovaj je Univerzitet za Židovske studije jedinstven akademski centar u Europi.

Smješten između rijeke i planine koja se uzdiže iznad pitoresknog grada Heidelberga, Univerzitet je nukleus židovskog učenja već pune tri dekade. Trećeg tjedna u listopadu proslavili su i otvorenje nove zgrade, u kojoj su smještene uprava, učionice, biblioteka, Bet Midraš i kafeterija.

Većina ulaganja u Univerzitet dolazi od njemačkih Židova. Prema riječima Paula Spiegela, ovaj Univerzitet više od bilo koje židovske ustanove osnovane od Drugoga svjetskog rata na ovamo, ulijeva nadu u budućnost Njemačke.

Židovski Univerzitet usko surađuje sa heidelberškim, koji je tridesetih godina prošlog stoljeća otvoreno podržavao nacizam. Činjenica da je univerzitet osnovan izvan Berlina i Frankfurta, gradova u kojima danas živi najveći broj Židova, prema mnogima, omogućava ugodnu i toplu atmosferu studentskog života i rada, daleko od politike i njezinih utjecaja.

Ovaj je semestar upisalo 150 studenata, većinom nežidova, organizirana je razmjena profesora i studenata s Univerziteta Ben Gurion iz Ber Sheve, uz već postojeću dobru suradnju sa Hebrew University iz Jeruzalema i univerziteta iz Haife.

Studentima je na raspolaganju osam katedri što je također jedinstveno u Europi; to su:

Tora, Talmud i rabinska literatura, Povijest židovskog naroda, Hebrejska filologija, Židovska filozofija, Hebrejska i židovska literatura, Židovska umjetnost i Religijska pedagogija – didaktika.

Većina studenata kaže da želi pridonijeti židovskom životu i razumijevanju u Njemačkoj, bilo kao učitelji ili zaposlenici, neki žele postati rabini, a drugi znanstvenici.

Jednom u semestru zajedno proslavljaju Šabat i odlaze u heidelberšku sinagogu, za Hanuku pale zajedno svijeće, prave Suka za Sukot.

Dolazi veliki broj predavača iz Svjetskog židovskog kongresa kao i poznati svjetski rabini. Gospođa Angela Merkel, njemačka kancelarka, također je održala inspirativno i vrijedno predavanje. ■

Bejrut

Stotinjak metara udaljena od Saravya al-Hakumi, Libanonskog parlamenta, obnavlja se sinagoga Magen Avraham.

Magen Avraham, nekada smatrana najljepšom libanonskom sinagogom konačno se obnavlja. Photo: bloggingbeirut.com.

Obnova sinagoge koja je tek započela, trajat će najmanje godinu dana. Libanonski Savez židovskih općina je odgovorna za restauraciju i sakuplja sredstva u iznosu od oko milijun dolara koliko je procjena da će projekt renoviranja koštati. Libanonske kompanije za obnovu i rekonstrukciju Bejruta (kvarta Solidere) za sada sudjeluju sa 150.000 dolara, a ostatak se nadaju da će prikupiti pomoću donacija. Magen Avraham je dobila ime po Moise Abraham Sasson, dobro stojećem Židovu iz Calcute koji je 1926. donirao novac za gradnju.

Sinagoga je razrušena i uništena u vrijeme Građanskog rata u Libanonu (1975. – 1990.). Danas u cijelom Libanonu nema više od 200 Židova.

Prije Građanskog rata na području Libanona živjelo je oko 22.000 Židova i radilo je 18 sinagoga, među kojima je Magen Avraham bila dragulj. ■

Bojišnica iduće generacije

Treća izložba sigurnosti obrane Izraela upravo je završila na velesajmu u Tel Avivu. Postavljen je bio velik broj zanimljivih izložaka izraelskih i međunarodnih kompanija, uključujući i vozilo na daljinsko upravljanje koje je načinjeno za smirivanje uličnih nemira.

Trodnevna izložba koja je započela u ponedjeljak 21. 9. 2009. nastoji izraelskoj policiji, upraviteljima zatvorskih sustava te IDF-u ponuditi neka nova rješenja iz domene visoke tehnologije.

Oklopno vozilo "Božena" koje pokreće turbo motor, namijenjeno je borbi protiv masovnih nemira popraćenih nasiljem, a izradila ga je slovačka vojna industrija. Uređajem se upravlja putem radioodašiljača i opremljeno je ogromnim štitom koji pruža pokretnu zaštitu policiji. Policija se nalazi na sigurnom, iza štita i van dosega boca, cigli i molotovljevh koktela, a vozilo polako odguruje i rastjeruje gomilu.

Zanimljivo je da je "Božena" svoj put započela kao vozilo za razminiranje.

Marian Zimmermann, manager prodaje za proizvođača vozila, rekla je *Jerusalem Postu* da su poslije 14 godina na poslovima razminiranja, slovački dizajneri "Božene" nadošli na ideju kako da

svoj proizvod pretvore u pomoćno sredstvo u borbi policije protiv huligana.

"Ovaj model vozila izvorno je koristio UN za čišćenje minskih polja u bivšim jugoslavenskim republikama te u drugim misijama čuvanja mira", rekla je Zimmerman.

Nekoliko štandova dalje, kompanija "Steadicopter" sa sjedištem u Izraelu, predstavila je svoj bespilotni helikopter "Crni orao" koji pomaže policajcima da s visine do 2.700 metara nadgleda neko područje uz pomoć optičkih kamera za dan i noć.

"Ovim helikopterom upravlja dvoje ljudi – jedan kontrolira pokrete vozila, a drugi je zadužen za punjenje robota gorivom i pripremu za polijetanje", objasnio je Rami Adar iz "Steadicoptera".

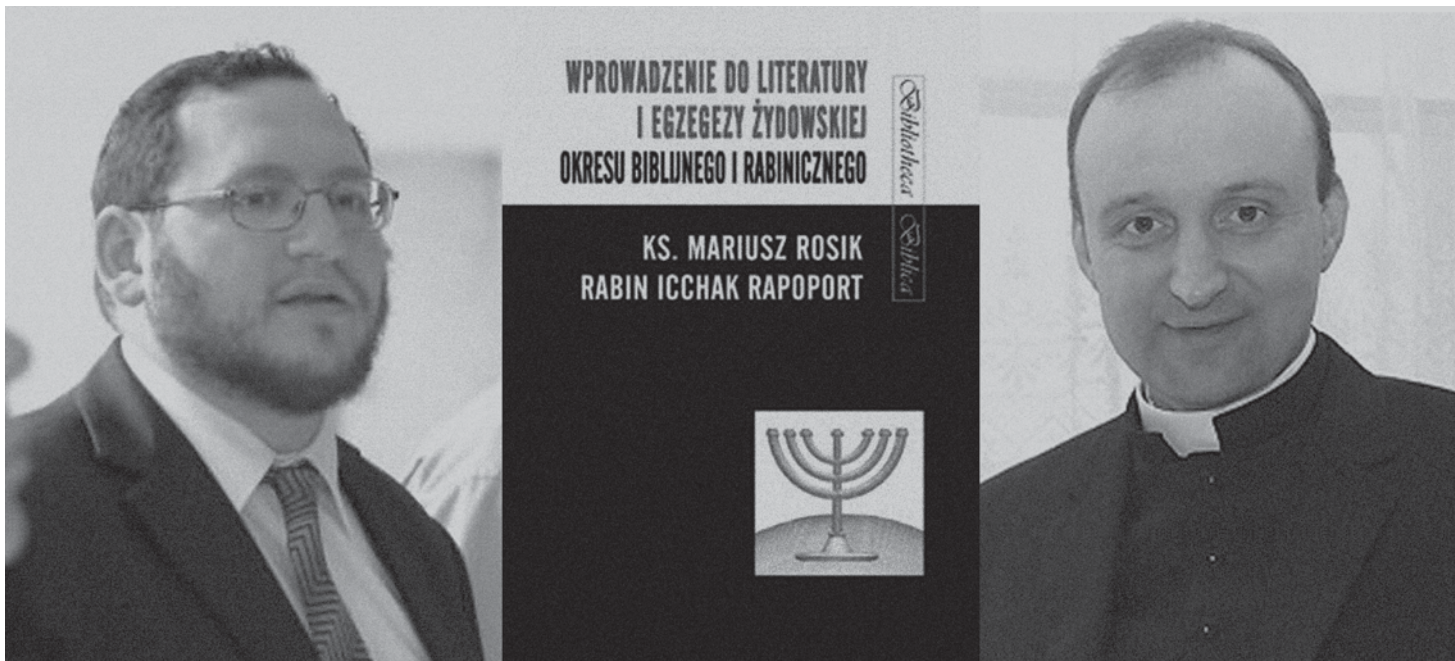
"Helikopter može letjeti tri sata i pomoći policiji i vojsci. Prima sve vrste karata a polijetanje i sâm let su automatizirani", dodao je Adar.

Osim toga, bio je tu i John Griffith iz kanadske kompanije "General Starlight" koji je znatizeljnim posjetiteljima pokazivao kako se upravlja termalnom kamerom pričvršćenom uz mitraljez. Znatizeljnici su mogli vidjeti jasnu crno-bijelu sliku koja ostaje nepromijenjena bez obzira na to primjenjuje li se kamera tijekom dana ili noću. "Novi su senzori manji i izrađeni su u Izraelu", rekao je Griffin. Sustav košta dvadeset tisuća dolara.

Na tragu razumijevanja

Prevela Dubravka Pleše

Rabin Yitzchak Rapoport, glavni rabin Vroclava.

Profesor Mariusz Rosik, poljski svećenik.

Nedavno objavljivanje nove knjige u Poljskoj koju su zajedno napisali svećenik i rabin smatra se značajnim korakom prema međusobnom razumijevanju i tolerantnosti između poljskih Židova i katolika.

Uvod u židovsku književnost i biblijsku egzegezu naslov je knjige objavljene početkom ove godine. Knjigu je objavila na poljskom jeziku službena nakladnička kuća Poljske katoličke crkve, a suautori su profesor Mariusz Rosik, poljski svećenik i rabin Yitzchak Rapoport, glavni rabin Vroclava.

Iako bi ovakav projekt i sam po sebi bio vrlo utjecajan, ovo je prva knjiga koju su zajednički napisali poljski svećenik i rabin, a koja je dobila i službeno odobrenje Poljske katoličke crkve koje je dodijelio nadbiskup Vroclava Marian Golebiewski.

Mišljenje je Michaela Freunda, predsjednika i utemeljitelja *Shavei Israela*, da službeno priznanje ove knjige od strane Katoličke crkve predstavlja veliko ohrabrenje u borbi za popravljanjem odnosa između poljskih Židova i katolika poslije mnogih desetljeća antisemitizma. *Shavei Israel* nastoji otkriti i ojačati židovske zajednice diljem svijeta, a osobito one u Poljskoj.

“Katolička je crkva vrlo je utjecajna u Poljskoj”, rekao je Freund. “A činjenica da je židovska zajednica tako mala znači da većina Poljaka uglavnom ne dolazi u dodir s Židovima. Činjenica da je upravo Crkva objavila ovu knjigu znači da će sada Poljaci moći iz prve ruke naučiti što to znači biti Židov. Osim toga, zahvaljujući tome da će se knjiga prodavati upravo crkvenim kanalima vjerodostojnost knjige dodatno će biti poduprta.”

Rapoport je jedan od poslanika koje je *Shavei Israel* poslao u Poljsku dok su druga dvojica glavni rabin Krakova Boaz Pash i rabi

Pinchas Zarczynski iz Varšave. Poslanici su upućeni u Poljsku nakon što je glavni rabin Michael Schudrich ukazao na potrebu za većom nazočnošću među židovskim vođama nedugo nakon što je postavljen na položaj glavnog rabina 2004. godine. Dolazak rabina i njihov uspjeh u gradovima u kojima djeluju vidljiv je u procvatu židovskih zajednica.

“Devedeset posto Židova u Poljskoj umoreno je tijekom Holokausta, ali od pada Željezne zavjese Poljska se otvorila i postala demokratičnija zemlja”, rekao je Freund. “Ljudi se osjećaju slobodnijima i sigurnijima kada žele obznaniti svoje židovske korijene.”

Shavei Israel je odigrao značajnu ulogu u jačanju veza između poljskih Židova i njihovih katoličkih zemljaka i, posebno, ću otkrivanju “skrivenih Židova Poljske”.

“Tijekom Holokausta, židovska su djeca često davana na posvajanje katoličkim obiteljima i mnoga su odrasla misleći da su katolici”, rekao je Freund. “Ali posljednjih godina njihovi su potomci počeli javno iznositi istinu.”

Prema Freundu, trenutno se u Poljskoj 4.000 ljudi izjasnilo kao Židovi ali pretpostavlja se da se radi o više od 30.000 ljudi. Zahvaljujući utjecaju *Shavei Israela*, koji je poslao trojicu rabina, organizirao židovske obrazovne programe na poljskom jeziku i razna kulturna zbivanja, Freund vjeruje da se jaz između službenog i stvarnog broja Židova polako zatvara.

“Svakim danom sve više i više Židova otkriva istinu o svojoj prošlosti”, rekao je Freund.

A sada, zahvaljujući objavljivanju Rapoportove knjige, možda će još poljskih Židova biti spremno na “otkrivanje”. ■

Nezgodan položaj Izraela

Eric Hoffer (*LA Times*, 26. 5. 1968.)

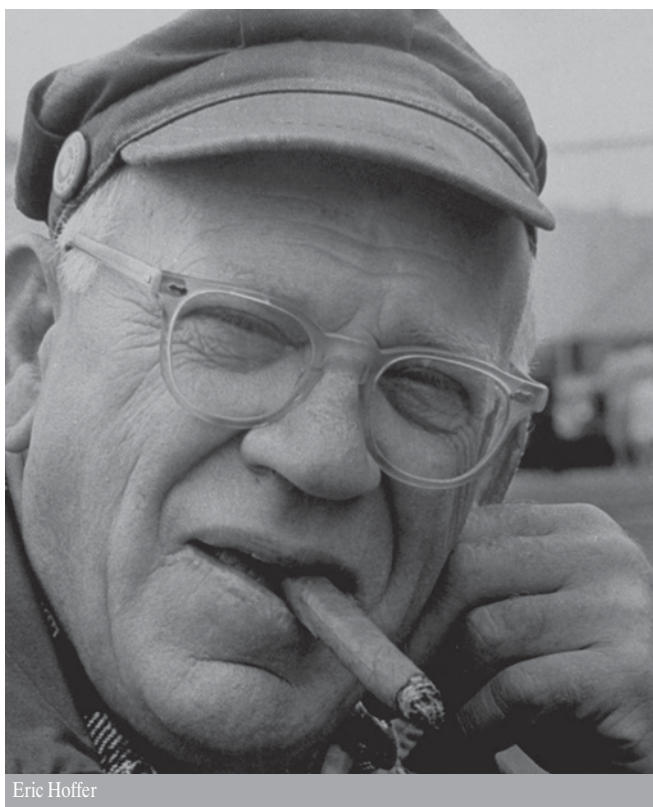
Priredila Dubravka Pleše

NAPISANO 1968. (prije 41 godinu) – Zapanjujuće!!!

Sjećate li se Erica Hoffera?

On je bio mornar koji je postao filozof, pisao članke za novine i knjige. Eric Hoffer je bio američki društveni filozof i nežidov. Rođen je 1902., a umro 1983. godine. Tijekom života je napisao devet knjiga i dobio Predsjedničku medalju slobode. Njegova prva knjiga, *Pravi vjernik* objavljena je 1951. i smatra se literarnim klasikom.

Donosimo jednu od njegovih kolumni iz 1968. godine. **MOŽETE LI VJEROVATI?**

Eric Hoffer

Židovi su neobičan narod: ono što je drugima narodima dopušteno, Židovima je zabranjeno.

Drugi narodi protjeruju tisuće, čak i milijune ljudi i nitko ni ne spominje problem izbjeglica. Rusija je to učinila, jednako kao i Poljska i Čehoslovačka. Turska je izbacila milijun Grka a Alžir milijun Francuza.

Indonezija je protjerala Bog zna koliko Kineza i nitko nije rekao ni riječ o izbjeglicama. Ali, u slučaju Izraela, raseljeni Arapi su postali vječni izbjeglice. Svi inzistiraju da Izrael mora primiti svakoga od njih natrag. Arnold Toynbee ovo raseljavanje Arapa naziva zločinom većim od onoga kojega su počinili nacisti. Kada su drugi narodi pobjednici na bojnopolju, oni su ti koji diktiraju uvjete mira. Ali, kada pobjedi Izrael, onda Izrael mora moliti za mir.

Svi od Židova očekuju da budu jedini pravi kršćani na ovom svijetu. Drugi narodi nakon doživljenog poraza preživljavaju i oporave se ali ako Izrael bude poražen, biti će uništen. Da je prošloga lipnja (1967.) Nasser pobijedio, izbrisao bi Izrael s karte svijeta i nitko ne bi ni prstom maknuo da spasi Židove.

Odanost niti jedne vlade, uključujući i našu, Židovima ne vrijedi ni papira na kojem je zapisana. Cijeli svijet je zgrožen kada ljudi umiru u Vijetnamu ili kada su dvojica crnaca smaknuta u Rodeziji. Ali, kada je Hitler ubijao Židove nitko se nije bunio.

Švedani, koji su s SAD-om spremni prekinuti diplomatske odnose zbog onoga što činimo u Vijetnamu, nisu ni glasa pustili kada je Hitler ubijao Židove. U to su vrijeme Hitleru slali najbolju željeznu rudaču i ležajeve te servisirali vlakove koji su njegove trupe prevozili u Norvešku.

Židovi su sami na svijetu. Ako Izrael preživi, to će biti samo zahvaljujući židovskim naporima. I židovskim sredstvima. Ali, u ovome trenutku Izrael je naš jedini pouzdan i beskompromisan saveznik. Više se možemo osloniti na Izrael nego što se Izrael može osloniti na nas. I možemo samo zamisliti što bi se dogodilo prošloga ljeta (1967.) da su Arapi i njihovi ruski saveznici pobijedili u ratu. Tek tada shvaćamo koliko je ključan opstanak Izraela za Ameriku i za Zapad općenito.

Imam predosjećaj kojega se ne mogu riješiti: kako ide Izraelu, tako će ići i nama. Nestane li Izrael, sve će nas stići Holokaust. ■

Cedaka Box

Socijalni odbor zahvaljuje se na donacijama.

N. N.	3.000 KUNA
Evaine Le Calve	1.000 KUNA
Miro Marinović	500 KUNA
I. Z.	700 KUNA

Marek Edelman

1919. – 2009.

Jasminka Domaš

Marek Edelman

U Varšavi je iznenada umro u 90-oj godini Marek Edelman, još donedavno posljednji živi vođa ustanka u Varšavskom getu.

Ustanka koji je uz niz teškoća počeo 1943. i trajao tri tjedna, nakon toga je Geto u Varšavi bio srušen sa zemljom, a njegovi stanovnici odvedeni u logore smrti.

Marek Edelman u vrijeme Ustanka imao je 21 godinu i bio je jedan od zapovjednika borbenih grupa.

Protiv sebe, židovski pobunjenici u Varšavi nisu imali samo naciste, nego i poznati poljski antisemitizam koji je bio nazočan i u Poljskom pokretu otpora. Tako se događalo da jedva jedvice sakupljen novac u Getu za oružje završi u rukama Poljaka koji su se borili protiv nacista i trebali im biti saveznici.

Ali, nisu, ostavili su ih da umru bez oružja kao da su životi Židova manje vrijedni.

Glad i umiranje bili su svakodnevni prizori u getu. Mora se također priznati da stariji članovi židovske zajednice u Getu baš i nisu pružali potporu pobunjenicima. Ali, treba shvatiti da narod *Knjige* nije bio odgajan da u ruci drži pištolj ili mitraljez nego *Toru, Talmud*, molitvenik... I dok su ih odvodili iz Geta u logore, u smrt,

još uvijek je bilo snažno prisutno u svijesti: “Ne ubij!” i nisu ubijali nego bili ubijeni.

Nakon što je ustanak u Varšavskom getu bio ugušen, Marek Edelman je uspio iz njega pobjeći kanalizacijskim odvodima.

Nakon Drugoga svjetskog rata završio je u Poljskoj medicinski fakultet.

Poljska je prolazila kroz teško razdoblje, političko i društveno. No Edelman nije bio rođen za promatrača. Sedamdesetih godina bio je aktivan u Komitetu obrane radnika sindikata Solidarnost. Godine 1998. dobio je poljsko odlikovanje Red bijelog orla. Bio je poznat i kao protivnik komunista, a 2001. bio je proglašen počasnim građaninom Varšave.

Moje osobno poznanstvo s Marekom Edelmanom datira iz 1993. kada su poznate europske ličnosti i europski gradonačelnici krenuli u ratno Sarajevu koje je grcalo pod opsadom u nastojanju da njegovim stanovnicima daju podršku.

Edelman je bio među onima koji su nosili za njih poruku nade.

Put ga je doveo prvo do Zagreba i tu smo se nekoliko puta sastali i razgovarali; naravno neiscrpna tema bio je i Ustanak u Varšavskom getu, ali ništa manje nije nas zaokupljao ni problem antisemitizma.

Ne mogu ni danas zaboraviti Edelmanovu ogorčenost ravnodušnošću ljudi jer su u Getu vrlo brzo saznali što se događa s ljudima odvedenim u logore. Po cijeloj Varšavi nacisti su lijepili plakate obznajući mučenja i ubojstva po logorima, objavljujući ih doslovce svugdje gdje su to mogli. Svijet naprosto nije želio vjerovati. Bilo je tu raznoraznih računica.

Dugo smo pričali i o antisemitizmu u Poljskoj nakon Drugoga svjetskog rata i o tome da, nažalost, još uvijek dio poljskog svećenstva širi antisemitizam.

Razgovarali smo i o tzv. posttranzicijskom antisemitizmu koji se izrodio iz straha Poljaka da će se odjednom pojaviti oni rijetki, preživjeli poljski Židovi i zatražiti da im se vrati imovina.

Tema za razgovor bilo je napretek no valjalo mu je otići u Sarajevo gdje je situaciju u tom gradu 1993. i u Varšavi 1943. sažeo u misao: “Europa je pokazala svoju ravnodušnost.”

Marek Edelman bio je omanji, živahan, pronicljiv, hrabar buntovnik s mnogo razloga, do kraja života. Ali, uvijek je znao gdje mora biti i svjedočiti u obranu ljudskog dostojanstva pa i onda kada je znao da bitku koju započinje neće dobiti.

I nekako iz sjećanja, kao zraka sunca, izranja židovska misao da je čovjeku dano ono što nije anđelu. A to je da se bori i da i onda kada pada, kada gubi, kada je poražen, podiže pritom mnogo prašine.

Mareku Edelmanu to je zaista išlo od ruke. ■

AIRFRANCE

*ONLINE USLUGE: odaberite sjedalo i ispišite svoju
kartu za ulazak u zrakoplov kako biste si
olakšali putovanje i dulje ostali kod kuće.
UZ NAS NEBO POSTAJE NAJBOLJE MJESTO NA ZEMLJI.*